MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

LORETA MIKALAUSKAITĖ
EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS PROGRAMA, ESTmns2 01 grupė

TEMA

VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ PAŽEIDUS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĘ TAIKYMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Dr. Justina Nasutavičienė

Vilnius, 2013

Turinys

ĮVADAS 3

I DALIS. VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖ UŽ ŽALĄ PAŽEIDUS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĘ 9

1.1. Valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę samprata 9

1.2. Valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę kilimo sąlygos 12

1.2.1. Pažeista Europos Sąjungos teisės norma siekiama suteikti teises asmeniui 12

1.2.2. Pažeidimo pakankamas akivaizdumas 14

1.2.3. Tiesioginis priežastinis ryšys tarp Europos Sąjungos teisės pažeidimo ir atsiradusios žalos 16

1.3. Valstybės atsakomybės sąlygų užtikrinimas – efektyvumo ir veiksmingumo principai 18

II DALIS. VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINĖJE SISTEMOJE 21

2.1.Valstybės atsakomybės už žalą pažeidimo subjektas 21

2.1.1. Valstybės atsakomybė už vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucijų veiksmais sukeltą žalą 22

2.1.2. Valstybės atsakomybė už teisminės valdžios institucijos veiksmais sukeltą žalą 28

2.1.3. Galutinės instancijos teismų veiksmais sukeltos žalos atlyginimo reglamentavimas 31

2.2. Lietuvos Respublikos teismai, kompetentingi nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo 35

III DALIS. VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ PAŽEIDUS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĘ KILIMO SĄLYGOS 42

3.1. Valstybės valdžios institucijų veiksmų neteisėtumas 42

3.2. Žala 45

3.3. Tiesioginis priežastinis ryšys tarp įvykdyto pažeidimo ir asmens patirtos žalos 48

3.4. Kaltės sąlygos taikymo aspektai 51

IŠVADOS 53

LITERATŪROS SĄRAŠAS 55

SANTRAUKA 69

SUMMARY 70

ĮVADAS

Problematika ir darbo aktualumas

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – Teisingumo Teismas) *Van Gend and Loss* byloje suformulavo Europos Sąjungos teisinės sistemos savitumą, nurodydamas, kad „Bendrija sudaro naują tarptautinės teisės teisinę sistemą, […] kurios subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir jų nacionaliniai subjektai“[1]. Kai valstybės pažeidžia iš Europos Sąjungos teisės kylančius įsipareigojimus, nesilaiko Sutarčių, neįgyvendina ar netinkamai įgyvendina direktyvas, asmenys, kuriems kyla šių pažeidimų pasekmės turi turėti galimybę apginti savo pažeistas teises nacionaliniuose teismuose, o valstybės narės privalo atlyginti Europos Sąjungos teisės pažeidimo pagrindu, kilusią žalą. Lietuvos Respublika įstodama į Europos Sąjungą (toliau – ES) papildė Lietuvos Respublikos Konstituciją (toliau – Konstitucija) aktu dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje ir šio akto pagrindu prisiėmė iš narystės kylančius įsipareigojimus, kurie įpareigoja Lietuvą kaip ir kitas valstybes nares užtikrinti, kad ES teisės reikalavimai būtų veiksmingai taikomi ir nustatomos efektyvios procedūros, skirtos atlyginti asmenims žalą, patirtą valstybės įvykdytu ES teisės pažeidimu.

Valstybių narių atsakomybė už žalą, atsiradusią pažeidžiant Europos Sąjungos teisę nėra reglamentuota Sutartyse ar antrinėje teisėje. Valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę doktrina buvo suformuluota Teisingumo Teismo praktikoje. Teisingumo Teismas *Frankovich* byloje nurodė, kad tik valstybės narės yra atsakingos už Europos Sąjungos teisės pažeidimu kilusią žalą, jos privalo asmenims atlyginti nuostolius pagal nacionalinę teisę, užtikrindamos veiksmingumo ir efektyvumo principus. Šio sprendimo pagrindu, kuris buvo papildytas vėlesnėje praktikoje buvo suformuluotos sąlygos, kuriomis vadovaujantis asmuo gali reikalauti žalos atlyginimo nacionaliniame teisme: pažeista teisės norma siekiama suteikti teises asmenins, pažeidimo pakankamas akivaizdumas bei tiesioginis priežastinis ryšys tarp patirtos žalos ir valstybės įvykdyto ES teisės pažeidimo[2]. Tik konstatavus šių sąlygų visumą asmens reikalavimas dėl žalos atlyginimo turi būti patenkintas, o priešingu atveju valstybė gali išvengti atsakomybės, todėl labai svarbu nustatyti, kaip valstybių narių teismai turi šias sąlygas taikyti praktikoje.

Pažymėtina, jog Teisingumo Teismas vis dėl to nurodė, kad valstybių narių teisėje gali būti nustatyti ne tokie griežti žalos atlyginimo reikalavimai, todėl leido nacionaliniams teismas

[1] ETT 1963 m. vasario 5 d. Sprendimas *Van Gend & Loos prieš* ***N****ederlandse administratie der belastingen,* C-26/62, Rink. p. I – 0001.
[2] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas *Brasserie du Pêcheur SA prieš Vokietijos Federacinę Respubliką ir The Queen prieš Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ir kt.* Sujungtos bylos, C-46/93 ir C-48/93, Rink.p. I – 1029, para. 51.

taikyti nacionalinėje teisėje nustatytas valstybės atsakomybės už žalą sąlygas nagrinėjant bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę, jei sąlygos, kurios įtvirtintos nacionalinėse teisinėse sistemose yra palankesnės nei suformuluotos Teisingumo Teismo praktikoje[3].

Valstybės atsakomybė už žalą yra sudėtinė kategorija, todėl be aukščiau nurodytų sąlygų, taip pat svarbu apibrėžti pažeidimo subjektą, t.y. nustatyti ar asmens patirta žala atsirado dėl valstybės narės veiksmų. Teisingumo Teismas yra nurodęs, jog tik valstybė yra atsakinga už ES teisės pažeidimą, nepaisant to, kuri valstybės valdžios institucija pagal susijusios valstybės narės teisę sukėlė žalą[4]. Be to, Teisingumo Teismas pripažino ir galutinės instancijos nacionalinių teismų atsakomybę. Taigi, remiantis ES teisėje nustatyta valstybės samprata, nacionaliniai teismai pažeidimo subjekto sąvoką turi aiškinti plečiamai ir neapsunkinti asmens teisės į žalos atlyginimą, taikydami nacionalinę teisę. Suformuluodamas šiuos kriterijus Teisingumo Teismas įpareigojo valstybes nares paskirti kompetentingus nacionalinius teismus, kurie spręstų žalos atlyginimo bylas pagal kiekvienos valstybės narės nacionalinę teisę[5].

Neabejotinas aukščiau nurodytų klausimų aktualumas Lietuvos Respublikai. Lietuva būdama ES valstybe nare turi pareigą užtikrinti asmens teisę kreiptis į nacionalinį teismą, reikalaujant iš Lietuvos valstybės patirtos žalos atlyginimo už įvykdytą ES teisės normų pažeidimą ir nustatyti, jog valstybės atsakomybę už žalą reglamentuojančios nacionalinės teisės normos būtų suderintos su ES teise. Analizuojant valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę - taikymą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje, atkreiptinas dėmesys į tai, jog valstybės atsakomybę už žalą pažeidus Lietuvos teisę, reglamentuojančios nuostatos skiriasi nuo Teisingumo Teismo suformuluotų reikalavimų, todėl asmens teisė į ES teisės pažeidimu sukeltos žalos atlyginimą dėl skirtingo teisinio reguliavimo gali būti ribojama. Taigi labai svarbu išanalizuoti, Lietuvoje galiojantį teisinį reglamentavimą, siekiant nustatyti Lietuvos Respublikos teisės normų suderinamumą su ES teise ir identifikuoti, ar jos užtikrina privatiems asmenims pakankamai efektyvų teisės į žalos atlyginimą įgyvendinimą.

Darbo problematika susijusi su tokiais aspektais: Lietuvoje bylose dėl valstybės atsakomybės už žalą sukeltą Europos Sąjungos teisės pažeidimu, pabrėžtina tinkamo atsakovo nustatymo problema. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) normose neminima įstatymų leidžiamoji institucija kaip atsakovė, be to, valstybės veiksmai yra siejami tik su viešojo administravimo funkcijų vykdymu. Todėl galima situacija, kai asmens teisė į žalos atlyginimą būtų apribota, įstatymų leidžiamajai institucijai pažeidus ES teisės reikalavimus. Dar vienas probleminis aspektas yra susijęs su teisminės valdžios atsakomybės klausimu. Lietuvoje

[3] Ibid. Para. 66.
[4] ETT 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas *Salomone Haim prieš Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein*, C - 424/97, Rink.p. I – 05123, para. 27.
[5] ETT 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas *Francovich ir kiti prieš Italiją*, C – 6/90 ir C - 9/90, Rink. p. I – 5357, para. 42.; ETT 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimas *Peterbroeck,* C – 312/93, Rink.p. I – 04599, para. 12.

nėra specialių teisės normų, kurios tiesiogiai reglamentuotų galutinės instancijos teismų atsakomybę už sukeltą žalą. Atsižvelgiant į tai, kad Teisingumo Teismas yra aiškiai nurodęs, jog žala atsiradusi nacionalinio galutinės instancijos teismo veiksmais privalo būti atlyginama, svarbu nustatyti, ar Lietuvos Respublikoje yra galima ir galutinės instancijos teismų atsakomybė, kurie nacionaliniai teismai yra įpareigoti nagrinėti tokio pobūdžio bylas, ar galiojantis teisinis reguliavimas šiuo klausimu atitinka efektyvumo ir veiksmingumo principus.

Lietuvos Respublikos teismai dar tik pradėjo formuoti praktiką dėl valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę, todėl nepakanka informacijos, kad būtų galima aiškiai konstatuoti, kaip nacionaliniai teismai taiko Teisingumo Teismo nustatytas valstybės atsakomybės kilimo sąlygas, koks yra jų santykis su nacionalinėje teisėje įtvirtintomis žalos atlyginimo sąlygomis. Taigi, Lietuvos teismuose dar nėra susiformavęs aiškus tokio pobūdžio bylų sprendimas, todėl galima situacija, kai asmens teisė į žalos atlyginimą dėl ES teisės nuostatų pažeidimo, Lietuvoje būtų nepagrįstai apsunkinama ar ribojama taikant nacionalines valstybės atsakomybės kilimo sąlygas, jei jos laikytinos griežtesnėmis nei nustatytosios Teisingumo Teismo praktikoje. Atsižvelgiant į tai, svarbu nustatyti, ar Lietuvos teisėje įtvirtintos valstybės atsakomybės už sukeltą žalą sąlygos yra mažiau ribojančios asmens teisę į žalos atlyginimą ir galėtų būti taikomos nagrinėjant bylas dėl ES teisės pažeidimo, ar Lietuvoje įtvirtintas teisinis reglamentavimas neprasilenkia su Teisingumo Teismo taikomais reikalavimais ir neapsunkina asmens teisės gauti efektyvų žalos atlyginimą.

Apibendrinant temos aktualumą ir problematiką pabrėžtina, jog valstybių narių nacionalinėje teisėje įtvirtintos taisyklės gali apriboti ir apsunkinti asmens teisę į veiksmingą ir efektyvią iš ES teisinės sistemos, kylančių pažeistų teisių gynybą, todėl labai svarbu užtikrinti, jog ES teisės pažeidimu sukelta žala nacionalinėje teisėje būtų atlyginama, vadovaujantis Teisingumo Teismo nustatytais principais.

Tyrimo objektas – valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę taikymas nacionalinėje teisėje.

Darbo tikslas – Identifikuojant ES teisėje įtvirtintas valstybės atsakomybės sąlygas bei efektyvumo ir veiksmingumo principus bei nustatant, ar šie principai yra užtikrinami atlyginant žalą Lietuvoje, išsamiai išnagrinėti valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę reglamentavimą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.

Darbo uždaviniai:

1. Identifikuoti valstybių narių atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę doktriną, suformuluotą Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje. Išanalizuoti efektyvumo ir veiksmingumo principų turinį, pagrįsti, kodėl jie svarbūs šiai temai.

2. Išanalizuoti Lietuvos Respublikos teisėje įtvirtintą valstybės atsakomybės už nacionalinės teisės pažeidimus sampratą.

3. Išnagrinėti nacionalinėje teisėje įtvirtintą valstybės kaip pažeidimo subjekto reglamentavimą ir identifikuoti probleminius aspektus, kad būtų galima įvertinti, ar Lietuvoje asmens teisė į žalos atlyginimą garantuojama dėl visų valstybės valdžios institucijų veiksmų, atsižvelgiant į ES teisėje įtvirtintą valstybės kaip atsakomybės subjekto sampratą.

4. Nustatyti, kokius Lietuvos nacionalinėje teisėje nurodytus probleminius klausimus yra išnagrinėję Lietuvos teismai bei išsiaiškinti, ar priimti sprendimai užtikrina efektyvumo ir veiksmingumo principus.

5. Atsižvelgiant į Teisingumo Teismo praktikoje valstybėms narėms įtvirtintą pareigą, nustatyti Lietuvos teismus, kurie kompetentingi nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę.

6. Išnagrinėti Lietuvos teisėje įtvirtintas valstybės atsakomybės už žalą pažeidus nacionalinę teisę kilimo sąlygas. Nustatyti Lietuvos valstybės atsakomybės už žalą pažeidus nacionalinę teisę kilimo sąlygų turinį, atskleidžiant galimybę jas taikyti ir nagrinėjant bylas dėl ES teisės pažeidimo.

Tyrimo šaltiniai ir jų apžvalga

Darbe naudojamasi tokiais šaltiniais: Lietuvos Respublikos teismų praktika, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika, nacionaliniais ir ES teisės aktais, teisės doktrina.

Darbo dalis, kurioje analizuojama valstybės atsakomybės už žalą doktrina, įtvirtinta ES teisėje yra išvystyta Teisingumo Teismo praktikoje. Teisingumo Teismo jurisprudencija yra pagrindinis šio darbo šaltinis, analizuojant valstybės atsakomybės už žalą sampratą ir atskirus jos elementus – pažeidimo subjektą, valstybės atsakomybės kilimo sąlygas, efektyvumo ir veiksmingumo principus. Pažymėtina, jog užsienio teisės doktrinoje valstybės atsakomybės už žalą principas yra išsamiai išnagrinėtas A. Arnull, M. Ruffert, T. Tridimas A. F. Tatham darbuose. Taip pat šių mokslininkų yra nagrinėti valstybės atsakomybės už žalą kilimo sąlygų aspektai, tačiau išsamesnė jų analizė atlikta N. Reich, D. Obradovich ir N. Lavranos darbuose. Efektyvumo ir veiksmingumo principų samprata analizuota F. Becker, S. Drake straipsniuose[6]. Lietuvos Respublikos autorių darbuose valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę

[6] Becker, F. Application of Community Law by Member States Public Authorities: Between Autonomy and Effectiveness. *Common Market Law Review*. 2007, 44: 1035–1056.; Drake, S. Scope of Courage and the Principle of „Individual Liability“ for Damages: Further Development of the Principle of Effective Judicial Protection by the Court of Justice. *European Law Review*. 2006, 31: 841 – 864.

institutą, išsamiai išnagrinėjo A. Vaitkevičiūtė savo disertacijoje[7], be to, kai kuriuos šios doktrinos aspektus bei galutinės instancijos teismų atsakomybės klausimą analizavo R. Valutytė.

Darbo dalys, kuriose nagrinėjama valstybės atsakomybės už žalą samprata bei atsakomybės kilimo sąlygos, nustatytos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje yra analizuotos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje bei Lietuvos teisės mokslininkų darbuose. Daugiausiai dėmesio Lietuvos mokslininkų darbuose yra skiriama nacionalinėje teisėje įtvirtintai, valstybės atsakomybės už sukeltą žalą pažeidus Lietuvos teisę doktrinai, tačiau nėra atliekama jos lyginamoji analizė su ES teise. V. Mikelėno, V. Mizaro, S. Selelionytės – Drukteinienės darbuose yra išsamiai nagrinėjamas Lietuvos valstybės deliktinės atsakomybės institutas, analizuojamos valstybės atsakomybės už žalą kilimo sąlygos, nustatyti probleminiai aspektai, susiję su įstatymų leidžiamosios valdžios atsakomybės klausimu. Valstybės kaip atsakomybės subjekto samprata aptarta A. Kargaudienės straipsnyje[8], o R. Valutytės disertacijoje[9] bei E. Šileikio straipsnyje[10] nagrinėti Lietuvos galutinės instancijos teismų atsakomybės klausimai. Tačiau pažymėtina, jog valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę ir valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Lietuvos teisę doktrinų santykis, t.y. valstybės atsakomybės sampratų palyginimas, skirtingi valstybės atsakomybės už žalą kilimo sąlygų aspektai, Lietuvos Respublikos mokslininkų darbuose nėra labai plačiai išanalizuoti, trūksta mokslinės literatūros. Nagrinėjamos temos aspektai yra analizuoti A. Vaitkevičiūtės disertacijoje „*Valstybių narių atsakomybė už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę*“[11] ir aptarti V. Valančiaus ir S. Kavalnės monografijoje[12] bei A. Samuilytės straipsnyje[13].

Darbo metodologija

Atliekant darbą taikytini tokie pagrindiniai metodai: *sisteminės analizės, loginis – analitinis, lyginamasis, bylų analizės, istorinis bei aprašomasis.*

Sisteminės analizės metodas taikytas nagrinėjant valstybės atsakomybės už žalą doktrinos kaip vientiso objekto, susidedančio iš kelių elementų sampratą. Valstybės atsakomybės už žalą doktrina yra sudėtinė sąvoka, todėl šis metodas naudojamas siekiant suprasti jos taikymo

[7] Vaitkevičiūtė, A. *Valstybių narių atsakomybė už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
[8] Kargaudienė, A. Viešoji atsakomybė: atsakomybės už padarytą žalą privačiam asmeniui subjekto apibrėžimo problema. *Jurisprudencija*. 2008, 3(105): 75–83.
[9] Valutytė, R. *Valstybės atsakomybė dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų*: Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
[10] Šileikis, E. Konstitucinis Teismas ir valstybės atsakomybė už Europos Sąjungos teisės pažeidimą. *Justitia*. 2010, 1 (73): 2-13.
[11] Vaitkevičiūtė, A., op.cit. 7.
[12] Valančius, V., Kavalnė, S. *Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje*. Monografija. Vilnius: Registrų Centras, 2009.
[13] Samuilytė, A. Valstybės atsakomybė: išbandymas Europos Bendrijos teise. *Justitia*. 2006, 4 (62): 55-62.

pagrindus, atskirai analizuojant valstybės atsakomybės kilimo sąlygas, pažeidimo subjektą, efektyvumo ir veiksmingumo principus.

Loginis – analitinis metodas taikytas nagrinėjant valstybės atsakomybės už žalą doktrinų, įtvirtintų ES teisėje ir Lietuvos nacionalinėje teisėje sampratą. Šis metodas svarbus analizuojant Lietuvos ir užsienio teisės mokslininkų doktriną, taip pat nacionalinius teisės aktus. Loginiu analitiniu metodu remtasi darant darbo išvadas.

Lyginamasis metodas taikytas nagrinėjant Teisingumo Teismo suformuluotą valstybės atsakomybės už žalą sampratą, siekiant palyginti ją su nacionalinėje teisėje nustatyta doktrina.

Bylų analizės metodas naudojamas nagrinėjant Teisingumo Teismo ir Lietuvos Respublikos teismų praktiką.

Aprašomasis metodas naudojamas pateikiant Lietuvos Respublikos teismų nagrinėtų bylų aplinkybes, reikšmingas darbo uždaviniams.

Istorinis metodas darbe naudotas aptariant valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę atsiradimo pagrindą, nagrinėjant Teisingumo Teismo jurisprudenciją.

Darbo struktūra

Magistro baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, trys dalys, išvados, literatūros sąrašas bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmoje darbo dalyje atsižvelgiant į tai, kiek šis nagrinėjamas turės įtakos pasirinktai temai analizuojama valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę samprata, identifikuojamos valstybės atsakomybės kilimo sąlygos, atskleidžiama efektyvumo ir veiksmingumo principų reikšmė valstybės atsakomybės doktrinoje.

Antroje darbo dalyje nagrinėjama Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtinta valstybės atsakomybės už žalą doktrina, siekiama išsiaiškinti ar nacionalinis reglamentavimas neriboja asmens teisės į ES teisės nuostatų pažeidimu sukeltos žalos atlyginimą. Analizuojama valstybės kaip atsakomybės subjekto samprata. Nagrinėjama, dėl kurių valstybės institucijų veiksmų Lietuvos valstybė yra laikoma atsakinga, nustatoma įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios atsakomybės už žalą problematika. Tiriama, kurie nacionaliniai teismai yra kompetentingi nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus nacionalinę teisę.

Trečioje darbo dalyje analizuojamos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje įtvirtintos valstybės atsakomybės už nacionalinės teisės pažeidimus kilimo sąlygos. Išsamiai nagrinėjamas nacionalinėje teisėje nustatytų sąlygų turinys, lyginant jas su ES teisėje esančiomis valstybės atsakomybės kilimo sąlygomis, siekiant išsiaiškinti, ar nacionalinės valstybės atsakomybės sąlygos galėtų būti taikomos nagrinėjant bylas dėl ES teisės pažeidimo.

I DALIS. VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖ UŽ ŽALĄ PAŽEIDUS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĘ

Valstybių narių atsakomybės principo teisinis turinys yra sietinas su Europos Sąjungos valstybių narių įsipareigojimais, kurie kildinami iš „EEB sutarties sukurtos teisės sistemos esmės“[14] ir Europos Sąjungos Sutarties 4 straipsnio 3 dalyje numatytos pareigos bendradarbiauti[15]. Kaip ir kiekvienos teise grindžiamos bendrijos ES veiksmingas funkcionavimas remiasi prielaida, kad jos subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir privatūs asmenys[16], kurių teisės turi būti ginamos, o pažeidimo atveju atlyginama žala. Siekiant išnagrinėti valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę taikymą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje, pirmiausia būtina atskleisti valstybės atsakomybės už žalą sampratą suformuluotą Teisingumo Teismo praktikoje.

1.1. Valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę samprata

Europos Sąjungos valstybių narių atsakomybė gali būti suprantama kaip valstybių narių atsakomybė už ES teisės pažeidimus Europos Sąjungai, ir kaip valstybių narių atsakomybė asmeniui už sukeltą žalą pažeidus ES teisės nuostatas[17]. Antruoju atveju valstybės atsakomybė už žalą suprantama kaip valstybės atsakomybė asmeniui už valstybės įvykdytą ES teisės pažeidimą, taikoma nacionaliniame teisme esant konkrečių sąlygų visumai[18]. Ši doktrina buvo išvystyta Teisingumo Teismo jurisprudencijoje siekiant užtikrinti ir garantuoti efektyvesnę asmenų teisinę apsaugą, kai valstybė narė savo veiksmais pažeidžia iš ES teisinės sistemos kylančius įsipareigojimus ir tokiu pažeidimu asmenims sukelia žalą. Šios doktrinos ypatumas yra tai, jog valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę sąlygos buvo suformuluotos Teisingumo Teismo praktikoje, tačiau žalos atlyginimo klausimas paliktas spręsti nacionaliniam teismui.

Iki *Frankovich* bylos sprendimo priėmimo Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje[19] buvo pripažinęs valstybės atsakomybės principą, pažeidus savo įsipareigojimus kitoms valstybėms narėms ir Europos Sąjungai, tačiau jo plačiau neaiškino. Tuo

---

[14] *Administraciniai teismai Lietuvoje. Nūdienos iššūkiai*. Kolektyvinė monografija, skirta Lietuvos administracinių teismų dešimtmečiui. Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2010, p. 167;

[15] Europos Sąjungos Sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*. C 2008, Nr. 115 – 1.

[16] ETT 1963 m. vasario 5 d. Sprendimas, C-26/62, *supra* note 1.

[17] *Administraciniai teismai Lietuvoje*. *Nūdienos iššūkiai*., *op. cit*., p. 159.

[18] ETT 2008 m. spalio 16 d. Sprendimas *Synthon*, C-452/06, Rink. p. I-7681, paras. 35, 36.

[19] ETT 1960 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Humblet*, C-6/60, Rink. p. I-1093.; ETT 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Comet prieš Produktschap voor Siergewassen*, C-45/76, Rink. p. I–2043.; ETT 1989 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Rewe-Zentralfinanz eG ir Rewe-Zentral AG prieš Landwirtschaftskammer für das Saarland*, C-33/76, Rink. p. I–1989; ETT 1986 m. vasario 26 d. Sprendimas *M. H. Marshall prieš Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching)*, C-152/84, Rink. p. I–0723.

tarpu privačių asmenų atžvilgiu valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę principą Teisingumo Teismo suformulavo *Frankovich*[20] ir išplėtojo *Brasserie*[21] bylose.

Teisingumo Teismas *Frankovich* byloje nurodė, kad valstybės atsakomybė kyla iš Europos Bendrijos Sutarties 5 straipsnio, (dabartinio Europos Sąjungos Sutarties 4 straipsnio)[22], kuris įpareigoja valstybes nares imtis visų priemonių siekiant užtikrinti Europos Sąjungos teisės vykdymą. Tokia atsakomybė remiasi nacionalinių teismų pareiga, užtikrinti visapusišką ES teisės veikimą. Teisingumo Teismas pabrėžė, kad teisė į žalos atlyginimą ypač reikalinga tada, kai asmenys negali pasinaudoti teisėmis, kurios jiems kyla iš specifinio ES teisės teisinės sistemos pobūdžio, nes pareiga garantuoti šių teisių įgyvendinimą nacionalinėje teisėje, priklauso nuo tos valstybės veiksmų. Taigi, kai valstybė narė pažeidžia iš Sutarties kilusį įsipareigojimą ir nėra galimas tiesioginis ES teisės veikimas, asmuo remdamasis valstybės atsakomybės doktrina gali kreiptis į nacionalinį teismą, prašydamas atlyginti žalą, kuri kilo dėl įvykdyto ES teisės pažeidimo[23]. Kitaip tariant *Frankovich* byloje valstybės atsakomybė už sukeltą žalą buvo įtvirtinta kaip asmens teisinė gynybos priemonė.

Frankovich bylos sprendimas buvo sukonkretintas *Brasserie* byloje, kurioje Teisingumo Teismas pakartojo, jog valstybės atsakomybė grindžiama aukščiau nurodytais principais, ir nustatė, kad pažeidus ES teisę valstybei kyla atsakomybė už žalą nepriklausomai nuo pažeisto ES nuostatų pobūdžio. Remiantis *Brasserie* sprendimu, valstybė narė bus įpareigota atlyginti žalą ne tik tuomet, kai pažeidžiama antrinė ES teisė (pavyzdžiui, kaip *Frankovich*[24] byloje valstybei narei neįgyvendinus direktyvos nuostatų), tačiau ir pažeidus pirminę teisę. Šioje byloje Teisingumo Teismas valstybės atsakomybės nebekildino tik iš bendrųjų teisės principų, tačiau nurodė, kad valstybės atsakomybė už žalą yra tapatinama su valstybės atsakomybe Europos Sąjungai, t.y. deliktine atsakomybe[25], kurios teisinis pagrindas yra Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 340 straipsnis (ex Europos Bendrijų Sutarties 288 straipsnis), ir kuris išreiškia valstybių narių įstatymams, reglamentuojantiems žalos atlyginimo santykius, būdingus bendruosius principus.[26]

---

[20] ETT 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas, C – 6/90 ir C-9/90, *supra* note 5, para. 33.
[21] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, para. 31.
[22] Europos Sąjungos Sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos., *supra* note 15.
[23] ETT 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas, C – 6/90 ir C-9/90, *op. cit*. 5. Paras. 31, 32, 33, 34.
[24] *Frankovich* byloje Italijos vyriausybė laiku neįgyvendino Tarybos direktyvos 80/987/EEB dėl valstybių narių įstatymų, susijusių su darbuotojų apsauga jų darbdaviui tapus nemokiam, suderinimo (OL L 283, p. 23). Todėl keli darbuotojai, negalėję susigrąžinti atlyginimų iš savo darbdavio, jam tapus nemokiam, t.y. subankrutavus, pareiškė ieškinį dėl žalos atlyginimo Italijos vyriausybei nacionaliniame teisme, remdamiesi neįgyvendintos direktyvos nuostatomis. *Ibid.*
[25] Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 340 straipsnis numato, kad „Deliktinės atsakomybės atveju Sąjunga pagal bendrus valstybių narių įstatymams būdingus principus atlygina bet kokią žalą, kuria eidami savo pareigas, padaro jos institucijos ar jų tarnautojai“. Europos Sąjungos Sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos., *op.cit*. 15.
[26] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93, *op. cit*. 2. Para. 41.

Taip Teisingumo Teismas išplėtė valstybės atsakomybės doktrinos taikymą privatiems asmenims, suteikdamas jiems teisę nacionaliniame teisme remtis ne tik antriniais teisės aktais, tačiau ir Sutarties nuostatomis. Be to, konstatavo, jog valstybės atsakomybės klausimas yra sprendžiamas nacionaliniuose teismuose, remiantis nacionalinėmis materialinėmis ir proceso teisės normomis, nepažeidžiant efektyvumo ir veiksmingumo principų.

Po *Frankovich* ir *Brasserie* priimtų sprendimų, susijusių su valstybės atsakomybe prieš privačius asmenis, Teisingumo Teismas vėlesnėje savo praktikoje[27] pabrėžė valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę svarbą ir labiau aiškino, ir konkretino valstybės atsakomybės sąlygų taikymo klausimus ir valstybės kaip pažeidimą padariusio subjekto statusą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ieškinys dėl žalos atlyginimo nacionaliniame teisme gali būti pareikštas tik tuo atveju, kai žalą sukelianti nacionalinė priemonė, įgyvendinanti ES teisę yra traktuotina kaip valstybės narės veika[28]. Dėl šios priežasties svarbu apibrėžti subjektus, kurių veiksmais įvykdytas ES teisės pažeidimas būtų priskiriamas valstybei.

Daugelis ES teisės mokslininkų[29] laikosi pozicijos, jog Teisingumo Teismas formuluodamas valstybės už žalą pažeidus ES teisę subjekto sampratą, rėmėsi tarptautinėje teisėje įtvirtintu principu, kad už tarptautinės teisės pažeidimus valstybė atsako kaip vientisas subjektas. Šio principo laikymasis, iš tiesų, atsispindi ir Teisingumo Teismo praktikoje. Dar tik pradėdamas kurti valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę doktriną *Brasserie* byloje Teisingumo Teismas nurodė, jog „tarptautinėje teisėje valstybė, traukiama atsakomybėn už tarptautinio įsipareigojimo pažeidimą, yra laikoma vienu subjektu, nesvarbu, ar pažeidimą, dėl kurio atsirado žala, padarė įstatymų leidžiamoji, teisminė ar vykdomoji valdžia“[30]. Vėlesnėje praktikoje šis principas buvo dar labiau išplėtotas konstatuojant, kad valstybė narė privalo atlyginti privatiems asmenims padarytą žalą už Europos Sąjungos teisės pažeidimą, nepriklausomai nuo valstybės institucijos užimamos padėties valstybės institucijų sistemoje ar nuo jos veiklos vykdymo[31]. Dėl šios priežasties ir įstatymų leidžiamoji valdžia, ir vykdomoji valdžia yra atsakingos už tokiu pažeidimu sukeltą žalą. Kitaip tariant, Teisingumo Teismui svarbiausia yra tai, kad asmeniui sukelta žala būtų atlyginama, nepriklausomai nuo to, kuri valstybės institucija ją sukėlė. Šis teiginys buvo dar kartą patvirtintas *Köbler* byloje[32], kurioje Teisingumo Teismas nurodė, jog valstybės narės taip pat gali būti laikomos atsakingomis, jei pažeidimas kyla ir dėl galutinės instancijos teismo veiksmų. Šiame sprendime Teisingumo

[27] ETT 1999 m. birželio 1 d. Sprendimas *Konle*, C- 302/97, Rink.p. I–03099, paras. 58, 59.; ETT 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas, C – 424/97, *supra* note 4, paras. 26, 27.
[28] Valančius, V. *et. al. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005, p. 42, 44.
[29] Vaitkevičiūtė, A., *supra* note 7, p. 60.; Valutytė, R., *supra* note 9, p. 23.
[30] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, paras. 33, 34.
[31] ETT 1998 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas *Brinkmann*, C-319/96, Rink. p. I-5255, paras. 27–33.
[32] ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Köbler prieš Austrijos Respubliką*, C-224/01, Rink. p. I-10239, para. 32.

Teismas patvirtino ir pritaikė ES teisinei sistemai tarptautinėje teisėje galiojantį valstybės atsakomybės už visas savo institucijas principą, pabrėždamas, kad Bendrijos teisinėje sistemoje valstybės atsakomybė kyla už visų jos institucijų veiksmus, kadangi priešingu atveju privačių asmenų teisių apsauga susilpnėtų ir šias teises suteikiančių ES teisės nuostatų veiksmingumas taptų abejotinas[33]. Kitaip tariant, valstybė kaip atsakomybės subjekto sąvoka ES teisėje yra aiškinama plačiai ir apima visą valstybės institucijų sistemą, galiojančią kiekvienos valstybės narės teisėje.

Taigi Teisingumo Teismas žalos atlyginimo doktriną susiejo su valstybių narių įsipareigojimais, kylančiais iš pirminės teisės nuostatų ir ES teisės viršenybės principo. Valstybės atsakomybė už žalą pažeidus ES teisę kyla nepriklausomai nuo pažeistos ES teisės normos pobūdžio, kai yra tenkinamos Teisingumo Teismo praktikoje suformuluotos valstybės atsakomybės kilimo sąlygos ir ES teisės normų pažeidimas yra priskiriamas valstybei. Be to, valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę doktrina yra laikoma dar viena asmens teisių gynybos priemone šalia ES teisės normų tiesioginio veikimo.

1.2. Valstybės atsakomybės pažeidus Europos Sąjungos teisę kilimo sąlygos

Įvertinus, kad valstybė narė nesilaikė įsipareigojimų ir savo veiksmais pažeidė ES teisę, negalima konstatuoti, jog ji jau yra atsakinga už sukeltą žalą. Valstybės atsakomybė už kilusią žalą pažeidus ES teisę gali atsirasti tik esant konkrečių sąlygų visumai. Šios sąlygos suformuluotos ir išvystytos Teisingumo Teismo praktikoje atsižvelgiant į Europos Sąjungos deliktinės atsakomybės doktriną, įtvirtintą SESV 340 straipsnyje.

1.2.1. Pažeista Europos Sąjungos teisės norma siekiama suteikti teises asmeniui

Pagal Teisingumo Teismo praktiką valstybės atsakomybė už Europos Sąjungos teisės akto pažeidimą kyla tik tuomet, kai pažeista ES teisės norma siekiama suteikti teises asmeniui.

Teisingumo Teismas pats nustato, jog teisės norma buvo siekiama tokias teises suteikti ir nepalieka jokios galimybės šią sąlygą aiškinti nacionaliniams teismams. Teisingumo Teismas nagrinėdamas atvejus dėl Sutarties straipsnių pažeidimo savo praktikoje nurodė, kad Sutarties 28[34], 52[35] ir 34[36] straipsniai suteikė tokias teises asmeniui. Taip pat vienoje iš nagrinėtų bylų[37], kurioje buvo analizuojamas tiesioginis ES teisės normų veikimas Teisingumo Teismas konstatavo, jog visais atvejais, kai ES teisės norma yra besąlyginė, aiški ir tiksli, galima laikyti,

[33] Ibid.
[34] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, para. 54.
[35] Ibid.
[36] ETT 1996 m. gegužės 23 d. Sprendimas The *Queen prieš Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: Hedley Lomas (Ireland) Ltd.*, C - 5/94, Rink. p. I–02553, para. 27.
[37] ETT 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *Yvonne van Duyn prieš Home Office*, C-41/74, Rink. p. I-1337, para. 12.; ETT 1982 m. sausio 19 d. Sprendimas *Ursula Becker prieš Finanzamt Münster-Innenstadt*, C-8/81, Rink. p. I-00053, paras. 53, 19, 25.

jog ji suteikia teises asmenims, kuriomis jie gali remtis nacionaliniuose teismuose. Taigi, kai asmenys savo teises kildina iš tiesiogiai veikiančių ES teisės normų, problemų dėl pažeistų asmens teisių gynybos nekyla. Situacija tampa kitokia, kai asmenys patiria žalą dėl tiesiogiai neveikiančios ES teisės normos pažeidimo.

Frankovich byloje buvo nurodyta, kad valstybės atsakomybė už žalą gali kilti, jei pažeista direktyvos norma suteikia tam tikras teises asmeniui. Šioje byloje Teisingumo Teismas analizavo, ar Direktyvos 80/987 nuostatos, kurios numato darbuotojų teises yra aiškios ir besąlyginės ir jos suteikia asmenims teises. Teisingumo Teismas siekė nustatyti, ar direktyva veikia tiesiogiai bei apibrėžti netiesioginio veikimo pasekmes. Vertinimas rėmėsi trimis kriterijais: „nustatyti asmenis, turinčius teisę gauti jose numatytą garantiją, šios garantijos turinį ir galiausiai asmenį, kuris privalo suteikti tokią garantiją“[38]. Remiantis Teisingumo Teismo aiškinimu galima teigti, jog ir tiesiogiai neveikiančios direktyvos nuostatos taip pat suteikia asmenims teises, nes valstybė neįvykdžiusi savo įsipareigojimų, *Frankovich* bylos atveju, nenustačiusi asmens (institucijos įpareigotos suteikti tokias garantijas), kuris suteiktų garantijų darbuotojams, darbdaviui tapus nemokiam, nepaisant direktyvos normos aiškumo ir besąlygiškumo negali atimti iš individų direktyva suteiktų teisių, dėl įsipareigojimų nesilaikymo. Vadinasi ir tiesiogiai neveikiančios direktyvos nuostatos suteikia privatiems asmenims teises, kurios turi būti ginamos nacionaliniuose teismuose.

Šiai Teisingumo Teismo formuojamai praktikai pritaria generalinis advokatas M. P. Leger, kuris pabrėžia, kad pažeista ES teisės nuostata, kuri gali suteikti teises individui nebūtinai turi tiesioginio veikimo[39], taip pat generalinė advokatė Ch. Stixl-Hackl, kuri teigia, jog aplinkybė, kad pažeista ES teisės nuostata neveikia tiesiogiai, iš esmės neprieštarauja reikalavimui dėl atsakomybės[40]. Tačiau, vis dėl to negalima pirmąją valstybės atsakomybės kilimo sąlygą vienareikšmiškai susieti tik su tiesioginiu ar netiesioginiu direktyvų veikimu. Teisingumo Teismo analizuotoje *Peter Paul*[41] byloje buvo nurodyta, kad nors vienas iš bankininkystės direktyvos, reguliuojančios bankų priežiūros institucijų atsakomybės klausimus, tikslų yra indėlininkų apsauga, tai nėra pakankamas pagrindas teigti, jog direktyva galėjo suteikti teisių asmeniui. Taigi, šiuo atveju valstybės atsakomybė buvo negalima nevertinant, ar teisės akto nuostatos buvo tikslios, aiškios ir besąlyginės.

[38] ETT 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas, C – 6/90 ir C-9/90, *supra* note 5, para. 12.
[39] Generalinio advokato Leger 2003 m. balandžio 8 d. nuomonė byloje, *Gerhard Köbler prieš Austrijos Respubliką*, C-224/01, Rink. p. I-10239, para. 124.
[40] Generalinės advokatės Christine Stixl-Hackl 2003 m. lapkričio 23 d. nuomonė byloje, *Peter Paul ir kt. prieš Vokietijos Federacinę Rrespubliką,* C-222/02, Rink. p. I–09425, para. 88.
[41] ETT 2004 m. spalio 12 d. Sprendimas *Peter Paul ir kt. Prieš Vokietijos Federacinę Rrespubliką,* C-222/02, Rink. p. I–09425, paras. 50, 51.

Teisės doktrinoje, nagrinėjant pažeistos teisės normos ketinimą suteikti teises asmeniui, laikomasi pozicijos, jog ši valstybės atsakomybės sąlyga nėra tapatinama su direktyvos tiesioginiu veikimu. M. Ruffert teigia, jog direktyvos tikslas, kuriuo siekiama suteikti teises asmeniui, nėra viena iš tiesioginio veikimo sąlygų[42]. A. Barav nuomone, pirmoji valstybės atsakomybės sąlyga nėra tapatinama su tiesioginiu direktyvos veikimu, tačiau siekiant nustatyti, ar konkretaus teisės akto nuostatomis buvo siekiama suteikti asmeniui teises, galima atsižvelgti į teisės normos aiškumą, tikslumą, be sąlygiškumą.[43] Taigi, tiesioginis direktyvos veikimas yra tik vienas iš elementų, leidžiančių konstatuoti, jog pažeista teisės norma buvo siekiama suteikti asmenims teises.

Kadangi Teisingumo Teismas nenustatė kriterijų, kuriais remiantis būtų galima konstatuoti pirmąją valstybės atsakomybės sąlygą, teisės mokslininkai dažniausiai analizuoja pažeistos teisės normos tikslą ir turinį. A. Vaitkevičiūtė nurodo, jog norint įvertinti, ar ES teisės norma siekiama suteikti teises asmeniui, reikia atsižvelgti į konkretaus ES teisės akto tikslą, bei jame įtvirtintos normos turinį[44]. S. Prechal teigia, jog pažeista ES teisės norma turi būti tokia, kad būtų galima pakankamai tiksliai nustatyti jos turinį ir naudos gavėjus, t.y. asmenis, patyrusius žalą[45]. Kitaip tariant, pirmoji atsakomybės sąlyga skirta nustatyti, ar galimai pažeistas ES teisės aktas turėjo tikslą suteikti subjektines teises asmeniui, ir atsižvelgiant į teisės akto normos turinį įvertinti, ar valstybė veikdama per atitinkamą institucijų sistemą tokias teisės pažeidė, bet nėra tiesiogiai siejamas su teisės akto tiesioginiu veikimu.

Taigi siekiant nustatyti, ar pažeista Europos Sąjungos teises norma suteikia teises asmeniui kiekvienu atveju reikia įvertinti pažeistos teisės normos tikslą, turinį ir subjektą, kuriam ji skirta. Tik įvertinus šiuos kriterijus galima konstatuoti, kad pažeistos teisės normos nuostatos turėjo tikslą suteikti asmenims teises. Tačiau pirmoji valstybės atsakomybės sąlyga nėra tapatinama su tiesioginiu direktyvos veikimu, nes asmeniui teises galima suteikti ir teisės aktui tiesiogiai neveikiant.

1.2.2. Pažeidimo pakankamas akivaizdumas

Siekiant nustatyti principą, pagal kurį valstybė narė privalo atlyginti žalą privatiems asmenims, nepakanka įrodyti, kad pažeista teisės norma siekiama suteikti asmenims teises,

[42] Ruffert, M. Right and Remedies in European Community Law: A Comparative View. *Common Market Law Review*. 1997, 34, p. 322.
[43] Barav, A. State Liability in Damages for Breach of Community Law in the National Courts. *Yearbook of European Law*. 2000, 16, p. 91.
[44] Vaitkevičiūtė, A., *supra* note 7, p. 108.; Vaitkevičiūtė, A. Valstybių narių atsakomybė dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos Bendrijos teises: kilmė, samprata ir sąlygos. *Jurisprudencija*. 2007, 7(97), p. 68 - 69.
[45] Prechal, A. *Protection of Rights: how far?*. Iš Prechal, S., van Roermund, B. (Eds.), *The Coherence of EU Law: The Search for Unity in Divergent Concepts*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 163,164.

būtina pagrįsti tokio pažeidimo rimtumą. Aiškindamas pažeidimo rimtumo sąlygą Teisingumo Teismas nurodė, kad „teisės pažeidimas bus pakankamai rimtas, tik tuomet, jei jis akivaizdus“[46].

Brasserie du Pêcheur byloje Teisingumo Teismas pažymėjo, jog siekiant nustatyti, ar pažeidimas pakankamai rimtas reikia atsižvelgti į valstybės diskrecijos apimtį. Kuo didesne sprendimų priėmimo laisve valstybė narė naudojosi, tuo mažiau tikėtina, kad valstybė bus atsakinga už ES teisės pažeidimą. Valstybei narei turint plačią diskreciją veikti, valstybės atsakomybė už žalą kils tik tuomet, kai ji „akivaizdžiai ir šiurkščiai pažeis jos galių įgyvendinimo ribas“[47]. Vertinant, ar valstybės narės pažeidimas yra akivaizdus ir šiurkštus reikėtų atsižvelgti į šiuos Teisingumo Teismo pateiktus veiksnius, kurie apima: „pažeistos normos aiškumą ir tikslumą, pažeidimo arba žalos padarymą tyčia ar dėl neatsargumo, ar padaryta teisės klaida yra pateisinama ar nepateisinama, [...] Bendrijos teisei prieštaraujančių nacionalinių priemonių ar veiklos ėmimąsi ar nenutraukimą“[48]. Vadinasi, kai valstybė naudojasi plačia sprendimų priėmimo laisve yra sunkiau konstatuoti akivaizdaus pažeidimo faktą.

Iš Teisingumo Teismo praktikos matyti, jog tais atvejais, kai valstybė neturi diskrecijos, arba ji labai ribota, antrajai sąlygai konstatuoti užtenka tik paties pažeidimo fakto. *Haim* byloje Teisingumo Teismas nurodė, jog diskrecijos teisės buvimas nustatomas ne pagal nacionalinę, tačiau pagal ES teisę[49]. Šiuo atžvilgiu, kai valstybė narė negali rinktis teisės aktų įgyvendinimo priemonių ir būdų, rimtam ES teisė pažeidimui konstatuoti pakanka, ir „paties Bendrijos pažeidimo[50]“ fakto nustatymo. Tačiau Teisingumo Teismo praktika šiuo klausimu nėra vienoda. Pavyzdžiui, *Synthon*[51] byloje valstybė narė taip pat neturėjo diskrecijos laisvės, tačiau Teisingumo Teismo vertinimo pagrindas buvo ne tik turimos diskrecijos laisvės aiškinimo ribos. Pažeidimo pakankamas akivaizdumas buvo vertinamas atsižvelgiant į direktyvos aiškumą ir tikslumą. *Robins and Others*[52] byloje Teisingumo Teismo aiškinimu pakankamai rimtas teisės pažeidimas buvo siejamas su akivaizdžiu ir šiurkščiu nustatytos diskrecijos ribų pažeidimu, atsižvelgiant į pažeistos normos aiškumą ir tikslumą. Taigi šie teiginiai neleidžia konstatuoti, kad Teisingumo Teismas formuoja vieningą praktiką aiškindamas antrąją valstybės atsakomybės sąlygą atsižvelgiant į turimos diskrecijos laisvę.

[46] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, para 57.
[47] ETT 1978 m. gegužės 25 d. Sprendimas *HNL ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, C- 83/76, 94/76, 4/77, 15/77 ir 40/77, Rink. p. I-1209, paras. 5, 6.
[48] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93., *op. cit*. 2. Para. 56.
[49] Ibid. Para. 40.
[50] ETT 1996 m. gegužės 23 d. Sprendimas, C-5/94, *supra* note 36, para. 28.
[51] ETT 2008 m. spalio 16 d. Sprendimas, C- 452/06, *supra* note 18, para. 39.
[52] ETT 2007 m. sausio 25 d. Sprendimas *Carol Marilyn Robins ir kt., prieš Secretary of State for Work and Pensions*, C-278/05, Rink. p. I-2553, para. 70.

Tuo tarpu generalinis advokatas M.P. Leger[53] antrąją atsakomybės sąlygą, skirtingai nei Teisingumo Teismas, aiškina tik turimos diskrecijos laisvės atžvilgiu ir nevertina kitų kriterijų. Jis savo poziciją pagrindė *Haim* byloje. Šioje byloje valstybė narė neturėjo diskrecijos laisvės, todėl vien tik Europos Sąjungos teisės pažeidimo fakto užteko, kad šis pažeidimas būtų pripažintas šiurkščiu ir akivaizdžiu“[54]. Generalinio advokato M.P. Leger nuomone, kai valstybės narė neturi diskrecijos laisvės nebūtina vertinti kitų, papildomų kriterijų siekiant konstatuoti akivaizdaus pažeidimo faktą.

Manytina, kad būtų teisinga pritarti generalinio advokato M.P. Leger pozicijai ir pažeidimo pakankamą akivaizdumą (rimtumą) vertinti atsižvelgiant į diskrecijos teisę. Juk valstybės valdžios institucijos veikia tik įstatymų numatytose ribose, todėl tokių ribų nesilaikymo pasekmė yra įvykdytas pažeidimas.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad pažeidimo pakankamas akivaizdumas yra siejamas su valstybės turima diskrecijos laisve. Jei valstybė narė naudojasi plačia sprendimų priėmimo laisve, galimybė konstatuoti valstybės įvykdytą pažeidimą yra labai ribota, todėl kiekvienu atveju reikia vertinti Teisingumo Teismo suformuluotų veiksnių, sąlygojančių pažeidimo akivaizdumą, buvimą. Tuo tarpu, kai valstybė veikė nuturėdama veiksmų laisvės arba ji buvo labai siaura užtenka konstatuoti tik patį pažeidimo fakto egzistavimą, ir tik kai kuriais atvejais papildomai įvertinti pažeistos teisės normos aiškumą ir tikslumą.

1.2.3. Tiesioginis priežastinis ryšys tarp ES teisės pažeidimo ir atsiradusios žalos

Tiesioginis priežastinis ryšys tarp ES teisės pažeidimo ir atsiradusios žalos – trečioji būtina sąlyga valstybės atsakomybei kilti. Tiesioginis priežastinis ryšys įrodo, kad priešingi ES teisei valstybės veiksmai yra pagrindinis žalos atlyginimo galimybę lemiantis veiksnys.

Frankovich byloje buvo nurodyta, kad asmuo reikalaudamas žalos iš valstybės atlyginimo turi įrodyti priežastinį ryšį tarp valstybės įsipareigojimų nesilaikymo ir asmens patirtos žalos[55]. *Brasserie* byloje Teisingumo Teismas nustatė, jog nacionaliniai teismai turi nustatyti ne bet kokio, bet tiesioginio priežastinio ryšio egzistavimą, kuris įrodytų, kad „asmens patirta žala yra tiesioginė valstybės institucijos veikimo ar neveikimo, lėmusio žalos atsiradimą pasekmė“[56]. Iš Teisingumo Teismo praktikos matyti, jog tiesioginio priežastinio ryšio sąlygos nustatymas yra išimtinai paliktas valstybių narių nacionaliniams teismams, kurie taikydami

[53] Generalinio advokato Leger 2003 m. balandžio 8 d. nuomonė byloje, C-224/01, *supra* note 39, para. 138.
[54] ETT 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas, C-424/97, *supra* note 4, para. 38.
[55] ETT 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas, C-6/90 ir C-9/90, *supra* note 5, para. 40.
[56] Tamavičiūtė, V. Valstybių narių atsakomybė privatiems asmenims dėl nacionalinių teismų veiksmais padarytos žalos. *Jurisprudencija*: Mokslo darbai. 2007, 7 (97), p. 79.

nacionalinę teisę privalo atsižvelgti tik į tai, kad asmens patirta žala būtų tiesioginė įvykdyto ir valstybei priskirtino pažeidimo pasekmė[57].

Kai kurie mokslininkai[58] pabrėžia, jog yra visiškai aišku, kad ES lygmeniu priežastinio ryšio doktrina nėra išvystyta, todėl Teisingumo Teismas priežastinio ryšio nustatymą palieka nacionalinių teismų kompetencijai. Analizuojant trečiąją sąlygą vienintelis probleminis klausimas susijęs su priežastinio ryšio sąlygos buvimu - tai taikytinos teisės nustatymas.

Dauguma mokslininkų, tarp jų ir C. Kremer[59] pritaria pozicijai, kad priežastinio ryšio nustatymo klausimai, turėtų būti reguliuojami nacionalinės teisės normų, nepažeidžiant efektyvumo ir veiksmingumo principų. S. Prechal nurodo, kad trečiosios atsakomybės sąlygos turinio aiškinimas yra labai susijęs su nacionalinio proceso teisės normomis, todėl priežastinio ryšio nustatymas yra ypatingai įtakojamas nacionalinės teisės[60]. Šie mokslininkai pripažįsta Teisingumo Teismo formuojamą praktiką, nes ir pats Teisingumo Teismas laikosi pozicijos, jog nacionaliniai teismai, atsižvelgdami į bylos aplinkybes, bei nepažeisdami efektyvumo ir veiksmingumo principų, turi nustatyti tiesioginio priežastinio ryšio sąlygą[61].

Tuo tarpu kitokios pozicijos šalininkas yra mokslininkas T. Tridimas. Jo teigimu, tiesioginis priežastinis ryšys, kaip ir kitos valstybės atsakomybės sąlygos, visų pirma, turėtų būti apibrėžiamos remiantis ES teisės nuostatomis, siekiant išvengti valstybės atsakomybės sąlygų nacionalizavimo[62]. Šis teiginys grindžiamas tuo, jog valstybės atsakomybė už žalą, yra viena iš teisinės gynybos priemonių, suformuluotų paties Teisingumo Teismo, todėl nacionaliniai teismai vykdydami iš ES teisės kylančius įsipareigojimus ir taikydami nacionalines teisės normas, kurių nuostatos valstybėse narėse skiriasi, neužtikrina efektyvios pažeistų asmens teisių apsaugos[63]. Šiai nuomonei taip pat pritaria Magnus ir Wurmnest[64] kurie teigia, kad Teisingumo Teismas nustatė savarankišką priežastinio ryšio koncepciją, todėl bent minimalūs standartai turi būti reguliuojami ES teisės lygmeniu.

Manytina, kad aiškinant tiesioginio priežastinio ryšio nustatymo sąlygą reikėtų pritarti siūlymui, jog trečioji sąlyga turi būti apibrėžiama remiantis ES teisės nuostatomis, nes skirtingų

---

[57] ETT 1999 m. birželio 15 d. Sprendimas *Rechberger ir kiti*, C- 140/97, Rink. p. I-3499, para. 67.; ETT 2006 m. liepos 13 d. Sprendimas *Vincenzo Manfredi ir kt.* Sujungtos bylos C- 295/04 ir C-298/04, Rink. p. I–6619, paras. 60, 61.; ETT 2006 m. gruodžio12 d. Sprendimas *Test Claimants in the FII Group Litigation prieš Commissioners of Inland Revenue*, C – 446/04, Rink. p. I–11753, para. 218.

[58] Obradovic, D., Lavranos, N. *Interface between EU Law and National Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2007, p. 290.

[59] Kremer, C. Liability for Breach of European Community Law: An Analysis of the New Remedy in the Light of English and German Law. *Yearbook of European Law*. 2003, (22), p. 203.

[60] Prechal, S. *Directives in EC Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 290.

[61] ETT 1998 m. spalio 24 d. Sprendimas, C – 319/96, *supra* note 31, para. 26.

[62] Tridimas, T. *The General Principles of EU Law*. Second Edition. First Published. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 529.

[63] Ibid.

[64] Magnus, U., Wurmnest, W. (Hrsg). Casebook. *Europäische Haftungs – und Schadensrecht*. Nomos: Baden-Baden, 2002, p. 225.

valstybių teisinis reguliavimas galėtų pernelyg apsunkinti tam tikrų asmenų teisę į žalos atlyginimą, taip paneigiant efektyvumo principą tose valstybėse, kuriose galimai būtų taikomos sudėtingesnės šios sąlygos konstatavimo taisyklės. Nepaisant to, nustatyti tiesioginio priežastinio ryšio sąlygą reikėtų palikti nacionaliniams teismams atsižvelgiant į tai, kad tik nacionaliniai teismai vertina faktines bylų aplinkybes ir tik jiems patikėta pareiga pagal vidaus teisės normas atlyginti valstybės sukeltą žalą. Taigi manytina, kad Teisingumo Teismas turi nustatyti tam tikrus minimalius kriterijus, kurių turi laikytis nacionaliniai teismai, siekiant konstatuoti tiesioginio priežastinio ryšio sąlygą.

1.3. Valstybės atsakomybės sąlygų užtikrinimas – efektyvumo ir veiksmingumo principai

Įvertinus visas atsakomybės sąlygas ir konstatavus, kad ES teisė buvo pažeista, klausimas dėl žalos atlyginimo sprendžiamas nacionaliniuose teismuose. Atsižvelgiant į tai, kad valstybių narystė ES remiasi net tik procesinės autonomijos nacionalinėje teisėje principu[65], tačiau ir ES teisės viršenybės principu[66], nacionalinės teisės normos, taikomos sprendžiant žalos atlyginimo klausimus, turi atitikti efektyvumo ir veiksmingumo principus.

Pabrėžtina, kad šiuos principus Teisingumo Teismas išplėtojo savo praktikoje[67] siekdamas užtikrinti efektyvią ES teisės tiesioginio veikimo doktriną ir atsižvelgdamas į tai, kad asmens teisė į teisminę gynybą realizuojama nacionaliniame teisme.

Efektyvumo principas pripažįstamas vienu svariausių argumentų valstybės atsakomybės doktrinai pagrįsti. *Frankovich* ir *Brasserie* bylose Teisingumo Teismas pabrėžė efektyvumo principo svarbą žalos atlyginimo bylose valstybei narei pažeidus ES teisę, nurodydamas, kad „valstybių narių procedūrinės ar proceso teisės normos ES teisės įgyvendinimo neturi padaryti neįmanomo arba jo apsunkinti“[68]. Taigi, efektyvumo principas parodo, ar nacionalinės teisės normos, kuriomis remiantis asmeniui yra atlyginama žala suteikia adekvačią ES teisės normų garantuojamą apsaugos lygį.

---

[65] „[...] ir bendrieji teisės principai, kuriais paremta EB institucinė sistema ir kuriais remiantis yra nustatomi EB ir valstybių narių santykiai, ir EEB 5 straipsnis [dab. EB Sutarties 10 straipsnis] numato, kas valstybės narės turi imtis visų reikiamų priemonių siekiant įgyvendinti EB teisės normas žemės ūkio srityje. Jei bendrieji principai ir EB teisės normos nenustato bendrųjų reikalavimų EB teisės normų taikymui konkrečioje srityje, valstybės narės turi imtis priemonių nacionalinės teisės normose nustatyta tvarka. [...]“. ETT 1983 m. rugsėjo 21 d. Sprendimas *Deutsche Milchkontor GmbH ir kt. prieš Vokietijos Federacinę Respubliką ir Verwaltungsgericht Frankfurt am Main –Vokietija*. Sujungtos bylos C - 205/82 – 215/82, Rink. p. I–02633, para. 17.

[66] ETT 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Flamino Costa prieš E.N.E.L.*, 6-64, Rink.p. I-01141.

[67] ETT 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas, 33/76, *supra* note 19, para. 5.; ETT 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas 45/76, *supra* note 19, paras. 17, 18.; ETT 1991 m. liepos 25 d. Sprendimas *Emmott*, C-208/90, Rink. p. I-4269, para. 16.; ETT 1997 m. liepos 10 d. Sprendimas *Rosalba Palmisani prieš Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)*, C – 261/95, Rink. p. I-4025, para. 28.

[68] Arnull, A. *The European Union and its Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press Inc., New York, 2006, p. 269, 270.

Teisingumo Teismas efektyvumo principo svarbą akcentavo ir vėlesnėse savo bylose. *Edis* byloje Teisingumo Teismas pabrėžė, jog proceso teisės norma turi būti taikoma nedarant skirtumo tarp nacionalinės ir ES teisės, kai klausimas yra dėl tos pačios rūšies mokesčių, tačiau nacionalinė teisė turi suteikti palankiausias teisinės gynybos priemones teisių, kylančių iš ES teisės, apsaugai.[69] *Willy Kempter* byloje Teisingumo Teismas nurodė, jog jei nacionalinėje teisėje saugumo tikslais yra nustatomi protingi terminai ieškiniui pareikšti, jie suderinami su ES teisės reikalavimais ir laikomi nepažeidžiančiais efektyvumo principo[70].

Taigi, efektyvumo principu yra nustatomos nacionalinių teisės normų autonomijos ribos, siekiant užtikrinti, kad nacionalinės teisės normos, kurios taikytinos bylose dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę, neapribotų arba nepadarytų neįmanomos asmens teisės į žalos atlyginimą nacionaliniame teisme.

Veiksmingumo principas taip pat yra vienas iš žalos atlyginimo doktrinos pamatinių principų. Jį suformulavo Teisingumo Teismo savo jurisprudencijoje. Teisingumo Teismas analizuodamas šio principo turinį nurodė, kad nacionalinės teisės normos turi būti taikomos vienodai, tiek nacionalinės teisės, tiek Europos Sąjungos teisės pažeidimu grindžiamiems ieškiniams, kurių dalykas ir pagrindas panašūs[71]. *Frankovich* byloje Teisingumo Teismas sukonkretindamas šio principo svarbą nurodė, jog veiksmingumo principo esmė yra užtikrinti, jog nacionalinės teisės normos, taikomos bylose dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę, neturi būti mažiau palankios nei tos, kurios taikomos panašiems nacionaliniams ieškiniams[72].

Siekiant išsiaiškinti ar nacionalinės teisės normos atitinka veiksmingumo principą, kiekvienu konkrečiu atveju reikia įvertinti ar ieškinio dalykas grindžiamas Europos Sąjungos teisės pažeidimu, ir ieškinio dalykas, grindžiamas galimu nacionalinės teisės pažeidimu, gali būti laikomi panašiais atsižvelgiant į jų tikslą ir esminius požymius.[73] Įvertinus visas aplinkybes ir nustačius, kad tikslas, (kaip pavyzdžiui - žalos atlyginimas) yra pareikštiems ieškiniams vienodas ir pagrindus, kad esminiai požymiai, (pavyzdžiui, nacionalinės proceso teisės normos) sudaro tokią pačią galimybę gauti žalos atlyginimą, galima konstatuoti, kad nacionalinės teisės normos, taikomos ES teisės pažeidimo atveju, nėra mažiau palankios, nei taikomos nacionalinės teisės pažeidimo atveju.

Taigi, siekiant užtikrinti efektyvią asmens teisinę apsaugą taikant skirtingas nacionalines procedūras, valstybių narių nacionaliniai teismai privalo laikytis Teisingumo

[69] ETT 1998 m. spalio 15 d. Sprendimas *Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) prieš Ministero delle Finanze*, C-231/96, Rink. p. I–4951, para. 36.
[70] ETT 2008 m. vasario12 d. Sprendimas *Willy Kempter KG prieš Hauptzollamt Hamburg – Jonas*, C-2/06, Rink. p. I-00411, para. 58.
[71] Mokslo studija, skirta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo dešimtmečiui. „*Žmogus, teisinė valstybė ir administracinė justicija*“. Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2012, p. 284.
[72] ETT 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas, C-6/90 ir C-9/90, *supra* note 5, para. 43.
[73] ETT m. sausio 26 d. Sprendimas *Transportes Urbanos*, C-118/08, Rink. p. I–0000, para. 35 .

Teismo suformuluotų efektyvumo ir veiksmingumo principų, kuriais vadovaujantis nacionalinės teisės normos turi būti taikomos taip, kad asmens teisė į žalos atlyginimą nebūtų apribota. Šie principai užtikrina, kad pažeidus ES teisę nacionalinių teisės normų suteikiama apsauga nebus mažiau palanki, nei pažeidus nacionalinės teisės normas.

Išsiaiškinus Teisingumo Teismo praktikoje nustatytas valstybės atsakomybės už ES teisės pažeidimą sąlygas bei nustačius pagrindinius Teisingumo Teismo praktikoje taikomus valstybės atsakomybės už žalą principus, svarbu išanalizuoti šią sritį reglamentuojančias Lietuvos Respublikos teisės normas ir jų atitiktį Teisingumo Teismo keliamiems reikalavimams. Kitaip tariant, siekiant išnagrinėti valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę taikymą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje toliau derėtų analizuoti Lietuvoje įtvirtintą teisinį reglamentavimą, nustatant, ar Lietuvoje asmens teisė į žalos atlyginimą nėra ribojama, ar nacionalinėje teisės numatytos valstybės atsakomybės sąlygos galėtų būti laikomos palankesnėmis nei Teisingumo Teismo praktikoje suformuluotos ir dėl to taikomos nagrinėjant bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę, ar nacionalinės teisės normos atitinka efektyvumo ir veiksmingumo principų turinį.

II DALIS. VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ SAMPRATA LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Kaip buvo nurodyta pirmojoje darbo dalyje, valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę doktrina yra ir nacionalinės, ir ES teisės reguliavimo dalykas. Teisingumo Teismas savo praktikoje nurodė, jog asmenims teisė į žalos atlyginimą tiesiogiai kyla iš ES teisės, patenkinus visas atsakomybės sąlygas, tačiau dėl įvykdyto ES teisės pažeidimo atsiradusi žala yra atlyginama pagal nacionalinėje teisėje nustatytas žalos atlyginimo taisykles, kurios turi atitikti efektyvumo ir veiksmingumo principus[74].

Atsižvelgiant į tai, svarbu nustatyti, ar Lietuvoje įtvirtintas valstybės atsakomybės už žalą instituto reglamentavimas atitinka Teisingumo Teismo formuojamą praktiką, ar yra pakankamai veiksmingas, kad privatiems asmenims garantuotų efektyvią teisinę gynybą.

2.1. Valstybės atsakomybės už sukeltą žalą pažeidimo subjektas

Valstybės atsakomybė arba viešoji atsakomybė (*public liability*) - tai atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų veiksmų[75].

Lietuvoje valstybės atsakomybės už žalą principas nors tiesiogiai nėra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) remdamasis Konstitucijos nuostatomis savo praktikoje ne kartą nurodė, jog „įgyvendinant Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalį įstatymas turi nustatyti valstybės pareigą atlyginti už jos institucijų ir pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytą žalą"[76]. Tokia valstybės pareiga yra konstitucinis valstybės atsakomybės principas, kuris įgyvendinamas atitinkamuose teisės aktuose.

Lietuvos valstybės atsakomybę reglamentuojančios teisės normos įtvirtintos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 bei 6.272 straipsniuose (toliau – str., arba straipsnis)[77]. LR CK 6.271 straipsnio 1 dalyje (toliau – d., arba dalis) nustatyta, kad žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš valstybės biudžeto nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės. LR CK 6.272 str. 1 d. nurodyta, kad žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo [...] atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės, o tuo tarpu LR CK 6.272 str. 2 d. numato, kad žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą, atlygina valstybė visiškai, jeigu žala atsirado dėl teismo ar kito teismo

[74] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, para. 67.
[75] Kargaudienė, A., *supra* note 8, p. 75.
[76] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai". *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 54-1587.
[77] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

pareigūno kaltės. Kitaip tariant, žalos atlyginimą reglamentuojančios teisės normos numato, kad visais atvejais, kai žala atsiranda dėl valstybės institucijų neteisėtų veiksmų, už pažeidimą atsakingas subjektas yra valstybė.

Valstybės atsakomybės už žalą subjektas taip pat aiškinamas ir Lietuvos teismų praktikoje. Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) vienoje byloje nagrinėdamas valstybės atsakomybės instituto klausimus nurodė, jog ieškovas ieškinyje dėl žalos atlyginimo nurodė netinkamą atsakovą - Lietuvos Respublikos Finansų ministeriją. Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, jog už žalą, padarytą neteisėtais valstybės institucijų ar jų pareigūnų veiksmais, atsako valstybė. Atsakovu tokiose bylose yra valstybė, kaip juridinis asmuo, o ne viena ar kita valstybės institucija[78]. Taigi, nacionalinėje teisėje ir teismų praktikoje aiškinama valstybės kaip žalą sukėlusio subjekto sąvoka yra atitinkanti Teisingumo Teismo suformuluotą praktiką, pagal kurią atsakovu bylose dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę, laikoma valstybė narė, o ne konkreti pažeidimą padariusi valstybės institucija[79].

Vis dėlto aukščiau išdėstyti argumentai pagrindžia tik tai, kad ir Lietuvos teisėje įtvirtintas reguliavimas nurodo, jog valstybė yra atsakinga už savo institucijų įvykdytus pažeidimus ir įtvirtina, kad pareiga atlyginti asmenims sukeltą žalą kyla valstybei kaip vientisam subjektui, o ne atskirai veikiančioms jos institucijoms. Tačiau siekiant identifikuoti, ar valstybės atsakomybės doktrinos teisinis reglamentavimas Lietuvoje užtikrina efektyvų ir veiksmingą teisės į žalos atlyginimą įgyvendinimą, būtina analizuoti, už kokių institucijų veiksmus Lietuvoje, valstybė gali būti laikoma atsakinga.

2.1.1. Valstybės atsakomybė už vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucijų veiksmais sukeltą žalą

Kaip buvo nurodyta pirmojoje darbo dalyje, Teisingumo Teismas pradėdamas formuoti valstybės atsakomybės už žalą doktriną, *Brasserie* byloje pabrėžė, jog valstybė pagal nacionalinius teisės aktus dėl atsakomybės privalo atlyginti asmeniui patirtos žalos padarinius, atsiradusius dėl jai priskirtino ES teisės pažeidimo, užtikrindama, kad vidaus teisės aktų nuostatos neapsunkins arba nepadarys asmens teisės į žalos atlyginimą, neįmanomos[80]. Be to, Teisingumo Teismas konstatavo, jog valstybės įsipareigojimas atlyginti žalą, sukeltą ES teisės pažeidimu, negali būti priklausomas nuo nacionalinėje teisėje įtvirtintų taisyklių ir valdžios padalijimo principų[81]. Kitaip tariant, Teisingumo Teismas neįpareigojo valstybių narių pakeisti

[78] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje *G.M. prieš Lietuvos Respublikos finansų ministeriją*, Nr. 3K-3-16/2003.
[79] ETT 1999 m. birželio15 d. Sprendimas, C-140/97, *supra* note 57, paras. 21, 23.
[80] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, para. 74.
[81] Ibid. Paras. 33, 34.; ETT 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas, C-424/97, *supra* note 4, para. 30.; ETT 1999 m. birželio 1 d. Sprendimas, C-302/97, *supra* note 27, para. 63.

šalyje esančio teisinio reglamentavimo, tačiau nurodė, kad ir nacionaliniai teisės aktai gali būti taikomi atlyginant asmeniui žalą dėl ES teisės pažeidimo, tačiau jie neturi būti taikomi taip, kad nepagrįstai ribotų ar apsunkintų asmens teisę į žalos atlyginimą.

Atsižvelgiant į tai, būtina nustatyti, ar Lietuvos Respublikos teisės aktai, suteikia teisę asmenims, patyrusiems žalą dėl ES teisės pažeidimo, kreiptis į Lietuvos nacionalinius teismus dėl visų valstybės valdžios institucijų veiksmų, ar jie neriboja asmens teisės į tokios žalos atlyginimą.

Kadangi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 straipsnis, kuriame įtvirtinta valstybės atsakomybės doktrina buvo rengiamas atsižvelgiant į 1984 m. rugsėjo 18 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. (84) 15 „Dėl viešosios atsakomybės“[82] (toliau – Rekomendacija) suformuluotus principus[83], analizuojant su nagrinėjama tema susijusias LR CK nuostatas, būtina aptarti Rekomendacijoje nurodytą viešosios atsakomybės subjekto sąvoką.

Rekomendacijoje valstybės atsakomybė suprantama kaip *viešoji atsakomybė*, viešųjų institucijų prievolė asmenims, kuri pasireiškia neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimu. Sąvoka - „viešoji institucija“ apibrėžiama ne tik kaip valstybė, regionas, provincija ar kita valstybės institucija, bet ir privatus asmuo, kuris viešosios valdžios pavedimu vykdo tam tikrus oficialius įgaliojimus[84]. Rekomendacijoje nurodyta, kad valstybės institucijos sąvoka neapima įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių[85]. Be to, žalą sukėlę valstybės institucijos veiksmai, pasireiškia priimtais aktais, kurie reiškia bet kokį valstybės institucijų veiksmą ar neveikimą, tačiau Rekomendacijoje jie neapima tų teisės aktų, kurie yra priimami teisminei valdžiai įgyvendinant savo funkcijas[86]. Taigi, Rekomendacijoje išdėstyti principai nėra visa apimtimi panašūs į Teisingumo Teismo formuojamus valstybės kaip pažeidimą padariusio subjekto kriterijus, todėl kyla klausimas, ar šiuo teisės akto pagrindu Lietuvoje įtvirtintas teisinis reglamentavimas neriboja asmens teisės į žalos atlyginimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir Teismas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas analizuodamas valstybės statusą ne kartą nurodė, kad „valstybė savo funkcijas vykdo per atitinkamų institucijų sistemą, apimančią, visų pirma, valstybės institucijas; [...] taip pat per kitas (ne valstybės) institucijas, kurioms pagal įstatymus yra pavesta (patikėta)

[82] Recomendation No. R 84 (15) of the Committee of Ministers to Member States Relating to Public Liability. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-12]. < https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=693711>.
[83] *Viešasis administravimas ir privatūs asmenys. Europos Tarybos dokumentai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 375, 378.
[84] 1984 m. rugsėjo 18 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijos Nr. (84) 15 „*Dėl viešosios atsakomybės“ priedo „Taikymo sritis ir apibrėžimai“* [interaktyvus]. 1 ir 2 punktai. [žiūrėta 2013-08-12]. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=693711>.
[85] Ibid.
[86] Ibid. Para. 3 – 5.

vykdyti tam tikras valstybės funkcijas [...]“[87]. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas valstybės sąvoką aiškina plečiamai, ir nurodo, kad valstybės institucijų sistemą sudaro net tik įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios, tačiau ir kiti asmenys, įgyvendinantys valstybės funkcijas. Taigi, remiantis Konstitucijoje įtvirtintais principais konstatuotina, jog valstybė turi pareigą atlyginti visų, jos vardu veikiančių institucijų ir pareigūnų neteisėtais veiksmais sukeltą žalą.

Tuo tarpu, LR CK 6.271 straipsnis, kuris yra speciali valstybės atsakomybės institutą reguliuojanti norma, valstybę kaip atsakomybės subjektą apibrėžia siauriau. Ši nuostata yra taikoma, kai viena teisinio santykio šalis - valstybė ar savivaldybė, padaro žalos kitai teisinio santykio šaliai – fiziniam ar juridiniam asmeniui[88]. Šiame straipsnyje įtvirtintas terminas „valdžios institucija“ taip pat reiškia bet kokį viešosios teisės subjektą (valstybės ar savivaldybės instituciją, pareigūną, valstybės tarnautoją ir kt.) bei privatų asmenį, atliekantį valdžios funkcijas[89], tačiau taikomas tik tada, kai žala dėl pažeidimą padariusio subjekto veiksmų kyla viešojo administravimo srityje. Pagal Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymo (toliau – VAĮ) 2 straipsnio 1 dalį, viešasis administravimas suprantamas kaip „įstatymų ir kitų teisės aktų reglamentuojama viešojo administravimo subjektų veikla, skirta įstatymams ir kitiems teisės aktams įgyvendinti, priimant administracinius sprendimus, [...] teikiant viešųjų paslaugų administravimą ir administruojant viešojo administravimo subjekto vidaus administravimą“[90]. Taigi, iš pateiktos sąvokos matyti, kad įstatymų normos viešąjį administravimą apibrėžia tik kaip vykdomosios valdžios tiesioginę veiklą, įgyvendinant vykdomąsias ir tvarkomąsias funkcijas. Viešojo administravimo formuluotė taip pat aiškinama ir teisės literatūroje: „Terminas „viešasis administravimas“ apima dvi kategorijas, t.y. sąvokos „vykdomoji valdžia“ ir „valstybinis valdymas“ yra šio termino sudėtinės dalys“[91]. Todėl konstatuotina, kad viešasis administravimas nėra susijęs su įstatymų leidyba ar teisingumo vykdymu, tačiau apima tik įstatymų, vietos savivaldos sprendimų ir kitų teisės aktų įgyvendinimą.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, reikėtų laikyti, kad LR CK 6.271 straipsnyje įtvirtinta valstybės atsakomybė būtų galima tik dėl vykdomosios valdžios veiksmų, jai įgyvendinant įstatymus ir atliekant Konstitucijoje numatytas, jos veiklai priskirtas funkcijas. Todėl nagrinėjamos LR CK nuostatos atžvilgiu - valstybė yra suprantama tik kaip viešojo

[87] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

[88] Mikelėnas, V. *et. al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. *Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas.* Vilnius: Justitia, 2003, p. 377.

[89] Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas., *supra* note 77.

[90] Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 77-2975.

[91] Bakaveckas, A. Kategorijų – vykdomoji valdžia, valstybinis valdymas (administravimas) ir viešasis administravimas - samprata ir santykis Lietuvos administracinėje teisėje. *Jurisprudencija*: Mokslo darbai. 2007, 2(92), p. 51.

administravimo funkcijas atliekančių institucijų visuma. Kitaip tariant, LR CK 6.271 straipsnyje įtvirtintas valstybės atsakomybės už žalą teisinis reglamentavimas neapima įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmais sukeltos žalos atlyginimo, todėl galima teigti, kad vadovaujantis šia nuostata, valstybės atsakomybė kils tik už vykdomosios valdžios veiksmus, tačiau už įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmus valstybė nebus laikoma atsakinga.

Toks teisinis reglamentavimas kritikuotinas. Tokiais atvejais, galėtų susidaryti situacija, kai asmenys, kurie galimai patiria žalą įstatymų leidžiamajai valdžiai priėmus neteisėtus aktus, kurie prieštarauja konstitucinėms normoms ar pažeidžia pagrindinius teisės principus, neturėtų teisės į tokiu pažeidimu sukeltos žalos atlyginimą[92]. Be to, toks reguliavimas nesuderinamas su ES teise, nes Teisingumo Teismas savo praktikoje yra pripažinęs ir įstatymo leidėjo atsakomybę[93]. Teisingumo Teismas valstybę suvokia kaip trijų valdžių sistemą, kuriai priklauso ir teisėkūros funkcijas įgyvendinančios institucijos, todėl formuodamas tokią praktiką pripažįsta, kad įstatymų leidžiamoji valdžia nevykdydama jai paskirtų pareigų (pavyzdžiui neperkeldama direktyvos nuostatų į nacionalinę teisę arba jas perkeldama netinkamai) taip pat gali pažeisti asmenų teises, todėl nacionalinės teisės normos turi garantuoti tokios žalos atlyginimą[94].

Kaip jau buvo minėta, Teisingumo Teismas neįpareigojo valstybių narių nacionalinėje teisėje nustatyti specialius teisės aktus, kurie reguliuotų valstybės atsakomybę už žalą pažeidus ES teisę, tačiau nurodė, kad valstybių vidaus teisės aktų nuostatos turi būti suderinamos su Teisingumo Teismo praktika. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje nėra teisės aktų, kurie atskirai įtvirtintų įstatymų leidžiamosios valdžios atsakomybės kilimo galimybę už žalą pažeidus ES teisę Lietuvoje, nustatant šios institucijos atsakomybės klausimą, galima remtis šalyje įtvirtintu teisiniu reguliavimu.

Lietuvos Respublikos teisės aktai, įtvirtinantys valstybės atsakomybės už žalą pažeidus nacionalinę teisę, tiesiogiai nenumato galimybės, kreiptis į teismą dėl žalos, sukeltos įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmais, atlyginimo. Paminėtina, kad LR CK 6.271 str. yra siejamas su viešojo administravimo subjektų veiksmais sukeltos žalos atlyginimu, tuo tarpu LR CK 6.272 str. skirtas apibrėžti ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų žalos atlyginimo galimybę. Kitaip tariant, Lietuvos Respublikoje galiojančios teisės normos, kurios reglamentuoja valstybės veiksmais, sukeltos žalos atlyginimą neįtvirtina įstatymų leidžiamosios valdžios atsakomybės, netgi tuo atveju, kai žala kyla dėl nacionalinės teisės pažeidimo, todėl galima teigti, kad Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – Seimas) atsakomybė būtų kvestionuojama ir tada, kai žala asmenims kiltų pažeidus ES teisę.

---

[92] van Gerven, W., Lever, J., Larouche, P. *Tort Law*. Oxford and Portland. Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 392.
[93] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, para. 32.; ETT 1998 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas, C – 319/96, *supra* note 31, paras. 27-33.
[94] ETT 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas, C-424/97, *supra* note 4, para. 27.

Vienintelės teisės normos, kurios galėtų suponuoti įstatymų leidžiamosios valdžios atsakomybę - tai LR CK 6.273 straipsnio 1 dalis ir 2001 m. liepos 26 d. priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 932 „Dėl atstovavimo valstybei bylose dėl žalos atlyginimo"[95]. LR CK 6.273 str. 1 d. numatyta, kad bylose dėl žalos atlyginimo, kai žalą privalo atlyginti valstybė, valstybei atstovauja Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. Tuo tarpu, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 26 d. nutarime Nr. 932 „Dėl atstovavimo valstybei bylose dėl žalos atlyginimo“ nurodyta, kad valstybė žalos atlyginimo bylose įgaliota paskirti „valstybės institucijas (valstybinio administravimo subjektus), dėl kurių arba dėl kurių pareigūnų, valstybės tarnautojų ar kitų darbuotojų neteisėtų aktų atsirado žala“[96]. Taigi, nors šios teisės normos tiesiogiai nurodo, jog valstybė yra įpareigota atlyginti jos institucijų veiksmais sukeltą žalą, kuri, remiantis Konstitucija, gali kilti ir įstatymų leidžiamosios institucijos veiksmais, tačiau jos žalos kilimą sieja tik su valstybinio administravimo subjektų veiksmais, kurie įgyvendina viešojo administravimo funkcijas. Todėl galima daryti išvadą, kad šiuose teisės aktuose įtvirtintos normos yra siejamos su įstatyme numatyta pareiga, visais atvejais tokio pobūdžio bylose paskirti valstybės interesus atstovaujantį subjektą, tačiau ne įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmais sukeltos žalos atlyginimo galimybę.

Lietuvos teisės mokslininkai analizuodami valstybės atsakomybę dėl įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmų nurodo, jog teisėkūros funkcijas įgyvendinančios valstybės valdžios atsakomybės neįtvirtinimas konkrečiuose teisės aktuose, neturėtų būti kliūtis taikyti įstatymų leidėjo atsakomybę. V. Mizaras pažymi, jog LR CK 6.271 straipsnio normų formuluotės negalėtų trukdyti taikyti valstybei civilinę atsakomybę ir už įstatymų leidžiamosios valdžios neteisėtais veiksmais padarytą žalą[97]. Tokios pozicijos šalininkė yra ir S. Selelionytė, kuri teigia, kad teisinės valstybės siekis reikalauja sukurti veiksmingą valstybės atsakomybės sistemą, šios sistemos veiksmingumas pasireikštų tik tada, kai privačiam asmeniui žala, kuri atsirado dėl neteisėtų viešosios valdžios veiksmų, būtų atlyginama ir dėl įstatymų leidėjo veiksmų[98].

Nepaisant to, kad teisės mokslininkai neaiškaus teisinio reglamentavimo nelaiko kliūtimi kreiptis į nacionalinį teismą dėl įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmais patirtos žalos atlyginimo, manytina, kad toks teisinis neapibrėžtumas gali kelti klausimų dėl atitikties veiksmingos teisinės gynybos ir teisinio tikrumo principams. Dėl šios priežasties labai svarbu

[95] Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 932 „Dėl atstovavimo valstybei bylose dėl žalos atlyginimo“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 66-2415.
[96] Ibid.
[97] Mizaras, V. Lietuvos deliktų teisės aktualijos ir tendencijos. Iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 66.
[98] Selelionytė, S. Valstybė kaip civilinės deliktinės atsakomybės subjektas. *Jurisprudencija*: LTU mokslo darbai. 2004, 59 (51), p. 128.

išanalizuoti, kaip atitinkamos normos aiškinamos ir taikomos Lietuvos teismų praktikoje, kadangi Lietuvos teismai spręsdami bylas dėl valstybės atsakomybės, užpildo esamas teisės spragas vadovaudamiesi Konstitucijos nuostatomis. Paminėtina, kad iki šiol, Lietuvoje teismų praktikos, kuri analizuotų įstatymų leidėjo atsakomybę už žalą pažeidus ES teisę, nebuvo, todėl būtina analizuoti teismų praktiką dėl žalos atlyginimo pažeidus nacionalinę teisę.

Nors Lietuvos teisės normos tiesiogiai nereglamentuoja valstybės atsakomybės dėl įstatymų leidėjo neteisėtų veiksmų, tačiau Lietuvos Respublikos teismų praktikoje įstatymo leidėjo atsakomybę bandoma pripažinti remiantis valdžių padalijimo principu, kuris reiškia, kad „visos valstybės valdžios – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė - yra lygios savo valstybiniu statusu“[99]. Lietuvos administracinių ir bendrosios kompetencijos teismų praktika dėl įstatymų leidžiamosios valdžios atsakomybės yra vieninga vienu aspektu – atlyginant žalą, kuri kilo dėl Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo.

Vienoje byloje Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) analizavo galimą įstatymų leidžiamosios valdžios atsakomybės klausimą, kuris kilo dėl neteisėtų įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmų, priėmus Konstitucijai prieštaraujantį įstatymą. Šioje byloje LVAT konstatavo, jog „atsakomybė už Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo priėmimą tenka jį priėmusiai institucijai – Lietuvos Respublikos Seimui“[100]. Kita byla taip pat susijusi su įstatymų leidėjo atsakomybės klausimais buvo išnagrinėta LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos. Šioje byloje teismas įvertinęs bylos aplinkybes konstatavo, kad esant visoms trims viešosios atsakomybės sąlygoms „asmuo įgyja teisę išieškoti įstatymų leidėjo padarytą žalą, patirtą dėl priimto neteisėto įstatymo“[101].

Taip pat reikšminga byla nagrinėjant įstatymų leidėjo atsakomybės klausimus buvo išnagrinėta LVAT. Ginčas kilo dėl to, kad Lietuvos valstybė neteisėtais veiksmais, tiksliau neveikimu, t.y. nepriėmusi Lyties pakeitimo įstatymo ir nesukūrusi teisinės bazės šiuo klausimu, pažeidė pareiškėjos A.S. teises, siekiant Lietuvos Respublikoje atlikti lyties keitimo operaciją. Ir šioje byloje LVAT pripažino įstatymo leidžiamosios valdžios atsakomybę nurodydamas, kad „valstybės neveikimas, t.y. nesudarymas tinkamų teisinių priemonių gydytis transeksualumą, traktuotinas kaip neteisėtas neveikimas [...]. Todėl nagrinėjamu atveju neteisėti veiksmai pasireiškia legislatyvine omisija, įstatymų leidėjui nevykdant Civiliniame kodekse numatytos pareigos priimti lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nustatantį įstatymą“[102]. Taigi, teismai

[99] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas., *supra* note 87.
[100] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. kovo 1 d. nutartis administracinėje byloje *Jevremova prieš Vilniaus miesto vyriausiąjį policijos komisariatą*, Nr. A^{12}-219-2004. Administracinių teismų praktika Nr. 5.
[101] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Karolinos HES“ prieš Lietuvos Respubliką*, Nr. 3K - 3-337/2008.
[102] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. balandžio 29 d. nutartis administracinėje byloje *A.S. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A^{858}-1452/2010. Administracinių teismų praktika Nr. 20.

spręsdami bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus nacionalinę teisę valstybės atsakomybę pripažįsta ir dėl įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmų. Tokia praktika formuojama remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatomis, kuriose įstatymų leidžiamoji valdžia laikoma valstybės valdžios institucijų dalimi ir siekiu užtikrinti veiksmingą asmens teisės į žalos atlyginimą, įgyvendinimą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog įstatymų leidžiamosios valdžios atsakomybė už žalą pažeidus nacionalinę teisę nėra tiesiogiai įtvirtinta LR CK 6.271. Tačiau išnagrinėję Lietuvos teismų praktiką, kur įstatymų leidžiamoji valdžia laikytina valstybės atsakomybės už žalą pažeidus nacionalinę teisę subjektu, galima teigti, kad ir dėl įvykusio ES teisės pažeidimo atsiradusiai žalai atlyginti, Lietuvos teismai taip pat pripažintų įstatymo leidėjo atsakomybę. Nepaisant to, tokia situacija valstybėje pažeidžia teisinio tikrumo principą, nes yra neužtikrina galimybė asmenims pagrįstai numatyti savo teisių buvimą nacionaliniuose teisės aktuose, be to, paneigia veiksmingą pažeistų asmens teisių teisinę gynybą.

Pabrėžtina, kad ne tik įstatymų leidžiamosios valdžios atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę pripažinimas Lietuvoje yra probleminis aspektas, nagrinėjant įtvirtintą teisinį reglamentavimą – galutinės instancijos teismų atsakomybės už ES teisės pažeidimu sukeltą žalą pripažinimas Lietuvos Respublikoje taip pat kelia klausimų dėl atitikimo Teisingumo Teismo suformuluotai galutinės instancijos teismų atsakomybės principą, įtvirtinančiai praktikai.

2.1.2. Valstybės atsakomybė už teisminės valdžios institucijos veiksmais sukeltą žalą

Kaip jau buvo minėta pirmojoje darbo dalyje, Teisingumo Teismas pripažįsta valstybės pareigą atlyginti asmenims ir tą žalą, kuri kilo dėl teisminės valdžios veiksmų, be to imuniteto nuo atsakomybės netaiko ir galutinės instancijos teismo veiksmams. Teisingumo Teismas laikosi pozicijos, jog nacionalinėje teisėje nustatytos taisyklės taikomos atlyginant žalą dėl teisminės valdžios veiksmų, negali būti griežtesnės nei tos, kurios suformuluotos ES teisėje[103]. Atsižvelgiant į tai, svarbu nustatyti, ar Lietuvoje galiojančios taisyklės, kurios numato teismų atsakomybę, nėra labiau apsunkinančios asmens teisę į žalos atlyginimą, nei tos, kurios taikomos Teisingumo Teismo praktikoje.

Svarbu pažymėti, kad Lietuvoje esantis teisinis reglamentavimas neįtvirtina taisyklių, kurios atskirai reglamentuotų valstybės atsakomybę už žalą pažeidus ES teisę teisminės valdžios veiksmais, todėl pagal analogiją reikia nagrinėti teisės normas, kurios numato teismų atsakomybę dėl nacionalinių teisės aktų pažeidimų.

[103] ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas, C–224/01, *supra* note 32, paras. 53-56.

Analizuojant LR CK 6.272 straipsnyje įtvirtintas teisės normas nekyla abejonių, kad Lietuvoje nustatytas teisinis reglamentavimas sudaro galimybę reikalauti žalos, padarytos neteisėtais teisminės valdžios veiksmais, pažeidus nacionalinę teisę atlyginimo. LR CK 6.272 str. yra specialioji norma, nustatanti valstybės atsakomybę už žalą, padarytą teisėsaugos institucijų administracinio, civilinio ir baudžiamojo proceso srityje. Nuo LR CK 6.271 straipsnio analizuojama teisės norma skiriasi tuo, kad pastarajame straipsnyje reglamentuojama teisė į žalos atlyginimą, kai tokia žala atsiranda dėl teisėsaugos institucijų procesinių teisinių aktų, kurie nėra įtvirtinti LR CK 6.271 straipsnyje, ir kurie *inter alia* apima teismų sprendimus, nuosprendžius, nutarimus, nutartis, t.y. aktus, kuriais teismai įgyvendina teisingumą. Taigi, Lietuvos teismų atsakomybė už sukeltą žalą, skirtingai nei įstatymų leidžiamosios valdžios, yra tiesiogiai įtvirtinta Lietuvos teisėje, tačiau analizuojant teisminės valdžios atsakomybės pažeidus ES teisę principo įgyvendinimą, nacionalinis teisinis reguliavimas yra problemiškas dviem aspektais. Kaip pažymi R. Valutytė, kliūtys, ribojančios asmens teisę į žalos atlyginimą Lietuvoje, susijusios su kaltės, kaip savarankiškos valstybės atsakomybės sąlygos nustatymu bei nacionalinių galutinės instancijos teismų atsakomybės klausimu[104].

Teisingumo Teismas savo praktikoje pažymėjo, jog valstybės atsakomybei už ES teisę pažeidžiančiais teisminės valdžios veiksmais padarytą žalą kilti, išskyrus galutinės instancijos teismo veiksmais, taikytinos tos pačios sąlygos, kaip ir dėl kitų valstybės institucijų veiksmais, sukeltos žalos atlyginimo[105]. Teisingumo Teismas *Brasserie* byloje pabrėžė, jog ES teisei prieštarauja tokios nacionalinės taisyklės, kuriomis atmetama valstybės atsakomybė tais atvejais, kai žalos atlyginimo galimybė priklauso nuo atsakingos už pažeidimą valstybės institucijos kaltės[106]. Be to, galutinės instancijos teismų atsakomybei kilti, atsižvelgiant į šių teismų ypatingą pobūdį, nors ir yra taikomas griežtesnis atsakomybės standartas[107], tačiau jos konstatavimas nesiejamas su kaltės teismo veiksmuose įrodymu.

---

[104] R, Valutytė., *supra* note 9, p. 174, 182.
[105] ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas, C–224/01, *supra* note 32, para. 52.
[106] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C-46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, para. 80.
[107] Europos Sąjungos Teisingumo Teismas *Traghetti del Mediterraneo* byloje nurodė, jog „Galiausiai, kalbant apie valstybės atsakomybės numatymą tik teisėjo tyčinės klaidos ir rimto nusižengimo atvejais, reikia priminti, [...], Teisingumo Teismas minėtame sprendime *Köbler* nusprendė, jog valstybės atsakomybė už žalą privatiems asmenims, padarytą Bendrijos teisės pažeidimu, priskiriamu paskutinėje instancijoje sprendžiančiam teismui, gali iškilti tik ypatingu atveju, kai šis teismas akivaizdžiai pažeidė taikomą teisę. Šis akivaizdus pažeidimas nustatomas atsižvelgiant į kelis kriterijus, t. y. pažeistos taisyklės aiškumą ir tikslumą, klausimą, ar padaryta teisės klaida pateisinama, arba atitinkamo teismo pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pagal EB 234 straipsnio trečiąją pastraipą neįvykdymą, ir bet kuriuo atveju preziumuojamas, jei nagrinėjamas sprendimas akivaizdžiai pažeidė Teisingumo Teismo praktiką atitinkamoje srityje (minėto sprendimo *Köbler* 53–56 punktai). Taigi nors nacionalinė teisė gali nustatyti kriterijus, susijusius su pažeidimo pobūdžiu arba laipsniu, kurie turi būti įvykdyti, kad galėtų kilti valstybės atsakomybė už Bendrijos teisės pažeidimą, priskiriamą paskutinėje instancijoje sprendžiančiam teismui, šie kriterijai jokiu atveju negali nustatyti griežtesnių reikalavimų nei tie, kurie kyla iš akivaizdaus taikomos teisės pažeidimo sąlygos, [...]“. ETT 2006 m. birželio 13 d. Sprendimas *Traghetti del Mediterraneo SpA prieš Italijos Respubliką*, C – 173/03, Rink.p. I–05177, paras. 41, 42, 43.

Tuo tarpu, Lietuvos teisėje ir teismų praktikoje įtvirtinta, jog teismo veiksmais sukeltos žalos atlyginimas yra galimas tik įstatyme numatytais atvejais, ir yra siejamas su kaltės buvimo sąlygą teismo veiksmuose[108]. LR CK 6.272 str. 3 d. numatyta, kad „žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą, atlygina valstybė visiškai, jeigu žala atsirado dėl teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltės“[109]. Kaltės konstatavimas teismo veiksmuose yra galimas tik tuo atveju, kai padaryta akivaizdžių teisės aiškinimo ir taikymo klaidų, kurių kompetentingas teismas neturėtų daryti, be to teismo sprendimo ar nutarties panaikinimas instancine tvarka nėra laikomas kaltės įrodymu[110]. Iš normos nuostatų aišku, kad Lietuvos teisėje įtvirtinta kaltės sąlyga yra siejama su teismų nepriklausomumo principu[111], tačiau prieštarauja Teisingumo Teismo formuojamai valstybės atsakomybės doktrinai, nes pareiga atlyginti žalą yra priskiriama valstybei ir tai niekaip nepažeidžia teismo teisės nagrinėti bylą nešališkai ir pagal vidinį įsitikinimą. Kitaip tariant, asmens galimybė gauti žalos atlyginimą dėl Lietuvos Respublikos nacionalinių teismų veiksmų, kuriais jie galimai pažeidžia ES teisę yra nepagrįstai apsunkinama, nes yra reikalaujama ne tik Teisingumo Teismo suformuluotų valstybės atsakomybės sąlygų, tačiau ir nacionalinėje teisėje taikomų papildomų kriterijų.

Kaltė teismo veiksmuose yra ne vienintelė galimai asmens teisę į žalos atlyginimą už ES teisės pažeidimą, apsunkinanti sąlyga Lietuvoje. Valstybės atsakomybė dėl neteisėtų teisminės valdžios veiksmų siejama su dar vienu papildomu kriterijumi - teismo veiksmų neteisėtumo konstatavimu hierarchine (instancijų) tvarka. Ši taisyklė yra išvystyta Lietuvos teismų praktikoje. Ne vienoje byloje Lietuvos teismai nurodė, jog „teismo veiksmų ir jo specialių dokumentų teisėtumas tikrinamas specialia instancine tvarka, t.y. skundžiant priimtą teismo sprendimą ar nutartį aukštesnės instancijos teismui apeliacine ar kasacine tvarka“[112]. Kitaip tariant, šios taisyklės taikymas galimai susijęs su asmens teisės į žalos atlyginimą pažeidus ES teisę ribojimu, nes kvestionuoja galutinės instancijos teismų atsakomybę nacionalinėje teisėje, nesudarant galimybės, patikrinti galutinės instancijos nacionalinių teismų, priimtų sprendimų teisėtumo.

---

[108] Mikelėnas, V., *supra* note 88, p. 379, 381.
[109] Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas., *supra* note 77.
[110] Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 379.
[111] V. Valančius pabrėžia, „teismo ir teisėjų nepriklausomumas yra pamatinė visuomenės teisė, kad bylą nagrinėtų nešališkas, neutralus ir kvalifikuotas teisėjas“. Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Rankraštis. Vilnius. 2002, p.104-105. S. Selelionytė – Drukteinienė teigia, jog teismų nepriklausomumo principas suponuoja teisėjo teisę „vertinti byloje esančius įrodymus pagal savo vidinį įsitikinimą“, todėl nebūtų pagrįsta reikalauti, kad valstybė atsakytų už teismo veiksmais sukeltą žalą, vos tik teismo sprendimas būtų panaikintas instancine tvarka, t.y. aukštesnio pagal hierarchiją teismo sprendimu. Selelionytė – Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 206.
[112] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „NORD K“ prieš Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir kt*., Nr. 3K-3-926/2000.

Atsižvelgiant į tai, būtina analizuoti, ar pagal esamą teisinį reglamentavimą, Lietuvos Respublikoje asmuo gali kreiptis į nacionalinį teismą dėl galutinės instancijos teismo veiksmais, sukeltos žalos atlyginimo.

2.1.3. Galutinės instancijos teismų veiksmais sukeltos žalos atlyginimo reglamentavimas

Teisingumo Teismas *Köbler* byloje nurodė, jog galutinės instancijos nacionalinio teismo atsakomybė galima konstatavus valstybės atsakomybės sąlygų visumą, tačiau esant tik tokiai situacijai, kai galutinės instancijos teismai akivaizdžiai ignoruoja taikytiną teisę[113] - pažeidžia pareigą, pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pagal SESV 267 straipsnio trečiąją pastraipą[114]. Tokią savo poziciją Teisingumo Teismas susiejo su tarptautinėje teisėje galiojančiu valstybės, kaip vientiso atsakomybės subjekto principu bei siekiu užtikrinti, kad asmens teisė į teisminę gynybą visada būtų užtikrinama. Šis Teisingumo Teismo sprendimas buvo labai kritikuojamas[115], tačiau nepaisant kritikos ES teisinėje sistemoje galutinės instancijos teismo atsakomybė už žalą, pažeidus ES teisę yra taikoma[116].

Kaip jau buvo nurodyta aukščiau, Teisingumo Teismas galutinės instancijos teismų atsakomybės pagrindu laikė pareigos kreiptis prejudicinio sprendimo, nesilaikymą. Taigi, tik teismai, kurie nacionalinėje teismų sistemoje turi pareigą kreiptis prejudicinio sprendimo į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą bus laikomi atsakomybės už sukeltą žalą, subjektais, todėl remiantis Teisingumo Teismo vartojamos „galutinės instancijos teismo“[117] sąvokos prasme, reikia analizuoti, kokie teismai šiai kategorijai priskiriami Lietuvoje.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK)[118] 362 str. 1 d. numatyta, kad kasacinio teismo nutartis yra galutinė ir neskundžiama bei įsiteisėja nuo priėmimo

---

[113] ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas, C–224/01, *supra* note 32, para. 53.

[114] SESV 267 straipsnio trečioji pastraipa numato: „Tokiam klausimui iškilus nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, tas teismas dėl jo kreipiasi į Teismą“. Europos Sąjungos Sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos., *supra* note 15.

[115] Lietuvos bei užsienio mokslinėje literatūroje, G. Anagnostaro, V. Valančiaus, R. Valutytės, V. Tamavičūtės, bei A. Vaitkevičiūtės moksliniuose darbuose analizuojami galutinės instancijos teismo atsakomybės nesuderinamumo su teisėjo ir teismo nepriklausomumo, nešališkumo, teisinio tikrumo, teisinio stabilumo bei *res judicata* principais, kurie galėtų būti pagrindas pateisinti nacionalinėje teisėje galiojantį reglamentavimą. Remiantis šiais principais galutinės instancijos teismų atsakomybė galėtų būti nepripažįstama.

[116] ETT 2006 m. birželio 13 d. Sprendimas, C-173/03, *supra* note 107.

[117] Mokslinėje literatūroje pagal SESV 267 straipsnį išskiriamos dvi teorijos, taikomos nustatant, ar teismas gali būti laikomas galutinės instancijos teismu - abstraktumo ir konkretumo. Remiantis abstrakčiąja teorija galutinės instancijos teismų kategorijai, priklausys tik tie teismai, kurie nacionalinėje teismų hierarchijoje užimą aukščiausią vietą, todėl jų sprendimai iš principo negali būti toliau skundžiami. Konkretumo doktrinos požiūriu, tai būtų teismas, kurio sprendimo konkrečioje byloje nebūtų galima apskųsti aukštesnės instancijos teismui. Taigi yra kalbama apie aukščiausius nacionalinius teismus, kurių pagrindinė funkcija - įsiteisėjusių žemesnės instancijos teismo sprendimų, teisėtumo kontrolė. Šiems teismams priėmus atitinkamą sprendimą, asmens teisė į teisminę gynybą nacionalinėje teismų sistemoje tampa nebegalima. Valutytė, R., *supra* note 9, p. 82.

[118] Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36 – 1340.

dienos. Be to, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 str. 1 d., įtvirtinta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra vienintelis kasacinės instancijos teismas įsiteisėjusiems bendrosios kompetencijos teismų sprendimams [...] peržiūrėti, o to paties įstatymo 31 str. 1 d. 1 punkte nurodyta, kad Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas yra pirmoji ir galutinė instancija administracinėms byloms, įstatymu priskirtoms jo kompetencijai[119]. Iš šių teisės aktų nuostatų matome, kad Lietuvoje galimybė ginti pažeistas asmens teises teismine tvarka baigiasi kasaciniuose teismuose. Pagal galiojančius įstatymus, Lietuvos teismų sistemoje galutinės instancijos bendrosios kompetencijos teismu yra laikomas Lietuvos Aukščiausiasis teismas, o specialiosios kompetencijos teismu yra paskirtas Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas.

Kitaip tariant, galutinės instancijos teismais yra pripažįstami tik tie teismai, kurie nacionalinėje teisėje turi ne teisę, bet pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo. Kaip teigia, I. Vėgėle[120] ir V. Valančius[121], atsižvelgiant į pareigos buvimą kreiptis prejudicinio sprendimo pagal SESV 267 straipsnio 3 dalį neabejotinai tokią pareigą turi tik LAT ir LVAT.

LR CK 6.272 straipsnyje nustatytos atsakomybės kilimo sąlygos už specialių subjektų neteisėtais veiksmais sukeltą žalą: ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo[122]. Šios rūšies žalos atlyginimo institutą reglamentuojančios teisės normos suponuoja *inter alia* tai, kad prievolė atlyginti žalą yra taikoma visiems teismams, kurie priklauso Lietuvos nacionalinei teismų sistemai. Todėl šią teisės normą aiškinant lingvistiniu teisės aiškinimo metodu negalime teigti, kad Lietuvoje nėra galima galutinės instancijos teismų atsakomybė. Tačiau, kaip jau buvo minėta, teismų atsakomybė galima tik konstatavus teismo neteisėtus veiksmus, skundžiant priimtą teismo sprendimą ar nutartį aukštesnės instancijos teismui apeliacine ar kasacine tvarka. Kitaip tariant, nors galutinės instancijos teismų atsakomybė nacionalinėje teisėje netiesiogiai reglamentuota kartu su bendrąja, kitų teismų atsakomybę įtvirtinančiomis teisės normomis, tačiau Lietuvos teismų praktikoje yra taikomos asmens teisę į žalos atlyginimą ribojančios taisyklės, nesudarant galimybės patikrinti aukščiausių teismų sprendimų teisėtumo.

Lietuvos teismų praktikoje nustatyta, jog „teismo veiksmų ir jo specialių dokumentų teisėtumas tikrinamas specialia instancine tvarka, t.y. skundžiant priimtą teismo sprendimą ar nutartį aukštesnės instancijos teismui apeliacine ar kasacine tvarka. Tai reiškia, kad būtina sąlyga tenkinti ieškinį, pareikštą dėl teismo veiksmais padarytos žalos atlyginimo, yra neteisėtumo

[119] Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 46-851.
[120] Vėgėlė, I. Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijos Teisingumo teismą. *Jurisprudencija:* mokslo darbai. 2007, 7 (97), p. 40.
[121] Valančius, V. Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai. *Jurisprudencija*: mokslo darbai. 2007, 7 (97), p. 35.
[122] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje *A.N. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. 3K-7-7/2007 (S).

konstatavimas instancine tvarka. [...] įsiteisėjus teismo sprendimui ar nutarčiai, šalys nebegali kitoje byloje ginčyti įsiteisėjusiais teismo sprendimu ar nutartimi nustatytų faktų ir teisinių santykių“[123]. Taigi, taisyklė, kuri įtvirtina teismo sprendimo ar nutarties teisėtumo konstatavimą tik aukštesnės instancijos teisme, neapima situacijų, kai įsiteisėjusiu galutinės instancijos teismo sprendimu galimai yra pripažinti klaidingi teisiniai faktai, t.y. įsiteisėjusio teismo sprendimo pagrįstumas yra abejotinas[124]. Lietuvos teisę nagrinėjantys mokslininkai nurodo, jog ši problema gali būti išsprendžiama tik aukščiausiame teisme[125]. Taigi, galutinės instancijos teismų priimtų sprendimų teisėtumas Lietuvoje yra preziumuojamas. Tokia pozicija yra suderinama su ES teise tuo aspektu, jog Teisingumo Teismas įtvirtinęs galutinės instancijos teismų veiksmais, sukeltos žalos atlyginimo galimybę, nepaneigė teismų sprendimų *res judicata* principo[126]. Tačiau, Lietuvos teismai šią taisyklę sieja ne tik su šiuo principu, tačiau ir valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veiksmų, pripažinimo klausimu.

Kitaip tariant, LR CK 6.272 straipsnio normos, kurios tiesiogiai nereglamentuoja galutinės instancijos teismų atsakomybės, leidžia susidaryti situacijai, kai asmens teisė į žalos atlyginimą priklauso nuo teismų praktikoje suformuluotų taisyklių, kurių laikymasis gali pažeisti asmens subjektines teises.

Todėl vienintelis teisės šaltinis, kuriuo remiantis būtų galima pripažinti aukščiausių teismų atsakomybę už sukeltą žalą yra Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Konstitucinis Teismas nagrinėdamas valstybės pareigą, atlyginti asmenims sukeltą žalą nurodė, jog „asmuo pagal Konstituciją turi teisę reikalauti neteisėtais valstybės institucijų, [...] veiksmais padarytos žalos atlyginimo ir tada, kai atitinkamas žalos atlyginimo atvejis jokiame įstatyme nėra nurodytas, [...], tiesiogiai taikant Konstituciją“[127]. Taigi, tuo atveju, kai įstatymas nenumato teisės į žalos atlyginimą, asmuo gali kreiptis į Lietuvos teismus remdamasis Konstitucija, nepriklausomai nuo teisės nuostatų pažeidimo pobūdžio. Pažymėtina, kad tokia situacija jau buvo susiklosčiusi.

---

[123] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. spalio 4 d. nutartis, Nr. 3K-3-926/2000, *supra* note 112.
[124] Baublys, G. VIII. Teismo procesas. Teismo sprendimo teisinė galia. *Jurisprudencija.* 2001, 19 (11), p. 169.
[125] Mikelėnas, V. *Civilinis procesas*. II dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia. 1997, p. 255-256.
[126] Teisingumo Teismas pateikdamas argumentus dėl *res judicata* principo nurodė: „Tačiau reikia turėti omeny, kad valstybės atsakomybės už galutinės instancijos teismo sprendimą principo pripažinimas savaime nereiškia, kad yra ginčijama tokio sprendimo *res judicata* galia. [..]. Iš tiesų laimėjusiam bylą dėl valstybės narės atsakomybės ieškovui priteisiamas patirtos žalos atlyginimas, tačiau nebūtinai panaikinama galutinio teismo sprendimo, kuriuo buvo padaryta žala, *res judicata* galia. Bet kuriuo atveju esantis Bendrijos teisės sistemos dalimi valstybės atsakomybės principas reikalauja ne peržiūrėti teismo sprendimą, kuriuo buvo padaryta žala, o ją atlyginti“. ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas, C–224/01, *supra* note 32, para. 39.
[127] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios.* 2006, Nr. 90-3529.

2008 m. balandžio 24 d. LVAT išnagrinėjo administracinę bylą Nr. AS[444]-199/2008, dėl pareiškėjo S.T. atskirojo skundo dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo nutarties administracinėje byloje atsakovui Lietuvos valstybei dėl žalos atlyginimo. Pareiškėjas S.T. kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą, prašydamas pripažinti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2007 m. gruodžio 22 d. nutartimi Nr. N[525]-1992/2007 pažeidė pareiškėjo teisę į teismą, be to, ES teisę ir Europos Žmogaus Teisių konvencijos Pirmojo protokolo 2 straipsnį[128]. Atsižvelgiant į tai, pareiškėjas prašė įpareigoti atlyginti patirtą žalą 5 eurus ir 81 euro centą baudos, banko mokestį, pašto bei kitas išlaidas. Taigi, šioje byloje buvo sprendžiami klausimai dėl Lietuvos galutinės instancijos teismų (šiuo atveju, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) atsakomybės pripažinimo ir nacionalinių teismų kompetencijos, nagrinėti tokias žalos atlyginimo bylas.

Vilniaus apygardos administracinis teismas pareiškėjo skundo dėl žalos atlyginimo netenkino ir nurodė, kad jo kompetencijai nepriskirta tirti kitų teisėjų veiklos, susijusios su teisingumo vykdymu, todėl jis negali vertinti LVAT veiksmų. Tuo tarpu, LVAT pažymėjo, kad Lietuvos valstybė turi pareigą ne tik atsakyti už galutinės instancijos teismų veiksmais sukeltą žalą, tačiau ir nustatyti teismus, kurie galėtų nagrinėti šias bylas. Taigi, LVAT remdamasis Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“[129] ir Teisingumo Teismo sprendimu *Köbler* byloje konstatavo, jog ES teisė pripažįsta ir galutinės instancijos teismų atsakomybę už sukeltą žalą. Atsižvelgdamas į tai, LVAT nurodė, jog Lietuvoje asmens teisė į žalos atlyginimą, tiesiogiai išplaukia iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos normų, o kai ta žala padaryta netinkamai taikant Europos Sąjungos teisę, ir iš ES teisės nuostatų[130].

Kitaip tariant, LVAT pripažino, kad Lietuvos valstybė pažeidusi ES teisę, turi šiuo pažeidimu sukeltą žalą atlyginti vadovaudamasi ES teisės nuostatomis, kadangi ES teisinė sistema suteikia asmenims tokias teises, kurios tampa jų teisinio statuso dalimi. Tuo tarpu, valstybė negali dėl nacionalinio teisinio reguliavimo neapibrėžtumo, apriboti asmenims ES suteikiamų teisių įgyvendinimo, todėl bylos dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę Lietuvoje nagrinėjamos remiantis Teisingumo Teismo nustatytomis taisyklėmis taip siekiant užtikrinti efektyvumo ir veiksmingumo principus.

---

[128] Pareiškėjas S. T. 2008 m. sausio 28 d. skundu kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą, prašydamas pripažinti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo 2007 m. gruodžio 22 d. nutartimi pažeidė Europos Bendrijos sutarties 234 straipsnio 3 dalį, 39 straipsnio 1 dalį, 49 straipsnio 1 dalį, 87 straipsnio 1 dalį, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 2 straipsnį pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo išaiškinimą. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 24 d. nutartis administracinėje byloje *S. T. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. AS[444]-199/2008.

[129] Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo“ įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr.111 - 4123

[130] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 24 d. nutartis, Nr. AS[444]-199/2008., *op. cit*. 128.

Apibendrinant Lietuvos Respublikoje galiojantį valstybės atsakomybės už sukeltą žalą pažeidus Lietuvos teisę reglamentavimą, darytina išvada, jog nacionalinės teisės normos įtvirtina valstybės atsakomybę už teisminės valdžios veiksmais sukeltą žalą. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisinis reglamentavimas nenumato galutinės instancijos teismų atsakomybės už nacionalinės teisės pažeidimus, sukeltos žalos atlyginimo galimybė galutinės instancijos teismams pažeidus ES teisės nuostatas, taip pat nėra reglamentuota. Toks teisinis reguliavimas yra nesuderinamas su Teisingumo Teismo įtvirtintu galutinės instancijos teismų atsakomybės principu, tačiau išnagrinėję Lietuvos teismų praktiką, kurioje teismai pripažįsta galutinės instancijos teismo atsakomybę, tiesiogiai remdamiesi ES teise, galima teigti, kad nacionalinės taisyklės, ribojančios ar nesudarančios galimybės kreiptis į nacionaliniu teismus dėl tokios žalos atlyginimo, Lietuvoje nebūtų taikomos. Tokia teismų praktika užtikrina ES teisėje pripažįstamus efektyvumo ir veiksmingumo principus, nes nepaisant nacionalinėje teisėje taikomų taisyklių, neriboja asmens teisės į ES teisės nuostatų pažeidimu atsiradusios žalos atlyginimą.

Išanalizavus pirmiau minėtą LVAT teismo nutartį, kurioje buvo pripažintas galutinės instancijos teismų atsakomybės principas vadovaujantis Teisingumo Teismo praktika[131], reikia išnagrinėti dar vieną klausimą - kokie Lietuvos teismai yra kompetentingi nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo Lietuvos valstybei pažeidus ES teisės nuostatas.

2.2. Lietuvos Respublikos teismai, kompetentingi nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo

Teisingumo Teismas savo praktikoje nurodė, kad „būtent valstybės narės vidaus teisės sistemoje turi būti paskiriami kompetentingi teismai, kurie nagrinėtų bylas dėl žalos atlyginimo, kilusio pažeidus ES teisę[132]. Be to, Teisingumo Teismas pabrėžė, kad tokie nacionaliniai teismai turi būti paskirti pagal nacionalines taisykles ir jiems suteikti įgaliojimai nagrinėti tokio pobūdžio bylas, nepriklausomai nuo pažeidimą sukėlusio subjekto[133]. Taigi, remiantis ES teise, kiekviena valstybė narė turi nustatyti teismus, kurie nagrinėtų tokias bylas.

Pažymėtina, kad Lietuvos teisės aktų nuostatos, reglamentuojančios valstybės atsakomybės taikymą, neįtvirtina taisyklių, kurios nustatytų, kurie nacionaliniai teismai yra įpareigoti nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę. LVAT savo praktikoje taip pat nurodė, jog ES teisė nereglamentuoja ginčų teismingumo paskirstymo atitinkamos jurisdikcijos

[131] Teisingumo Teismas savo praktikoje nurodė, jog „Remiantis nusistovėjusia Teisingumo Teismo praktika, nesant Bendrijos teisės nuostatų, pagal kiekvienos valstybės narės vidaus teisės aktus skiriami kompetentingi teismai ir nustatomi ieškinių, skirtų užtikrinti visišką asmenų teisių, kylančių iš Bendrijos teisės, apsaugą, pareiškimo procedūriniai reikalavimai“. ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas, C – 224/01, *supra* note 32, para. 46.

[132] ETT 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas, C-6/90 ir 9/90, *supra* note 5, para. 42, ir pakartota ETT 2006 m. gruodžio 12 d. Sprendime *Test Claimants in the FII Group Litigation prieš Commissioniers of Inland Revenue*, C-446/04, Rink. p. I -11753, para. 220.

[133] ETT 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas, C-424/97, *supra* note 4, para. 27.

teismams valstybės viduje, todėl ginčo teisingumas gali būti nustatomas pagal nacionalinės teisės normas[134]. Atsižvelgiant į tai, svarbu išsiaiškinti, kokie Lietuvos teismai yra kompetentingi nagrinėti bylas dėl valstybės atsakomybės už žalą pažeidus nacionalinę teisę, siekiant nustatyti, ar Lietuvos teisinis reglamentavimas tokiais atvejais užtikrina veiksmingą ir efektyvią asmens teisę į teisminę gynybą.

Remiantis LR CK 6.271 straipsniu, atsakomybė už žalą pažeidus nacionalinę teisę kyla dėl valdžios institucijos neteisėtų veiksmų. Kaip jau buvo minėta pirmoje šio skyriaus dalyje, sąvoka – „valstybė“ suprantama kaip įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžia.

Pagal LR CK 6.271 straipsnį bylos dėl žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų atlyginimo yra priskirtinos deliktinės atsakomybės atvejams, viešosios teisės srityje. Nepaisant to, jog žalos dėl neteisėtų valdžios institucijų veiksmų reglamentavimas nustatytas civiliniame kodekse, ir tarp šalių susiklostęs teisinių santykių pobūdis yra grynai civilinis teisinis, įstatymų leidėjas tokio pobūdžio bylas priskyrė nagrinėti administraciniams teismams. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) 15 straipsnio 3 dalyje[135] yra numatyta, kad administraciniai teismai sprendžia bylas dėl žalos, atsiradusios dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtų veiksmų, atlyginimo, kai žala, pažeidus nacionalines teisės normas, privačiam asmeniui atsiranda LR CK 6.271 straipsnio pagrindu. Tokį šios normos išaiškinimą galima rasti ir Lietuvos teismų praktikoje. LVAT ne vienoje byloje pažymėjo, jog bylas dėl turtinės ir neturtinės žalos, padarytos fiziniam asmeniui ar organizacijai neteisėtais valstybės ar savivaldybės institucijų veiksmais atlyginimo, viešojo administravimo srityje, nagrinėja administraciniai teismai[136]. Kitaip tariant, bylas dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtais veiksmais sukeltos žalos atlyginimo LR CK 6.271 straipsnio pagrindu, pažeidus nacionalinę teisę nagrinėja Lietuvos Respublikos administraciniai teismai.

Toliau analizuojant nacionalinių teismų kompetenciją, probleminiai klausimai yra siejami su viešojo administravimo sąvokos aiškinimu. A. Andruškevičius[137] analizuodamas viešojo administravimo sampratą, ją daugiau sieja su vykdomąja veikla, t.y. iš esmės veikla, kurią vykdo vykdomosios valdžios institucijos. Kaip teigia J. Paužaitė – Kulvinskienė: „ABTĮ 15 straipsnis įtvirtina ginčų priskirtinumą administraciniams teismams sąrašo principu“[138], todėl administracinių teismų kompetencija negali būti aiškinama plečiamai ir apsiriboja tik tais ginčais, kurie kyla viešojo administravimo srityje. Be to, ABTĮ 16 str. 2 dalis numato, kad

[134] Ibid.
[135] Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 85 - 2566.
[136] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis administracinėje byloje *R.T. prieš Vilniaus miesto savivaldybės administraciją,* Nr. A[556]-1485/2009.
[137] Andruškevičius, A. Administracinės teisės reguliavimo dalyko sudėtis. *Teisė*. 2002, 43, p. 25.
[138] Paužaitė – Kulvinskienė, J. *Administracinė Justicija: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2005, p. 73, 78.

administracinių teismų kompetencijai nepriskirta tirti Seimo veiklos[139]. Kitaip tariant, administraciniai teismai negalėtų nagrinėti bylų dėl žalos atlyginimo, kuri kilo dėl įstatymų leidėjo veiksmų. Todėl kyla klausimas, kurie nacionaliniai teismai LR CK 6.271 straipsnio pagrindu galėtų nagrinėto tokio pobūdžio bylas, jei žalą savo veiksmais sukeltų įstatymų leidžiamoji valdžios institucija.

Lietuvoje įstatymų leidėjo atsakomybės klausimas nors ir nėra tiesiogiai reglamentuotas teisės aktais, tačiau yra galimas, todėl atsižvelgiant į dualistinę Lietuvos Respublikos teismų sistemą, bylas dėl žalos atlyginimo pagal LR CK 6.271 straipsnį dėl įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmų galėtų nagrinėti bendrosios kompetencijos teismai. Toks bylų priskirtinumas užtikrintų konstitucinį teisminės gynybos principą, taip pat neprieštarautų LR CPK 36 straipsnio 2 – 4 dalimis bei ABTĮ 21 straipsniui, kurie reglamentuoja bylų rūšinio teisingumo klausimų sprendimą. Taigi, bylas dėl žalos atlyginimo dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtų veiksmų, turėtų nagrinėti administraciniai teismai, tuo tarpu, atsižvelgiant į tai, kad įstatymų leidėjas įgyvendina teisėkūros funkcijas, kurios nepatenka į viešojo administravimo sritį, bylas dėl žalos atlyginimo, pagal LR CK 6.271 straipsnį dėl įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmų galėtų nagrinėti bendrosios kompetencijos teismai.

Pažymėtina, kad ES teisė nereguliuoja nacionalinių teismų kompetencijos klausimų, todėl galima teigti, jog bylas dėl žalos atlyginimo, pažeidus ES teisę viešojo administravimo subjektų veiksmais, nagrinėtų administraciniai teismai, tuo tarpu, atsižvelgiant į tai, kad įstatymų leidėjas įgyvendina teisėkūros funkcijas, kurios nepatenka į viešojo administravimo sritį, bylas dėl įstatymų leidžiamosios valdžios veiksmų, būtų tikslinga priskirti bendrosios kompetencijos teismams. Tokios bylų priskirtinumo taisyklės nepažeidžia asmens teisės į teisminę gynybą ir užtikrina veiksmingumo ir efektyvumo principus.

Kaip jau buvo minėta, valstybės kaip atsakomybės subjekto sąvoka yra aiškinama plečiamai[140], todėl ir teisminės valdžios institucijos veiksmais sukelta žala privalo būti atlyginama. Dėl šios priežasties, svarbu nustatyti, kokie nacionaliniai teismai galėtų nagrinėti bylas dėl valstybės atsakomybės už žalą, kurią sukėlė teisminė valdžios institucija.

ABTĮ 16 str. 1 dalyje yra nurodyta, kad administraciniai teismai nesprendžia bylų, kurios yra priskirtos LR Konstitucinio Teismo kompetencijai, taip pat bylų, priskirtų bendrosios kompetencijos arba kitiems specializuotiems teismams, o šio įstatymo 16 str. 2 d.[141] pateiktas

[139] Administracinių bylų teisenos įstatymas., *supra* note 135.
[140] Žiūrėti 2.1. skyrių: „Valstybės atsakomybės už sukeltą žalą pažeidimo subjektas“.
[141] ABTĮ 16 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „Administracinių teismų kompetencijai nepriskiriama tirti Respublikos Prezidento, Seimo, Seimo narių, Ministro Pirmininko, Vyriausybės (kaip kolegialios institucijos), Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų veiklos, kitų teismų teisėjų, taip pat prokurorų, ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir antstolių procesinių veiksmų, susijusių su teisingumo vykdymu ar bylos tyrimu, taip pat su sprendimų vykdymu, ir Seimo kontrolieriaus sprendimų (rekomendacijų).“ Administracinių bylų teisenos įstatymas., *op.cit.* 135.

subjektų sąrašas, kurių atžvilgiu administracinių teismų kompetencija negalima. Kitaip tariant, įstatymu buvo nustatytas negatyvus administracinio teismo kompetencijos ribojimo atvejis, kuomet ginčas turi būti perduotas bendrosios kompetencijos teismui, nes administraciniams teismams jis neteismingas. Taigi, remiantis ABTĮ 16 straipsnio 1 dalies norma, administraciniai teismai negalėtų nagrinėti bylų dėl žalos atlyginimo, kuri kilo dėl teisminės valdžios veiksmų. Taigi, galima teigti, kad bylas dėl žalos atlyginimo LR CK 6.272 straipsnio pagrindu, galėtų nagrinėti bendrosios kompetencijos teismai[142]. Šios pozicijos laikosi ir A.Vaitkevičiūtė, kuri pabrėžia, jog ES teisę pažeidus teisminės valdžios institucijos veiksmais, tokį bylų nagrinėjimą būtų tikslinga priskirti bendrosios kompetencijos teismams, atsižvelgiant į tai, jog LR CK 6.272 straipsnyje nurodyti veiksmai, kuriais gali būti padaryta žala asmeniui, nepriskirtini viešojo administravimo sričiai[143].

Šią bylų priskirtinumo taisyklę galima rasti ir Lietuvos teismų praktikoje. Specialioji teisėjų kolegija ginčams dėl teismingumo tarp bendrosios ir kompetencijos ir administracinio teismo spręsti, yra ne kartą pabrėžusi, „kad pagrindinis kriterijus, pagal kurį yra atribojama bendrosios kompetencijos teismo ir administracinio teismo kompetencija, yra teisinių santykių, iš kurių kyla ginčas, prigimtis ir pobūdis“[144]. Be to, nustatant administracinių teismų kompetenciją reikėtų laikytis ir ribojimo taisyklių aiškiai apibrėžtų ABTĮ 16 str. 1 dalyje, kurioje nurodyta, jog „administraciniai teismai nesprendžia bylų, kurios yra priskirtos Konstitucinio Teismo kompetencijai, taip pat bylų, priskirtų bendrosios kompetencijos arba kitiems specializuotiems teismams“[145]. Taigi, tokio pobūdžio bylos dėl žalos atlyginimo nebus priskirtinos administraciniams teismas, o nagrinėtinos bendrosios kompetencijos teismuose pagal LR CPK numatytas taisykles.

Kitaip tariant, pagrindinis kriterijus lemiantis bylų priskirtinumą teismo kompetencijai valstybės atsakomybės bylose dėl žalos atlyginimo, išlieka valdžios institucijos veiksmų priskirtinumas viešojo administravimo sričiai. Todėl bylos, dėl žalos, atsiradusios, dėl neteisėtų teisminės, (kaip ir įstatymų leidžiamosios) valdžios veiksmų, atlyginimo galėtų būti priskirtinos

---

[142] Tokią išvadą leidžia daryti Specialiosios teisėjų kolegijos ginčams dėl teismingumo tarp bendrosios kompetencijos ir administracinio teismo spręsti nutartys. Ši kolegija 2010 m. birželio 29 d., nutartyje konstatavo, jog „Ginčai dėl žalos atlyginimo yra civilinio pobūdžio ir, pagal bendrą taisyklę, jie yra priskirti nagrinėti bendrosios kompetencijos teismui (Civilinio proceso kodekso 22 straipsnio 1 dalis, 25 straipsnis). Administracinis teismas nagrinėja tik tuos ginčus dėl žalos atlyginimo, kurie yra apibrėžti Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkte, tai yra ginčus dėl žalos, atsiradusios dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtų veiksmų, atlyginimo (Civilinio kodekso 6.271 straipsnis). Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo Specialiosios teisėjų kolegijos ginčams tarp bendrosios kompetencijos ir administracinio teismo 2010 m. birželio 29 d. nutartis *V.Č. prieš Palangos miesto policijos komisariatą*, Nr. T-XX-53-10.

[143] Vaitkevičiūtė, A., *supra* note 7, p. 172.

[144] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Specialiosios teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 19 d. nutartis *J. S., B. K. prieš Kauno apskrities viršininko administraciją, Kultūros vertybių apsaugos departamento Kauno teritorinį poskyrį, tretiesiems asmenims UAB „Auksvora“, N. M., A. M., Kauno miesto savivaldybei*, Nr. T-32-2009.

[145] Administracinių bylų teisenos įstatymas., *supra* note 135.

nagrinėti bendrosios kompetencijos teismams. Tokia pati taisyklė būtų taikoma ir sprendžiant bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisės aktų nuostatas.

Pažymėtina, kad Lietuvos teisinis reglamentavimas tiesiogiai neįtvirtina galutinės instancijos teismų atsakomybės už sukeltą žalą pažeidus nacionalinę teisę, todėl kyla klausimas, ar Lietuvoje pagal esantį reguliavimą, būtų galima nustatyti teismus, kurie spręstų tokio pobūdžio bylas pažeidus ES teisės nuostatas, atsižvelgiant į tai, kad galutinės instancijos teismų atsakomybė už ES teisės pažeidimus jau yra pripažinta.

Minėtoje 2008 m. balandžio 24 d. LVAT administracinėje byloje Nr. AS[444]-199/2008, buvo ne tik pripažintas galutinės instancijos teismų atsakomybės klausimas, tačiau nustatyta, kokie teismai Lietuvoje yra kompetentingi nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę. Visų pirma, LVAT konstatavo, jog teismingumo klausimai bylose dėl žalos atlyginimo dėl galutinės instancijos teismų veiksmų, Lietuvos teisės aktuose nėra reglamentuoti. Tačiau siekdamas išvengti situacijos, kada nacionalinė teisė riboja asmens teisę į teisminę gynybą, LVAT nurodė, kad valstybės pačios turi teisę nuspręsti, kokie nacionaliniai teismai nagrinėja tokias žalos atlyginimo bylas. Taigi šiuo atveju, atsižvelgtina į tai, kad administraciniai teismai nagrinėja ginčus dėl teisės viešojo ir vidaus administravimo srityse ir reikalavimas atlyginti administracinio teismo veiksmais padarytą žalą taip pat netiesiogiai būtų siejamas su viešojo administravimo subjektų veiklos vertinimu, todėl nustatant, ar administracinis teismas atliko neteisėtus veiksmus, būtina nustatyti, ar jis tinkamai įvertino ir kvalifikavo viešojo administravimo subjekto veiksmus[146].

Šioje byloje LVAT nustatė, jog reikalavimas atlyginti žalą, sukeltą administracinio teismo veiksmais pažeidus ES teisės normas, galėtų būti nagrinėtinas administraciniuose teismuose, todėl Vilniaus apygardos administracinis teismas remdamasis ABTĮ 16 str. 2 d. ir nepriskirdamas kompetencijos sau vertinti Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo veiksmų, netinkamai aiškino šią teisės normą[147]. Kitaip tariant, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas suformulavo taisyklę, kuria remiantis asmuo dėl galutinės instancijos administracinio teismo veiksmais sukeltos žalos atlyginimo, galėtų kreiptis į pirmos instancijos administracinį teismą. Ši teismo praktika yra vertinama kaip valstybės siekis įgyvendinti iš ES teisės kylančius įsipareigojimus, be to atitinkanti kai kurių ES valstybių teismų jurisprudenciją[148], ir yra siejama

[146] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 24 d. nutartis, Nr. AS[444]-199/2008, *supra* note 128.
[147] Ibid.
[148] Kaip teigia R. Valutytė „Reikia pastebėti, kad kitose ES valstybėse, valstybės atsakomybės dėl galutinės instancijos teismų veikų klausimas taip pat buvo nagrinėjamas žemesnės instancijos teisminėse institucijose. Pvz. Nagrinėjamoje *Köbler* byloje pareiškėjas dėl žalos atlyginimo dėl Austrijos Aukščiausio Teismo sprendimo kreipėsi į apygardos civilinį teismą (*Landesgericht fur Zivilrechtsachen Wien*), *Traghetti* byloje – į Genujos apygardos civilinį teismą (*Tribunale di Genova*) dėl Italijos Aukščiausios Teismo (*Corte suprema di cassazione*) sprendimo“. Valutytė, R., *supra* note 9, p. 178.

tik su bylų nagrinėjimu dėl atsakomybės pažeidus ES teisę. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvoje teismingumo klausimai, dėl ES teisės pažeidimu galutinės instancijos teismų veiksmais sukeltos žalos atlyginimo nėra reglamentuoti, teismo nustatyta taisyklė būtų taikoma tik bylų nagrinėjimui dėl žalos atlyginimo ES teisę pažeidus LVAT, tačiau neturėtų būti taikoma bylų nagrinėjimui dėl kitų nacionalinių galutinės instancijos teismų veiksmų.

Todėl kyla klausimas, kurie Lietuvos teismai turėtų teisę nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę LAT veiksmais? Lietuvos teisės mokslininkai, nagrinėjamu aspektu pateikia skirtingas nuomones.

A. Samuilytė nurodo, kad iškilus klausimui dėl teismo veiksmais, kurio sprendimai negali būti apskųsti, atsiradusios žalos atlyginimo, nukentėjęs asmuo turi teisę kreiptis į pirmos instancijos teismą, pateikdamas ieškinį prieš Lietuvos Respubliką[149]. A. Vaitkevičiūtė teigia, jog „tokių bylų nagrinėjimą būtų tikslinga pavesti administraciniams teismams, kurie šias bylas nagrinėtų kaip pirmosios instancijos teismai, [...]“[150]. Tuo tarpu, R. Valutytė pažymi, kad ir LVAT ir LAT veiksmais sukeltos žalos atlyginimo klausimų nagrinėjimas, „atsižvelgiant į tai, kad LR teismų sistemai būdinga specializacija, [...] galėtų būti patikėtas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatui bei teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinei sesijai ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo plenarinei sesijai“[151]. Taigi, nors mokslininkų nuomonės šiuo klausimu yra labai skirtingos, galima laikytis tokios pozicijos, kad asmuo, kuris patyrė žalą dėl LAT veiksmų, remiantis tuo, jog Lietuvoje neįtvirtintos tokių bylų teismingumo taisyklės, gali kreiptis ir į Lietuvos administracinius, ir į bendrosios kompetencijos teismus, kurie atsižvelgiant į teisinių santykių, iš kurių kilo ginčas prigimtį ir pobūdį, privalo *ex officio* patikrinti ginčo teismingumą. Vertinant ginčo teismingumą tokiu būdu nebūtų pažeista asmens teisę į efektyvią ir veiksmingą teisminę gynybą.

Remiantis tuo kas išdėstyta, darytina išvada, jog Lietuvos teisės normos, kurios reglamentuoja bylų priskirtinumą teismams nenumato taisyklių, kuriomis vadovaujantis teismai nagrinėtų bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę galutinės instancijos teismų veiksmais, todėl nacionaliniai teismai, siekdami nepažeisti efektyvumo ir veiksmingumo principų, privalo tokio ginčo teismingumą patikrinti *ex officio*. Tačiau bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę, kuri kilo dėl kitų, valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų veiksmų, remiantis nacionalinėmis teismingumo taisyklėmis, nagrinėtų bendrosios ir specialiosios kompetencijos Lietuvos teismai. Bylos dėl neteisėtais viešojo administravimo subjekto veiksmais sukeltos žalos atlyginimo, galėtų būti nagrinėjamos administraciniuose teismuose, remiantis ABTĮ numatyta

[149] Samuilytė, A., *supra* note 13, p. 62.
[150] Vaitkevičiūtė, A., *supra* note 7, p.172.
[151] Valutytė, R., *supra* note 9, p.179.

tvarka. Pavyzdžiui, kai žala galimai atsirado dėl to, kad viešojo administravimo subjektas - Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, netaikė tiesiogiai veikiančių ES teisės normos nuostatų, asmuo galėtų kreiptis į Vilniaus apygardos administracinį teismą. Tuo tarpu, bylas dėl žalos atlyginimo, kuri kilo dėl įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios neteisėtų veiksmų būtų tikslinga priskirti bendrosios kompetencijos teismams. Pagrindinis kriterijus, lemiantis tokį bylų nagrinėjimo atskyrimą yra viešojo administravimo funkcijų vykdymas ir ABTĮ 16 str. 2 d. numatytas negatyvus administracinio teismo kompetencijos ribojimo atvejis, kuomet ginčas turi būti perduotas bendrosios kompetencijos teismui, nes administraciniams teismams jis neteismingas.

Apibendrinant Lietuvos teisėje įtvirtintą valstybės atsakomybės už žalą institutą darytina išvada, kad Lietuvoje kaip ir ES teisėje tik valstybė yra laikoma atsakinga už savo institucijų veiksmus, todėl nacionaliniuose teismuose nagrinėjant žalos atlyginimo klausimą dėl ES teisės pažeidimo, atsakovu reikėtų nurodyti Lietuvos Respubliką, o ne konkrečią žalą sukėlusią valstybės instituciją. Tačiau, pagal nacionalinius teisės aktus valstybė galėtų neatsakyti už įstatymų leidžiamosios ir galutinės instancijos teismų sukeltą žalą, nes teisinis reglamentavimas tiesiogiai neįtvirtina šių institucijų atsakomybės. Be to, Lietuvoje teismai yra įpareigoti nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo pagal nacionaliniuose teisės aktuose numatytas taisykles, tačiau tokios taisyklės nenustato teismų, kurie nagrinėtų aukščiausių teismų veiksmais sukeltos žalos atlyginimo bylas. Taigi konstatuotina, jog valstybės atsakomybės už sukeltą žalą reglamentavimas įtvirtintas Lietuvoje nėra pakankamas, kad būtų užtikrinta efektyvi ir veiksminga asmens teisė į ES teisės pažeidimu sukeltos žalos atlyginimą. Situacija valstybėje, kai asmens teisės į žalos atlyginimą įgyvendinimas priklauso nuo nacionalinių teismų, nagrinėjančių konkrečias žalos atlyginimo bylas, sprendimų yra pažeidžiamas teisinio tikrumo ir efektyvios teisinės gynybos principas. Todėl manytina, jog galiojantį teisinį reglamentavimą reikėtų keisti, į LR CK 6.271 straipsnį įtraukiant nuostatą, kuri tiesiogiai reguliuotų įstatymų leidžiamosios valdžios atsakomybės klausimą. LR CK 6.272 straipsnio normos turėtų aiškiai nustatyti, kokiais atvejais galima ir galutinės instancijos teismų atsakomybė. Be to, Lietuvos įstatymų leidėjas turėtų įgyvendinti pareigą priimti nacionalinius teisės aktus, kuriais būtų paskirti kompetentingi teismai, galintys nagrinėti galutinės instancijos teismų veiksmais sukeltos žalos atlyginimo klausimus.

Taigi, išanalizavus, valstybės kaip ES teisę pažeidžiančio subjekto sąvoką ir nustačius, kokie teismai būtų kompetentingi nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisės nuostatas, svarbu išnagrinėti, kokios sąlygos taikytinos Lietuvos teisėje siekiant gauti žalos atlyginimą ar jos laikytinos atitinkančiomis Teisingumo Teismo praktikoje keliamus reikalavimus.

III DALIS. VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖS UŽ ŽALĄ PAŽEIDUS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĘ KILIMO SĄLYGOS

Valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę, principas pripažįstamas tik tuomet, kai konstatuojama Teisingumo Teismo nustatytų sąlygų visuma, nepaisant to, kuri valstybės institucija savo veiksmais pažeidė iš ES teisės kylančius įsipareigojimus. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas *Brasserie* byloje nurodė, jog valstybė narė turi pareigą atlyginti žalą asmeniui esant tokioms atsakomybės sąlygoms: *pirma*, pažeista teisės norma siekiama suteikti teises asmeniui, *antra*, pažeidimas yra pakankamai akivaizdus, *trečia*, tarp padaryto pažeidimo ir asmens patirtos žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys[152]. Pabrėžtina, jog Teisingumo Teismas vis dėlto leido nacionaliniams teismas taikyti nacionalinėje teisėje nustatytas valstybės atsakomybės už žalą sąlygas nagrinėjant bylas dėl žalos atlyginimo, kuri kilo pažeidus ES teisę, jei sąlygos, kurios įtvirtintos nacionalinėje teisėje nėra griežtesnės nei suformuluotos Teisingumo Teismo praktikoje[153]. Todėl svarbu nustatyti, ar Lietuvoje įtvirtintos, valstybės atsakomybės už žalą pažeidus nacionalinę teisę kilimo sąlygos yra palankesnės ir todėl gali būti taikomos nagrinėjant bylas dėl žalos atlyginimo, įvykus ES teisės pažeidimui.

LR CK 6.271 straipsnyje nustatyta, kad valstybės atsakomybei už žalą pažeidus nacionalinę teisę kilti, reikia įrodyti trijų sąlygų visumą – neteisėtus veiksmus, žalą bei priežastinį ryšį tarp neteisėtų valstybės valdžios institucijų veiksmų ir kilusios žalos. Šių sąlygų konstatavimas pagal LR CK 6.271 straipsnį yra pakankamas pagrindas, valstybės atsakomybei už žalą pažeidus nacionalinę teisę, atsirasti[154]. Tačiau, LR CK 6.272 straipsnis, reglamentuojantis teisminės valdžios veiksmais sukeltos žalos atlyginimą yra specialioji norma, todėl valstybės atsakomybė siejama su dar viena sąlyga – kalte. Taigi Lietuvoje įtvirtintos valstybės atsakomybės sąlygos už nacionalinės teisės pažeidimą skiriasi nuo sąlygų, nustatytų ES teisėje. Dėl šios priežasties, siekiant išsiaiškinti, ar Lietuvoje numatytos valstybės atsakomybės sąlygos, galėtų būti taikomos ir bylose dėl žalos atlyginimo, įvykus ES teisės pažeidimui, svarbu nustatyti, valstybės atsakomybės sąlygų pažeidus nacionalinę teisę turinį.

3.1. Valstybės valdžios institucijų veiksmų neteisėtumas

Lietuvos teismų praktikoje ir pozityviojoje teisėje pripažįstama, jog sprendžiant ginčus dėl žalos atlyginimo, kilusio dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, būtina vadovautis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatomis, reglamentuojančiomis civilinę

[152] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C- 46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, para. 51.
[153] Ibid. Para. 66 .
[154] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas administracinėje byloje *G. G. prieš Šiaulių tardymo izoliatorių ir Kalėjimų departamentą prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos,* Nr. A[444]-619/2008. Administracinių teismų praktika Nr. 5.

atsakomybę, kurios *inter alia* nurodo, jog viena iš būtinų sąlygų valstybės civilinei atsakomybei atsirasti yra neteisėti veiksmai[155].

Neteisėtų veiksmų kilimas siejamas su įstatymuose numatytų pareigų neįvykdymu (neteisėtas neveikimas), arba su veiksmų atlikimu, kuriuos įstatymas draudžia atlikti (neteisėtas veikimas) arba pareigos - elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimu[156]. Neteisėtų veiksmų konstatavimas valdžios institucijų veikloje pasireiškia priimant teisės aktus, kurių neteisėtumas yra tiesioginis žalos atsiradimo pagrindas. LR CK 6.271 straipsnio ketvirtoje dalyje apibrėžiama, kad valstybės civilinė atsakomybė atsiranda esant neteisėtiems valstybėms ar savivaldybės aktams. Vadinasi, veiksmų neteisėtumas valstybės valdžios institucijų veikloje yra siejamas su atitinkamų aktų buvimu, kurie gali daryti poveikį asmenų teisėms.

Teisės literatūroje terminas „aktas“ reiškia bet kokį valdžios institucijos ar jos darbuotojų veiksmą (veikimą, neveikimą), kuris tiesiogiai daro įtaką asmenų teisėms, laisvėms ir interesams, t.y. valstybės ar savivaldybės institucijų priimami teisės aktai ar individualūs teisės aktai, administraciniai ir kt., išskyrus teismo nuosprendžius, sprendimus ir nutartis[157]. Kitaip tariant, neteisėti veiksmai valstybės valdžios institucijų veikloje pasireiškia priimant teisės aktus, kurie turėtų suteikti teises asmeniui, tačiau tam tikrais atvejais jas riboja arba pažeidžia. LR CK normos įtvirtindamos terminą „aktas“ apibrėžia tik priemonę neteisėtiems veiksmams įgyvendinti, tačiau nenurodo, kokie kriterijai taikomi nustatant ar valstybės valdžios institucijų veikla buvo neteisėta, todėl atsakant į šį klausimą reikia vadovautis Lietuvos teismų praktika.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos teismų praktikoje žalos atlyginimo galimybė siejama tik su tos *valstybės valdžios institucijos veikloje* pasireiškiančiais neteisėtais veiksmais ar neveikimu. Kitaip tariant, siekiant nustatyti pirmąją atsakomybės sąlygą svarbu identifikuoti, kad neteisėti veiksmai atsirado valstybės institucijai pažeidžiant jos veiklai įstatymu priskirtinas pareigas. Todėl konstatuojant veiksmų neteisėtumą, svarbu apibrėžti diskrecijos laisvę, kuria naudojasi pažeidimą įvykdžiusi valstybės institucija. Valstybės valdžios institucijų, kurių funkcijos detaliai reglamentuotos įstatyminiais ir poįstatyminiais aktais, atsakomybę būtų nesunku nustatyti vadovaujantis, LR CK 6.271 straipsnio 4 dalimi[158]. Tačiau valstybės institucijos, kurios naudojasi plačia diskrecijos laisve, galėtų išvengti atsakomybės, nes Lietuvos Respublikos teismai neteisėtų veiksmų atsiradimą sieja tik su konkrečių teisės aktų pažeidimu. Dažniausiai teismai taiko taisyklę, kuria nustatoma, ar neteisėtų valstybės institucijų veiksmų

[155] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. spalio 25 d. nutartis administracinėje byloje *J.Z. prieš Kauno miesto savivaldybę*, Nr. A^{502}-943/2007.
[156] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis administracinėje byloje *Ž.Š. prieš Lietuvos Respubliką*, Nr. A^{556} – 1197/2007.
[157] Mikelėnas, V., *supra* note 88, p. 376 – 377.
[158] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 straipsnio 4 dalis nurodo, jog „Valstybės ar savivaldybės civilinė atsakomybė pagal šį straipsnį atsiranda, jeigu valdžios institucijų darbuotojai neveikė taip, kaip pagal įstatymus privalėjo veikti“. Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas., *supra* note 77.

atsiradimo priežastis yra valstybės institucijos neveikimas tokiu būdu, kuris pagrįstai tikėtinas jos veikloje, atsižvelgus į teisės reikalavimus[159]. Taigi, neteisėtų veiksmų sąlygą galima konstatuoti tada, kai yra aiškiai nustatoma, kad valstybės institucija pažeidė jai suteiktas veikimo laisvės ribas, kurios buvo aiškiai reglamentuotos įstatymu. Kitaip tariant, valstybės institucijos veiksmai, kai yra naudojamasi siaura diskrecijos laisve bus pripažinti neteisėtais už patį pažeidimo faktą, t.y. konkrečios pareigos neįvykdymą.

Tačiau, diskrecijos laisvės ribų pažeidimas ne visada lemia besąlyginį neteisėtų veiksmų konstatavimą. Jei teisės aktas buvo priimtas laikantis įstatyme numatytos tvarkos jis negali būti neteisėtas. Lietuvos Respublikos teisėje yra įtvirtinta, jog teisėti valstybės institucijų veiksmai negali būti žalos atsiradimo priežastimi, todėl galiojantys teisės aktai, negali būti pripažinti neteisėtais, kol neįrodoma priešingai. Dėl šios priežasties siekiant išsiaiškinti, ar teisės aktas yra neteisėtas jo neteisėtumą būtina įrodyti įstatymų numatyta tvarka. LVAT ne kartą nurodė, jog pagrindas pripažinti LR CK 6.271 straipsnyje numatytą būtinąją viešosios atsakomybės sąlygą – neteisėtus valdžios institucijos veiksmus, galėtų būti konstatavimas įstatymo nustatyta tvarka (teismo sprendimu), kad tam tikras aktas buvo priimtas nepagrįstai ir neteisėtai, pavyzdžiui, įsiteisėjęs teismo sprendimas dėl turto arešto akto panaikinimo byloje dėl turtinės žalos, kurią pareiškėjas kildina iš mokestinės nepriemokos neįskaitymo, galėtų būti pagrindas konstatuoti neteisėtus valdžios institucijos veiksmus[160].

Taigi, Lietuvos teisėje yra pripažįstama, jog pirmąją valstybės atsakomybės sąlygą galima konstatuoti tik tuomet, kai yra identifikuojama, kad neteisėti veiksmai, kurie pasireiškė asmens teisių pažeidimu atsirado būtent dėl konkrečių, pažeidimą sukėlusių valstybės institucijos veiksmų ar neveikimo.

Analizuojant pirmąją valstybės atsakomybės sąlygą, kuri taikoma pažeidus nacionalinę teisę galime pastebėti, jog jos aiškinimas Lietuvos teismų praktikoje yra panašus į Teisingumo Teismo suformuluotus reikalavimus dėl valstybės atsakomybės doktrinos pažeidus ES teisę. ES teisę tiriantys mokslininkai nurodo, jog Teisingumo Teismas savo praktikoje pripažindamas, kad asmuo turi teisę į žalos atlyginimą, visų pirma tiria, ar įvykęs pažeidimas yra priskirtinas valstybei. P. Aalto[161] nurodo, kad norint konstatuoti valstybės atsakomybę už žalą, reikia nustatyti, kad ES teisės pažeidimas yra priskirtinas viešajai valdžiai, ir įrodyti, kad teisės pažeidimas pakankamai rimtas. Pozicijai dėl ES teisės pažeidimo priskyrimo viešajai valdžiai

[159] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis, Nr. A[556]-1485/2009, *supra* note 136.
[160] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 08 d. nutartis administracinėje byloje *V.V. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[146]-1982/2008.
[161] Aalto, P. "Twelve Years of *Francovich* in the European Court of Justice: A Survey of the Caselaw on the Interpretation of the Three Conditions of Liability" in: Sofia Moreira de Sousa and Wolfgang Heusel (eds.), In *Enforcing Community law from Francovich to Köbler: Twelve Years of the State Liability Principle*. Köln: Bundesanzeiger Verlag, 2004, p. 64.

pritaria ir A. Vaitkevičiūtė, kuri analizuodama valstybės atsakomybės pažeidimo turinį pabrėžia, jog Teisingumo Teismas išskiria du ES teisės pažeidimo elementus: pirma, valstybės institucijos veiksmai gali būti laikomi valstybės veiksmais pagal ES teisę, antra, pažeista valstybės pareiga kylanti iš ES teisės[162]. Taigi, Teisingumo Teismas neanalizuos valstybės atsakomybės už žalą sąlygų, jei pažeidimas nebus priskirtinas valstybei. Lietuvoje valstybės atsakomybė už žalą, taip pat yra galima tik tuo atveju, jei yra konstatuoti neteisėti valstybės valdžios institucijos veiksmai, kurie pasireiškia įstatyme numatytos pareigos pažeidimu.

Taigi, galima teigti, jog Lietuvoje įtvirtinta pirmoji valstybės atsakomybės už žalą pažeidus nacionalinę teisę sąlyga - neteisėti valstybės valdžios institucijos veiksmai - yra panaši į Teisingumo Teismo suformuluotus valstybės atsakomybės už žalą principo atsiradimo elementus. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad neteisėtų veiksmų sąlygos konstatavimas Lietuvoje yra siejamas su daugiau kriterijų, pavyzdžiui valstybės valdžios institucijų priimtų teisės aktų neteisėtumo pripažinimu įstatymų nustatyta tvarka, ne vien tik su neteisėtų veiksmų priskyrimu valstybei, Lietuvos Respublikos teismai nepažeidžiant veiksmingumo ir efektyvumo principų, šia sąlyga galėtų vadovautis tik siekiant nustatyti, kad pažeidimą sukėlę neteisėti veiksmai yra priskirtini valstybės valdžios institucijoms, t.y. Lietuvos valstybei.

3.2. Žala

Remiantis LR CK 6.271 ir 6.272 straipsniuose įtvirtintu reglamentavimu, viešoji atsakomybė atsiranda ne tik konstatavus neteisėtų veiksmų faktą, bet ir nustačius, kad pažeidėjo neteisėti veiksmai sukėlė žalą. Lietuvos teisėje žala gali būti suprantama dvejopai – kaip įvykusio teisės pažeidimo pasekmė, kuri yra atlyginama vadovaujantis materialinėmis teisės normomis ir kaip būtina sąlyga valstybės atsakomybei kilti. Todėl siekiant nustatyti, ar Lietuvoje įtvirtintos teisės normos, gali būti taikomos nacionaliniuose teismuose nagrinėjant bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę, būtina analizuoti žalos sampratą.

Žalos apibrėžimas yra pateiktas LR CK 6.249 straipsnyje. Remiantis LR CK 6.249 str. 1 d., žala suprantama kaip „asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų“[163]. Asmuo, pagal LR CK 6.250 str. taip pat turi teisę ir į neturtinės žalos atlyginimą kuri turi būti nevienkartinė, tęstinio ir asmeninio pobūdžio, be to gali būti kompensuojama tik

[162] Vaitkevičiūtė, A., *supra* note 7, p. 178.

[163] Ši teisės norma yra pateikta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse ir jos taikymas išvystytas Lietuvos teismų praktikoje. Toliau žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 9 d. nutartis administracinėje byloje *V.R. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[146]-646/2013, taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 29 d. nutartį civilinėje byloje *ŽŪB „Vanaginė“ prieš Lietuvos Respubliką,* Nr. 3K-3-305/2007.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartį civilinėje byloje *UAB „Acumen“ prieš UAB „Rovė“*, Nr. 3K-3-469/2009.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartį civilinėje byloje *R. D. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. 3K-3-319/2008.

įstatyme numatytais atvejais, be to, jei įstatymas specialiai jos atlyginimo nenustato, ji neatlyginama[164]. LR CK 2.651 str. 1 d. taip pat numatytas ir teismuose taikomas visiško nuostolių atlyginimo principas *(restitutio integrum)*[165], kuris reiškia, kad žalos atlyginimu turi būti siekiama ją patyrusį asmenį grąžinti iki pažeidimo buvusią padėtį. Deliktinėje teisėje šis principas suprantamas kaip negatyviojo intereso apsauga, kuris taikomas siekiant išlaikyti esamą asmens gerovę, ir priešingu atveju atlyginti sukeltus nuostolius[166]. Visi nuostoliai turi būti atlyginami laikantis LR CK 1.5 straipsnyje nurodytų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principų.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare yra nurodyta, kad žala, kuri įvertinama pinigais laikoma nuostoliais, todėl, kai civilinė atsakomybė pasireiškia nuostolių atlyginimu žala yra laikoma būtina civilinės atsakomybės kilimo sąlyga[167]. Atsižvelgiant į tai, kad viešosios atsakomybės atveju su žalos atlyginimu susiję santykiai yra civiliniai teisiniai santykiai, konstatuotina, jog žala taip pat yra viena iš valstybės atsakomybės kilimo sąlygų. Todėl nagrinėjamu atveju svarbu nustatyti, kokie kriterijai yra taikomi nustatant šią atsakomybės sąlygą.

Neginčytina yra tai, kad Lietuvos teisėje žala yra laikoma atskira sąlyga valstybės atsakomybei kilti. Ši pozicija dauguma atvejų yra grindžiama tuo, kad Lietuvos teisinėje sistemoje yra įtvirtinta griežta atsakomybė[168], t.y. atsakomybė be kaltės, kuri reiškia, jog valstybės institucijos tiesiogiai atsako už įstatymo pažeidimus, todėl pareiškėjui nebereikia įrodinėti pažeidėjų kaltės, ji yra preziumuojama. Nors viena vertus, objektyviosios atsakomybės taikymas grindžiamas siekiu apsaugoti nukentėjusiojo padėtį, tačiau antra vertus bylose dėl žalos atlyginimo, pareiškėjo galimybė įrodyti valstybės institucijų neteisėtus veiksmus tampa priklausoma nuo žalos įrodymo fakto.

Nepaisant to, kad žala yra būtina valstybės atsakomybės sąlyga, LR CK ji nėra detaliai reglamentuota. Šios sąlygos paaiškinimą galima rasti LR civilinio kodekso komentare ir Lietuvos teismų praktikoje. Lietuvos teisės aktuose ir teismų praktikoje nustatyta, kad žalos buvimo faktą turi įrodyti pareiškėjas[169]. Vertindami šį aspektą Lietuvos teismai ne kartą nurodė, jog žala nėra preziumuojama, todėl kiekvienu atveju pareiškėjas nėra atleidžiamas nuo pareigos

---

[164] Mikelėnas, V., *supra* note 88, p. 345.
[165] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. prieš G. R*, Nr. 3K-3 215/2012.
[166] Cirtautienė, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas.* Monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 59.
[167] Mikelėnas, V., *op. cit*., p. 342.
[168] V. Mizaras ir S. Selelionytė – Drukteinienė nagrinėdami Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtintą valstybės atsakomybės institutą pripažįsta, kad viešoji atsakomybė yra atsakomybė be kaltės, kuomet valstybės valdžios institucijų veiksmuose kaltė yra preziumuojama. Mizaras, V., *supra* note 97, p. 65.; Selelionytė – Drukteinienė, S., *supra* note 111, p.112.
[169] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 27 d. nutartis administracinėje byloje *A.B. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A^4-180/2007.

įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus[170]. Kita, taip pat labai svarbi taisyklė siejama su pareiškėjo pareiga įrodyti konkrečius neteisėtus valstybės valdžios institucijos veiksmus ar neveikimą, dėl kurių asmuo patyrė turtinę ar neturtinę žalą[171]. Taigi galima teigti, kad žala yra būtina valstybės atsakomybės sąlyga pažeidus nacionalinę teisę, be to, antrosios valstybės atsakomybės sąlygos įrodinėjimo našta perkeliama asmeniui.

Tuo tarpu, Teisingumo Teismas savo praktikoje nė vienoje nagrinėtoje byloje, kurioje buvo aiškinamas valstybės atsakomybės sąlygų turinys nenurodė, jog žala yra viena iš valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę kilimo sąlygų. Teisingumo Teismas žalą supranta tik kaip įvykdyto ES teisės pažeidimo pasekmę, bet ne kaip vieną iš valstybės atsakomybės kilimo sąlygų, todėl ne kartą nurodė, jog žalos dydžiui nustatyti, Teisingumo Teismas gali pats pateikti tam tikrus kriterijus, tačiau žalos kaip įvykusio pažeidimo pasekmės konstatavimas yra nacionalinių teismų prerogatyva.[172]

Teisingumo Teismas žalą suvokia kaip nukentėjusiojo turtinio ar kitokio intereso praradimą[173]. Žala gali būti tiesioginė ir netiesioginė, tai reiškia, kad nukentėjęs asmuo gali reikalauti atlyginti ne tik realius nuostolius, bet ir negautą pelną, pajamas[174]. Be to, kai kuriais atvejais įvertinus visas bylos aplinkybes Teisingumo Teismas konstatuoja, kad asmuo turi teisę ir į palūkanų atlyginimą[175].

Kitaip tariant, tokio pobūdžio bylose Teisingumo Teismas analizuodamas žalos atlyginimo institutą, jį daugiau sieja su nacionalinėmis materialinėmis teisės normomis, kurios nurodo atlygintinos žalos dydį, ar rūšį, tačiau neįvardina žalos kaip atskiros, būtinos valstybės atsakomybės dėl įvykdyto ES teisės pažeidimo kilimo sąlygos.

Tokios nuomonės šalininkės yra mokslininkės D. Obradovic ir N. Lavranos[176], kurios teigia, jog žala nėra viena iš sąlygų valstybės atsakomybei, pažeidus ES teisę kilti, ir jos nustatymas turėtų būti sprendžiamas išimtinai valstybių narių teismuose pagal nacionalines teisės normas. Panašią poziciją šiuo klausimu išreiškią ir Van Gerven[177], kuris lygindamas ES deliktinės atsakomybės sąlygas su valstybės atsakomybės sąlygomis daro išvadą, jog Teisingumo Teismas nustatydamas valstybės atsakomybės sąlygų prigimtį rėmėsi ES 340 straipsniu (ex

[170] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 rugpjūčio 30 d. nutartis civilinėje byloje *R. B. prieš Lietuvos Respubliką*, Nr. 3K-3-439/2013.
[171] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 09 d. nutartis, Nr. A^{146}-646/2013, *supra* note 163. Taip pat žiūrėti.: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. gruodžio 28 d. nutartį, Nr. A^{556} – 1197/2007, *supra* note 156.
[172] ETT 1998 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas, C-319/96, *supra* note 31, para. 29.
[173] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C- 46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, para. 85.
[174] Ibid. Para 87.; ETT 2006 m. liepos 13 d. Sprendimas, C-295/04, *supra* note 57, para. 95.
[175] ETT 1993 m. rugpjūčio 2 d. Sprendimas, C-279/91, *supra* note 19, paras. 31, 32.
[176] Obradovic, D., Lavranos, N., *supra* note 58, p. 293.
[177] van Gerven, W. „*Taking Article 215 (2) Seriuosly" in: Jack Betson and Takis Tridimas (eds.), New Directions in European Public Law.* Oxford: Hart Publishing, 1998, p. 38.

Europos Bendrijų Sutarties 288 straipsniu) tačiau tokio ryšio neįžvelgė žalos, kaip atskiros sąlygos taikyme.

Iš kitos pusės, kiti mokslininkai analizuodami Teisingumo Teismo praktiką vis dėlto žalą suvokia, kaip priežastinio ryšio nustatymo elementą ir pabrėžia jos svarbą. Šios teorijos šalininkė yra A. Vaitkevičiūtė, kuri analizuodama žalos reikšmingumą tokio pobūdžio bylose nurodė, jog žala turėtų būti viena iš valstybės atsakomybės pažeidus ES teisę sąlygų, visų pirma dėl to, kad žala yra viena iš ES deliktinės atsakomybės sąlygų, ir žalos asmeniui atlyginimas neturi skirtis priklausomai nuo to, ar ji atsirado ES institucijoms ar valstybės institucijos pažeidus ES nuostatas, antra, žala yra priežastinio ryšio sąlygos elementas, kurios nebuvimas neleidžia konstatuoti ir priežastinio ryšio sąlygos[178].

Tokia pozicija kritikuotina: Teisingumo Teismas įtvirtindamas valstybės atsakomybės doktriną siekė užtikrinti asmens teisę į žalos atlyginimą, kai kiti ES egzistuojantys gynybos būdai nėra veiksmingi, todėl ši teisinė gynybos priemonė turi būti taikoma asmeniui palankiausiomis sąlygomis. Jei žala būtų viena iš valstybės atsakomybės sąlygų, asmens teisė į žalos atlyginimą būtų apsunkinama, nes priklausytų nuo pareiškėjo sugebėjimo įrodyti kilusią žalą ar jos dydį.

Taigi konstatuotina, jog Lietuvos teismai pagal LR CK 6.271 ir 6.272 straipsnius nagrinėdami bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę turėtų netaikyti žalos, kaip vienos iš valstybės atsakomybės sąlygų. Šios sąlygos taikymas nacionaliniuose teismuose apsunkina asmens teisę į žalos atlyginimą, nes visais atvejais taikoma taisyklė, kad asmuo, kuris patyrė žalą, turi įrodyti ne tik jos buvimą konkrečiu atveju, tačiau ir patirtos žalos dydį. Žala, kaip viena iš valstybės atsakomybės sąlygų, tokiose bylose galėtų būti taikoma tik tuo atveju, jei ji būtų preziumuojama. Tokiu būdu asmens padėtis nebūtų apsunkinama ir nacionalinis teismas taikydamas tokią sąlygą nepažeistų ES teisės nuostatų bei efektyvumo ir veiksmingumo principų.

3.3. Tiesioginis priežastinis ryšys tarp įvykdyto pažeidimo ir asmens patirtos žalos

Dviejų aukščiau nurodytų sąlygų, Lietuvoje valstybės atsakomybei už žalą pažeidus ES teisę atsirasti remiantis LR CK 6.271 ir 6.272 straipsniuose įtvirtintu reglamentavimu nepakanka, būtina ir trečioji sąlyga – priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos. Priežastinis ryšys parodo, jog sukelta žala yra neteisėtų valstybės valdžios institucijų veikimo pasekmė, t.y. jų veiklos rezultato padarinys. Prieš analizuojant priežastinio ryšio nustatymą valstybės atsakomybės atveju, būtina pažymėti, jog LR CK 6.271 ir 6.272 straipsniai, nustatantys trečiosios atsakomybės sąlygos būtinumą, nereglamentuoja šios sąlygos taikymo. Ši sąlyga

[178] Vaitkevičiūtė, A., *supra* note 7, p. 137.

išvystyta Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, kurioje nurodoma, „jog deliktinė atsakomybė yra viena iš civilinės atsakomybės rūšių, todėl jai atsirasti būtina nustatyti bendrosios civilinės atsakomybės sąlygų visumą, nurodytą LR CK 6.246 – 6.249 straipsniuose“[179].

Vienintelė norma, kuri reglamentuoja priežastinį ryšį kaip civilinės atsakomybės sąlygą yra įtvirtinta LR CK 6.247 straipsnyje. Šiame straipsnyje įtvirtinta taisyklė, pagal kurią „atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais, [...] nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų [...] rezultatu“[180]. Vertinant šios normos turinį, teisės doktrinoje randame nuomonių, jog toks priežastinis ryšys vadinamas „lanksčiu“ priežastiniu ryšiu. Ši doktrina nereikalauja, kad pažeidėjo elgesys būtų vienintelė žalos atsiradimo pasekmė, be to leidžia teismui konkrečioje byloje atsižvelgti ir į daugelį kitų reikšmingų aplinkybių, nustatant priežastinio ryšio grandinę. Tačiau lankstaus priežastinio ryšio doktrina Lietuvoje nėra plačiai išplėtota, todėl daugelio mokslininkų nuomone, tik teismui paliekama teisė nustatyti, kurią priežastinio ryšio teoriją taikyti[181].

Lietuvos kaip ir daugelyje Europos valstybių deliktinės atsakomybės klausimus, reglamentuojančioje teisėje yra taikomos dvi priežastinio ryšio nustatymo stadijos: faktinio ir teisinio priežastinio ryšio. Teismų praktikoje, nustatant pirmąją priežastinio ryšio stadiją, naudojamas *conditio sine qua non* testas (ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija), kai nustatomas faktinis priežastinis ryšys, ir kai sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo[182]. Antroje teisinio priežastinio ryšio nustatymo stadijoje stengiamasi įrodyti, ar atsiradusi žala nėra pernelyg nutolusi nuo neteisėtų veiksmų[183]. Mokslininkų nuomone, faktinio priežastinio ryšio nustatymas yra svarbus tik siekiant konstatuoti teisinį priežastinį ryšį, kaip privalomąją deliktinės atsakomybės sąlygą, be kurios nebus galimas valstybės atsakomybės

[179] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis administracinėje byloje *E.B. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[11]-1064/2007.
[180] Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas., *supra* note 77.
[181] Kiršienė, J., Selelionytė, S. Consequences of Rights Infringemens in public Law and private Law. *List of Scientific Articles*, Daugavpils universitates, 2006, p. 227.
[182] Čia nurodomos bylos, kuriose sprendžiant priežastinio ryšio nustatymo sąlygą, buvo konstatuotos faktinio ir teisinio priežastinio ryšio stadijos. Žiūrėti: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus (toliau - LAT CBS) 2004 m. balandžio 21 d. nutartį civilinėje byloje *J.S. ir kt. prieš Klaipėdos miesto 7-ojo notarų biuro notarę V.J. Martinauskienę*, Nr. 3K-3-11/2004.; LAT CBS 2003 m. kovo 30 d. nutartį civilinėje byloje, *J.R., Z.R. prieš Vilniaus Universiteto Santariškių klinikas*, Nr. 3K-3-206/2005.; LAT CBS 2007 m. lapkričio 26 d. nutartį civilinėje byloje *L.B., I.V., I.Z.A. prieš UAB Telšių šilumos tinklus*, Nr. 3K-7-345/2007.; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. liepos 14 d. nutartį administracinėje byloje *AB „Orlen“ Lietuva prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A[502]-3034/2011; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. birželio mėn. 25 d. nutartį administracinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ prieš Kauno miesto savivaldybę*, Nr. A[858]- 42/2013.
[183] Ibid.; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. lapkričio 24 d. nutartis administracinėje byloje *M. H. (M. H.) prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A[146] - 1897/2008; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. birželio mėn. 25 d. nutartis, Nr. A [858]- 42/2013., *op. cit*. 182.

taikymas[184]. Taigi, žalos atlyginimo bylose yra daug svarbiau nustatyti, ar žala yra tiesioginė valstybės institucijų neteisėtų veiksmų pasekmė, ar ji atsirado betarpiškai, ir ar trečiojo asmens veiksmai neprisidėjo prie tokios žalos atsiradimo.

Nors šių aplinkybių nustatymas yra svarbus žingsnis teisinio aiškumo atžvilgiu, tačiau jis taip pat kelia tam tikras problemas. Faktinio priežastinio ryšio nustatymas riboja valstybės atsakomybės taikymą tuo atveju, kai trečiojo asmens veiksmai nutraukia priežastinio ryšio grandinę[185]. Tai yra situacijos, kai žalos atsiradimą nulemia valstybės institucijų neteisėti veiksmai ar neveikimas, tačiau reali žala pasireiškia trečiojo asmens veiksmais ir valstybė nelaikoma atsakinga, nes nėra priežastinio ryšio tarp valstybės veiksmų ir kilusios žalos. Tuo tarpu, teisinio priežastinio ryšio nustatymas tiesiogiai apsunkina pareiškėjo padėtį. Šis ryšys dar įvardijamas kaip deliktinės atsakomybės ribas siaurinanti priežastinio ryšio teorija, kuri reikalauja, kad atsiradusi žala būtų tiesioginė neteisėtų veiksmų pasekmė. LVAT nustatant teisinį priežastinį ryšį dažniausiai remiasi kriterijais, kurie apsunkina pareiškėjo galimybę įrodyti valstybės atsakomybę. Teismas vadovaujasi tokiomis taisyklėmis: įvertina atsakovo, kaip protingo ir apdairaus asmens galimybę numatyti žalos atsiradimą, pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį, taip pat yra vertinama gyvenimiška rizika, nukentėjusiojo asmens veiksmai, t.y. ar jis buvo pakankamai atidus, rūpestingas, ar galėjo numatyti galimas pasekmes[186].

Iš to, kas išdėstyta matyti, jog Lietuvos teismų praktikoje priežastinio ryšio nustatymas yra sudėtinga įvairių faktų ir sąlygų analizavimo grandinė, nuo kurios vertinimo priklauso, ar asmuo bus laikomas patyręs neigiamas valstybės valdžios institucijų veiksmais, įvykdyto pažeidimo pasekmes. Be to, Lietuvos teisėje taip pat įtvirtinta taisyklė, kuria siekiama užkirsti kelią atvejams, kai iš valstybės yra reikalaujama žalos atlyginimo, kuomet žala yra per daug nutolusi nuo neteisėtų veiksmų. Kitaip tariant, Lietuvos teisėje yra reikalaujama įrodyti tiesioginio priežastinio ryšio (*direct clausal link)* sąlygą.

Be aukščiau nurodytų sąlygų, Lietuvos teismų praktikoje taip pat išskiriami kiti kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama konstatuojant priežastinį ryšį. Teismai nurodo, jog priežastinis ryšys visada yra konkretus, ir kiekvienu konkrečiu atveju nustatomas atsižvelgus į visas reikšmingas aplinkybes[187]. Be to, yra pripažįstama, kad priežastinis ryšys turi būti glaudžiai susijęs su atsiradusia žala ir negali būti pertrauktas įvairių pašalinių aplinkybių[188]. Taigi,

[184] European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2004, p. 43.; Mizaras, V., *supra* note 97, p. 69–70.
[185] Selelionytė – Drukteinienė, S., *supra* note 111, p. 159.
[186] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugpjūčio 5 d. nutartis administracinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas" prieš Kauno miesto savivaldybę*, Nr. A[444]-1288/2013.
[187] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 3 d. nutartis administracinėje byloje *S.S. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[556]-669/2010.
[188] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 17 d. nutartis administracinėje byloje *A. G. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[442]-330/2008.

Lietuvos teismai taikydami trečiąją valstybės atsakomybės sąlygą, vadovaujasi Lietuvos pozityviojoje teisėje suformuluotomis taisyklėmis ir konstatuoja tiesioginio priežastinio ryšio buvimą, prieš tai įvertinę visus aukščiau išvardintus kriterijus.

Kaip jau buvo minėta pirmojoje darbo dalyje, Teisingumo Teismas vertindamas priežastinio ryšio sąlygą nacionaliniams teismams nenustato jokių vertinimo kriterijų, tik nurodo, kad žala turi būti tiesioginė padaryto pažeidimo pasekmė, todėl nacionaliniai teismai gali vadovautis nacionalinėje teisėje nustatytomis priežastinio ryšio taisyklėmis, atsižvelgdami į efektyvumo ir veiksmingumo principus.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad Lietuvos teismai nagrinėdami bylas pagal LR CK 6.271 ir 6.272 straipsnius dėl valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę, galėtų vadovautis nacionalinėje teisėje įtvirtintais priežastinio ryšio nustatymo kriterijais. Toks elgesys nebus traktuotinas kaip ES teisėje numatytų veiksmingumo ir efektyvumo principų pažeidimas, visų pirma dėl to, kad Teisingumo Teismas šios sąlygos aiškinimą palieka nacionaliniams teismams, antra kaip jau buvo konstatuota aukščiau, Lietuvos teisėje yra taikoma tiesioginio priežastinio ryšio teorija, kuri neprieštarauja Teisingumo Teismo formuojamai praktikai.

3.4. Kaltės sąlygos taikymo aspektai

Remiantis LR CK 6.271 ir 6.272 str. 1 dalimi valstybės atsakomybė už žalą pažeidus nacionalinę teisę yra laikoma atsakomybe be kaltės arba griežta atsakomybe. Lietuvos valstybės atsakomybės atžvilgiu, griežta atsakomybė reiškia, kad valstybės valdžios institucijų neteisėtiems veiksmams konstatuoti, nereikalaujama įrodyti kaltės sąlygos. S. Selelionytė – Drukteinienė analizuodama valstybės atsakomybės be kaltės esmę nurodo, jog „Griežta valstybės atsakomybė atitinka nukentėjusiojo interesus, sudaro prielaidas taikyti, kad valstybė atsako už savo pačios žalingus veiksmus“[189]. Taigi, atsakomybės be kaltės nacionalinėje teisėje įtvirtinimas sudaro palankesnes sąlygas asmeniui įgyvendinti teisę į žalos atlyginimą, nes iš asmens nėra reikalaujama įrodyti, koks konkretus pareigūnas pažeidė asmens interesus. Tačiau LR CK 6.272 str. 2 d. numatyta, kad „žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą, atlygina valstybė visiškai, jeigu žala atsirado dėl teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltės“[190]. Kitaip tariant, bendrasis griežtos atsakomybės principas nėra taikomas tais atvejais, kai valstybės atsakomybė kyla dėl teismo ar teisėjo veiksmų.

Tuo tarpu, Teisingumo Teismas formuodamas valstybės atsakomybės doktriną, kaltės nelaiko atskira valstybės atsakomybės sąlyga nepriklausomai nuo ES teisės pažeidimą sukėlusio subjekto statuso. Teisingumo Teismas nacionalinėje teisėje numatytą kaltės sąlygą traktuoja tik kaip papildomą kriterijų, leidžiantį nustatyti, ar pažeidimas buvo akivaizdus, tačiau pabrėžia, jog

[189] Selelionytė – Drukteinienė, S., *supra* note 111, p. 112.
[190] Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas., *supra* note 77.

valstybės atsakomybė už ES teisės pažeidimus negali būti priklausoma nuo valstybės institucijos, atsakingos už šį pažeidimą, kaltės[191]. Taigi, ES teisėje įtvirtintas, valstybės atsakomybės už žalą principas negali priklausyti nuo nacionalinių taisyklių, kurios reikalauja kaltės sąlygos. Kaltė negali būti vertinama kaip savarankiška atsakomybės sąlyga, tokia kaip priežastinis ryšys ar pažeidimo akivaizdumas[192].

Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog LR CK 6.272 straipsnyje įtvirtinta kaltė kaip savarankiška valstybės atsakomybės sąlyga yra prieštaraujanti ES teisėje nustatytiems principams, todėl Lietuvos Respublikos teismai spręsdami bylas dėl žalos atlyginimo, kuri kilo pažeidus ES teisę, neturėtų taikyti LR CK 6.272 straipsnio ta apimtimi, kuri prieštarauja Teisingumo Teismo formuojamai praktikai.

Apibendrinant Lietuvos teisėje įtvirtintą valstybės atsakomybės sąlygų analizę darytina išvada, jog Lietuvos teismai pagal LR CK 6.271 ir 6.272 straipsnius, nagrinėdami bylas dėl žalos atlyginimo, kuri kilo pažeidus ES teisę, visų pirma turi taikyti Teisingumo Teismo suformuluotas valstybės atsakomybės už žalą kilimo sąlygas. Tačiau atsižvelgiant į Teisingumo Teismo suformuluotą požiūrį, jog nacionalinėje teisėje įtvirtintos valstybės atsakomybės kilimo sąlygos, gali būti palankesnės siekiant įgyvendinti asmens teisę į žalos atlyginimą, Lietuvos teismai taip pat turi teisę taikyti nacionalinėje teisėje įtvirtintas sąlygas, kurios užtikrina efektyvumo ir veiksmingumo principus. Taigi, Lietuvos Respublikos teismai, bylose dėl valstybės valdžios institucijų veiksmais ES teisės pažeidimu sukeltos žalos atlyginimo, visa apimtimi galėtų taikyti tik priežastinio ryšio sąlygą. Tuo tarpu, į neteisėtų veiksmų sąlygos aiškinimo kriterijus galėtų atsižvelgti siekiant nustatyti, jog pažeidimą sukėlę neteisėti veiksmai yra priskirtini valstybės valdžios institucijoms, t.y. Lietuvos valstybei. Lietuvos Respublikos teismai neturėtų taikyti žalos ir kaltės sąlygų, nes jos yra papildomos ir griežtesnės nei tos, kurios taikomos Teisingumo Teismo.

[191] ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas, C- 46/93 ir C-48/93, *supra* note 2, paras. 75–80.; ETT 2006 m. birželio 13 d. Sprendimas, C–173/03, *supra* note 107, para. 42.
[192] Valutytė, R., *supra* note 9, p.123.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikoje tik Lietuvos valstybė yra laikoma atsakinga už savo institucijų veiksmus, todėl nacionaliniuose teismuose nagrinėjant žalos atlyginimo klausimą dėl ES teisės pažeidimo, atsakovu reikėtų nurodyti Lietuvos Respubliką, o ne konkrečią žalą sukėlusią valstybės instituciją.

2. LR CK 6.271 straipsnyje įtvirtintas „valstybės institucijos“ sąvokos susiejimas tik su viešojo administravimo funkcijas įgyvendinančiais subjektais gali lemti situacijas, kai žala apskritai gali būti neatlyginama. Todėl remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Lietuvos teismai sąvoką - „valstybės valdžios institucija“ numatytą LR CK 6.271 straipsnyje, nagrinėjant bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisės nuostatas, turėtų aiškinti plačiai kaip apimančią, *inter alia,* vykdomąją ir įstatymų leidžiamąją valdžias.

3. Nors Lietuvos nacionaliniai teismai pripažįsta galutinės instancijos teismų atsakomybės principą tiesiogiai taikydami Konstituciją ir ES teisės nuostatas bei remdamiesi valstybės narės pareiga laikytis iš ES teisinės sistemos kylančių įsipareigojimų, neigiamai vertintina tai, kad galutinės instancijos teismų atsakomybė už žalą, sukeltą ES teisės pažeidimu nėra *expressis verbis* įtvirtinta Lietuvos teisės normose. Tokiu atveju asmens teisės į žalos, sukeltos ES teisės nuostatų pažeidimu, atlyginimą įgyvendinimas paliekamas išimtinai nacionalinių teismų rankose, o tai gali kelti klausimų dėl tinkamo teisinio tikrumo ir efektyvios teisinės gynybos principų užtikrinimo. Todėl manytina, jog LR CK 6.272 straipsnio normos yra keistinos, aiškiai nustatant galutinės instancijos teismų atsakomybę.

4. Išnagrinėjus Lietuvos teisėje įtvirtintas valstybės atsakomybės už žalą kilimo sąlygas konstatuotina, kad jos yra griežtesnės nei nustatytosios Teisingumo Teismo praktikoje. Atsižvelgiant į tai darytina išvada, jog Lietuvos Respublikos teismai nagrinėdami bylas dėl žalos atlyginimo pažeidus ES teisę, neturėtų taikyti neteisėtų valstybės valdžios institucijų veiksmų, žalos ir kaltės sąlygų, kaip nepagrįstai apsunkinančių ir ribojančių asmens teisę į žalos atlyginimą įgyvendinimą. Kita vertus, tiesioginio priežastinio ryšio ir asmens patirtos žalos sąlygos reikalavimas nėra kritikuotinas, nes Lietuvos teisėje taikomi tiesioginio priežastinio ryšio sąlygos nustatymo kriterijai yra atitinkantys Teisingumo Teismo formuojamą praktiką.

5. Išanalizavus Lietuvos Respublikos teismų sistemą ir kompetenciją darytina išvada, kad ieškinius pareikštus Lietuvos valstybei dėl žalos atlyginimo, kuri kilo viešojo administravimo subjektų neteisėtais veiksmais pažeidus ES teisės nuostatas, būtų kompetentingi nagrinėti Lietuvos administraciniai teismai. Kriterijus, lemiantis bylų priskirtinumą, yra viešojo administravimo funkcijų vykdymas. Tuo tarpu, kai reikalavimas yra sietinas su įstatymų leidžiamosios ar teisminės valdžios veiksmais, išskyrus galutinės instancijos teismus, bylas dėl žalos atlyginimo tikslinga būtų priskirti nagrinėti bendrosios kompetencijos teismams.

6. Lietuvos Respublikoje, Teisingumo Teismo nustatyta pareiga – paskirti kompetentingus teismus, kurie nagrinėtų bylas dėl žalos, sukeltos ES teisę pažeidus galutinės instancijos teismų sprendimais, atlyginimo, nėra įgyvendinta. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės aktuose teismingumo klausimai bylose dėl žalos atlyginimo dėl galutinės instancijos teismų veiksmų nėra reglamentuoti, konstatuotina, jog jei ES teisė būtų pažeista Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veiksmais, įstatymų leidėjas bylas dėl žalos atlyginimo galėtų patikėti nagrinėti pirmos instancijos administraciniams teismams. Tais atvejais, kai ES teisė būtų pažeista Lietuvos Aukščiausiojo Teismo veiksmais, asmuo galėtų kreiptis į administracinius, ir į bendrosios kompetencijos teismus, kurie turėtų pareigą *ex officio* patikrinti ginčo teisingumą.

..... L. Mikalauskaitė

(parašas)

2013-12-19

LITERATŪROS SĄRAŠAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios.* 1992, Nr. 33 – 1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo Konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo“ įstatymas. *Valstybės žinios.* 2004, Nr. 111- 4123.
3. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 85 - 2566.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262; Nr. 77; Nr. 80; Nr. 82.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36 – 1340.
6. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios.* 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649.
7. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 77-2975.

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS NUTARIMAI

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 26 d. nutarimas Nr. 932 „Dėl atstovavimo valstybei bylose dėl žalos atlyginimo“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 66-2415.

EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS AKTAI

1. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 2-2.
2. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį, pasirašyta Lisabonoje 2007 m. gruodžio 13 d. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys* C 2007, Nr. 306-1.
3. Konsoliduota Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, C 2008, Nr. 115-1.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

KNYGOS

1. *Administraciniai teismai Lietuvoje. Nūdienos iššūkiai.* Kolektyvinė monografija, skirta Lietuvos administracinių teismų dešimtmečiui. Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2010.

2. Arnull, A. *The European Union and its Court of Justice*. Oxford: Oxford University Press Inc., New York, 2006.
3. Birmontienė, T. *et. al. Lietuvos Konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
4. Borchardt, L. *(HRSG) EU Vertrage. Kommentar nach dem Vertarg von Lissabon*. Köln: Bundesanzeiger Verlagsges, 2009.
5. Cirtautienė, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas.* Monografija. Vilnius: Justitia, 2008.
6. Craig, P., de Burca, G. *EU LAW: Text, Cases and Materials*. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2011.
7. European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Vienna: Springer-Verlag, 2004.
8. Jarukaitis, I. *Europos Sąjunga ir Lietuvos Respublika: konstituciniai narystės pagrindai.* Monografija. Vilnius: Justitia, 2011.
9. Kent, P. *Law of the European Union*. Third Edition. Edinburgh: Pearson Education Limited, 2001.
10. Kūris, P. *Atsakomybės Tarptautinėje teisėje problemos*. Vilnius: Valst. "Vaizdo" sp., 1970.
11. Kūris, P., Požarskas, M. *Tarptautinės teisės apybraižos*. Vilnius: „Mintis", 1985.
12. Magnus, U., Wurmnest, W. Casebook. *Europäische Haftungs – und Schadensrecht*. Baden-Baden: Nomos, 2002.
13. Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
14. Mikelėnas, V. *Civilinis procesas. Antroji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 1997.
15. Mikelėnas, V. *et. al. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
16. Mokslo studija, skirta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo dešimtmečiui. *„Žmogus, teisinė valstybė ir administracinė justicija"*. Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2012.
17. Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
18. Obradovic, D., Lavranos, N. *Interface between EU Law and National Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2007.

19. Paužaitė – Kulvinskienė, J. *Administracinė Justicija: teorija ir praktika.* Monografija. Vilnius: Justitia, 2005.

20. Prechal, S. *Directives in EC Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2005.

21. Prechal, A. *Protection of Rights: how far*?. Iš Prechal, S., van Roermund, B. (Eds.), *The Coherence of EU Law: The Search for Unity in Divergent Concepts*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

22. Schütze, R. *An Introduction to European Law*. Cambrigde: Cambridge University Press, 2012.

23. Selelionytė – Drukteinienė, S. *Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

24. Tatham, Allan F. *EC Law in Practise: A Case - Study Approach*. Budapest: HVG-ORAC Publishing House, 2006.

25. Tridimas, T. *The General Principles of EU Law*. Second Edition. First Published. Oxford: Oxford University Press, 2006.

26. Vaitkevičiūtė, A. *Valstybių narių atsakomybė už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

27. Valančius, V., Kavalnė, S. *Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje.* Monografija. Vilnius: Registrų Centras, 2009.

28. Valančius, V. *et. al. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas.* Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.

29. Valančius, V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000.

30. Valutytė, R. *Valstybės atsakomybės dėl nacionalinių galutinės instancijos teismų sprendimų.* Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

31. van Gerven, W. *"Taking Article 215 (2) EC Seriously" in: Jack Beatson and Takis Tridimas (eds.). New Directions in European Public Law*. Oxford: Hart Publishing, 1998.

32. van Gerven, W., Lever, J., Larouche, P. *Tort Law*. Oxford and Portland. Oregon: Hart Publishing, 2000.

33. *Viešasis administravimas ir privatūs asmenys. Europos Tarybos dokumentai*. Vilnius: Justitia, 2004.

34. Winiger, B., Koziol, H., BA Koch, Zimmermann, R. (eds). *Digest of Europoean Tort Law. Volume 1: Essential Cases on Natural Causaution.* Wien: Springer – Verlag/Wien, 2007.

35. Volodko, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje: teorija ir praktika.* Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010.

STRAIPSNIAI

1. Aalto, P. Twelve Years of Francovich in the European Court of Justice: A Survey of the Case-law on the Interpretation of the Three Conditions of Liability. In *Enforcing Community Law from Francovich to Köbler: Twelve Years of the State Liability Principle*. Köln: Bundesanzeiger Verlag. 2004, p. 59–77.
2. Anagnostaras, G. The Principle of State Liability for Judicial Breaches: The Impact of European Community Law. *European Public Law*. 2001, 7(2): 281–305.
3. Andruškevičius, A. Administracinės teisės reguliavimo dalyko sudėtis. *Teisė*. 2002, 43, p. 24 – 33.
4. Bakaveckas, A. Kategorijų – vykdomoji valdžia, valstybinis valdymas (administravimas) ir viešasis administravimas - samprata ir santykis Lietuvos administracinėje teisėje. *Jurisprudencija*: Mokslo darbai. 2007, 2(92): 46-53.
5. Barav, A. State Liability in Damages for Breach of Community Law in the National Courts. *Yearbook of European Law*. 2000, 16: 87 – 127.
6. Baublys, G. VIII. Teismo procesas. Teismo sprendimo teisinė galia. *Jurisprudencija*. 2001, 19 (11): 168 – 172.
7. Becker, F. Application of Community Law by Member States' Public Authorities: Between Autonomy and Effectiveness. *Common Market Law Review*. 2007, 44: 1035–1056.
8. Drake, S. Scope of Courage and the Principle of „Individual Liability" for Damages: Further Development of the Principle of Effective Judicial Protection by the Court of Justice. *European Law Review*. 2006, 31: 841 – 864.
9. Driukas, A. Kasacinio proceso reglamentavimas naujajame civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2002, 28 (20): 164-177.
10. Greičius, V. Europos Sąjungos teisės taikymo Lietuvos Aukščiausiajame teisme problemos ir tendencijos. *Juripsrudencija*. 2007, 7(97): 28-32.
11. Jarukaitis, I. Europos Sąjungos teisės inkorporavimo ir taikymo Lietuvos Respublikoje konstituciniai pagrindai. *Justitia*. 2006, 4 (62): 42-54.
12. Kargaudienė, A. Viešoji atsakomybė: atsakomybės už padarytą žalą privačiam asmeniui subjekto apibrėžimo problema. *Jurisprudencija*. 2008, 3(105): 75–83.

13. Kiršienė, J., Selelionytė, S. Consequences of rights infringemens in public Law and private Law. *List of Scientific Articles*. Daugavpils universitates. 2006.

14. Kremer, C. Liability for Breach of European Community Law: An Analysis of the New Remedy in the Light of English and German Law. *Yearbook of European Law*. 2003, 22: 203 – 247.

15. Kubiliūtė, V. Ar LR CPK įtvirtintas kasacijos ribojimas taikant turtinį kriterijų nepažeidžia asmenų lygybės prieš įstatymą ir teismą bei teisės į teisingą teismą principų. *Teisės apžvalga*. 2011,1 (7): 33 – 64.

16. Mizaras, V. Lietuvos deliktų teisės aktualijos ir tendencijos. Iš *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos: mokslinių straipsnių rinkinys.* Vilnius: Justitia. 2007, p. 51 – 74.

17. Norkūnas, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*. 2002, 28(20): 112-118.

18. Prapiestytė, D. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktikos, aiškinant „teismo“ sąvoką Europos Bendrijos sutarties 234 straipsnio kontekste apžvalga. *Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. Administracinė jurisprudencija. Administracinė doktrina*. 2008, 6 (16): 317-324.

19. Ragauskas, P. Įstatymų leidėjų kompetencija ir diskrecija. *Teisė*. 2005, 55.

20. Reich, N. The Interrelation between Rights and Duties in EU Law: Reflections on the State of Liability Law in the Multileve Governance System of the Union: Is There a Need for a More Coherent Approach in European Private Law?. *Yearbook of European Law*. 2010, (29): 112 – 163.

21. Ruffert, M. Right and Remedies in European Community Law: A Comparative View. *Common Market Law Review*. 1997, 34 (2): 307 – 336.

22. Samuilytė, A. Valstybės atsakomybė: išbandymas Europos Bendrijos teise. *Justitia*. 2006, 4 (62): 55-62.

23. Selelionytė, S. Valstybė kaip civilinės deliktinės atsakomybės subjektas. *Jurisprudencija*: LTU mokslo darbai. 2004, T 59 (51): 125-136.

24. Selelionytė, S. Neteisėtumas kaip valstybės deliktinės atsakomybės sąlyga. *Jurisprudencija*. 2006, 1 (79): 102-112.

25. Šileikis, E. Konstitucinis Teismas ir valstybės atsakomybė už Europos Sąjungos teisės pažeidimą. *Justitia*. 2010, 1 (73): 2-13.

26. Tamavičiūtė, V. Valstybių narių atsakomybė privatiems asmenims dėl nacionalinių teismų veiksmais padarytos žalos. *Jurisprudencija.* Mokslo darbai. 2007, 7 (97): 74-81.

27. Vaitkevičiūtė, A. Valstybių narių atsakomybė dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos Bendrijos teises: kilmė, samprata ir sąlygos. *Jurisprudencija*. 2007, 7 (97): 64 – 73.
28. Vaitkevičiūtė, A. Europos Bendrijos deliktinės atsakomybės taikymo ypatumai ir santykis su valstybių narių atsakomybe dėl privatiems asmenims padarytos žalos. *Jurisprudencija*. 2008, 4(106): 18 – 26.
29. Vaitkevičiūtė, A. Žalos, padarytos valstybei narei pažeidus Europos Bendrijos teisę, atlyginimas privačiam asmeniui. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2(2): 157 – 173.
30. Wakefied, J. Retrench and Reform: The Action for Damages. *Yearbook of European Law*. 2009, 28: 390 – 434.
31. Valančius, V. Narystės Europos Sąjungoje įtaka Lietuvos administracinei justicijai. *Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis*. 2007, p. 145-152.
32. Valančius, V. Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai. *Jurisprudencija*. 2007 7(97): 33-38.
33. Valutytė, R. Galimi konstitucinių principų bei Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimai įgyvendinant valstybės atsakomybę dėl EB teisę pažeidžiančių galutinės instancijos teismų veikų. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 3(3): 145-164.
34. Valutytė, R. Teisinės pasekmės pažeidus pareigą kreiptis į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo. *Jurisprudencija*. 2010, 3(121): 177-194.
35. van Gerven, W. Remedies for Infringements of Fundamental Rights. *European Public Law*. 2004, 10: 271–283.
36. Vėgėlė, I. Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijos Teisingumo teismą. *Jurisprudencija*: mokslo darbai. 2007, 7 (97): 39- 45.

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ PRAKTIKA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 54-1587.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios.* 2006, Nr. 90-3529. Atitaisymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 137.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo – Kauno miesto apylinkės teismo prašymo (NR.1B-31) ištirti, ar Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 192 straipsnio 1 dalis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 straipsnio 3 daliai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 98-3984.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *A. Zaskin prieš Visagino miesto valstybinę mokesčių inspekciją*, Nr. 3K-3-92/1999.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB *„Nord-K“ prieš Lietuvos Respubliką*, Nr. 3K-3-926/2000.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje *G. Vizgaitis prieš Kauno apskrities viršininko administraciją*, Nr. 3K-3-200/2002.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje pagal *G. M. G.M. prieš Lietuvos Respublikos finansų ministeriją,* Nr. 3K-3-16/2003.
10. Lietuvos Aukščiausio Teismo civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje *J.R., Z.R. prieš Vilniaus Universiteto Santariškių klinikos,* Nr. 3K-3-206/2005.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje *J.S. prieš Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybą,* Nr. 3K-7-381/2003.
12. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2003 m. gruodžio mėn. 15 d. nutartis administracinėje byloje *Remigijus Matusevičius prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A^{4}-689-2003.
13. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. kovo 1 d. nutartis administracinėje byloje *K. Jevremova prieš Vilniaus miesto vyriausiąjį policijos komisriatą*, Nr.A^{12}-219/2004.

14. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas administracinėje byloje *G. G. prieš Šiaulių tardymo izoliatorių ir Kalėjimų departamentą prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos*, Nr. A^{444}-619/2008.

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *J.S. ir kt. prieš Klaipėdos m. 7-ojo notarų biuro notarė V.J. Martinauskienę*, Nr. 3K-3-11/2004.

16. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje *UAB „Tarptautinė statybos korporacija“ prieš Valstybinę mokesčių inspekciją*, Nr. A^{7} – 745/2004.

17. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. birželio 22 d. nutartis administracinėje byloje *V. L. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A8-764/2005.

18. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje *R. S. T. prieš Vilniaus miesto savivaldybės administraciją ir kt.,* Nr. A^{5}-665/2005.

19. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. gruodžio 30 d. sprendimas administracinėje byloje *AB „Žemaitijos Pienas“ prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A^{8}-1690/2005.

20. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. gegužės 11 d. nutartis administracinėje byloje *UAB„Taksvija“, UAB „Greitvila“, UAB „Kobla“, UAB „Kablasta“, UAB „Martono taksi“, UAB „Autovisatos taksi“, UAB „Romerta“, UAB „Tanagros taksi“ ir kt. prieš Lietuvos Respublikos Konkurencijos tarybą*, Nr. AS^{1}-686/2006.

21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujapilė“ prieš Lietuvos Respubliką*, Nr. 3K-7-183/2006.

22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje *A. N. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. 3K-7-2007.

23. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 23 d. nutartis administracinėje byloje *A.B. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A^{4}-180/2007.

24. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. kovo 13 d. nutartis admninistracinėje byloje *T. M. H. ir N. H. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A^{14}-261/2007.

25. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. birželio 29 d. nutartis administracinėje byloje *A.Ž. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A16-665/2007.

26. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. spalio 25 d. nutartis administracinėje byloje *J.Z. prieš Kauno miesto savivaldybę*, Nr. A^{502}-943/2007.

27. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis administracinėje byloje *E.B. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A[143]-1064/2007.

28. Lietuvos Aukščiausio Teismo civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *L.B., I.V., I.Z.A. prieš UAB „Telšių šilumos tinklai“*, Nr. 3K-7-345/2007.

29. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis administracinėje byloje *Ž.Š. prieš Lietuvos Respubliką*, Nr. A[556] – 1197/2007.

30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje *S. U. ir kt. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. 3K-3-215/2008.

31. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 17 d. nutartis administracinėje byloje *A. G. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[442]-330/2008.

32. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. balandžio 24 d. nutartis administracinėje byloje *S.T. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. AS[444]-199/2008.

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje *R. D. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. 3K-3-319/2008.

34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Karolinos HES“ prieš Lietuvos Respubliką*, Nr. 3K-3-337/2008.

35. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje *J. B. prieš Plungės rajono notarę G. D., K. B., Valstybės įmonės Registrų centro Klaipėdos filialą,* Nr. AS[63] – 552/2008.

36. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. lapkričio 24 d. nutartis administracinėje byloje *R.K. prieš Viešosios policijos apsaugos tarnybą*, Nr. A[146]-1897/2008.

37. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 08 d. nutartis administracinėje byloje *V.V. individuali įmonė prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[146]-1982/2008.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje *VšĮ „Versmės“ leidykla prieš Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkciją prie Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos,* Nr. 3K-3-35/2009.

39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Specialiosios teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 19 d. nutartis Nr. T-32-09.

40. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis administracinėje byloje *S.T. prieš Lietuvos Respubliką*, Nr. AS[502]-363/2009.

41. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis administracinėje byloje *J. V. prieš Joniškio rajono policijos komisariatą,* Nr. A[756]-425/2009.

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 3 d. nutartį civilinėje byloje *UAB „ACUMEN“ prieš UAB „ROVĖ“*, Nr. 3K-3-469/2009.

43. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. lapkričio mėn. 27 d. sprendimas administracinėje byloje *D.K. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A[502]-1269/2009.

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *A.D. prieš Lietuvos Respubliką,* Nr. 3K-3-534/2009..

45. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. balandžio 29 d. nutartis administracinėje byloje *A. S. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A[858]-1452/2010.

46. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 3 d. nutartis administracinėje byloje *S.S. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A[556]-669/2010**.**

47. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo Specialiosios teisėjų kolegijos ginčams tarp bendrosios kompetencijos ir administracinio teismo 2010 m. birželio 29 d. nutartis *V.Č. prieš Palangos miesto policijos komisariatą*, Nr. T-XX-53-10.

48. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 balandžio 11 d. nutartis administracinėje byloje *V.B. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[556] -150/2011.

49. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. liepos 14 d. nutartis administracinėje byloje *AB „ORLEN Lietuva“ prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[502]-3034/2011.

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Saurida“ prieš UAB „Satirus“,* Nr. 3K-3-439/2011.

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *„If P&C Insurance AS“ prieš Lietuvos Respubliką,* Nr. 3K-3-133/2012.

52. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje *„MK investicija“ prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[525]-1950/2012.

53. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. gegužės 7 d. nutartis administracinėje byloje *Kauno sporto klubo „Setas“ prieš Kauno miesto savivaldybę ir Lietuvos valstybę*, Nr. P[520]-119/2012.

54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. prieš G. R.*, Nr. 3K-3-215/2012.

55. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 gruodžio 10 d. nutartis administracinėje byloje *E.B. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[520] -2791/2012.

56. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 balandžio 9 d. nutartis administracinėje byloje *R.R. prieš Lietuvos valstybę*, Nr. A[822] -701/2013.

57. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. birželio 25 d. nutartis administracinėje *AB „Lietuvos draudimas" prieš Kauno miesto savivaldybę*, Nr. A[858]- 42/2013.

58. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje *D.K. prieš Lietuvos valstybę,* Nr. A[756]-1290/2013

59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 rugpjūčio 30 d. nutartis civilinėje byloje *R.B. prieš Lietuvos Respubliką*, Nr. 3K-3-439/2013.

60. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 28 d. nutartis administracinėje byloje *UAB „Mitela" prieš Lietuvos Respubliką,* Nr. AS[492]-127/2013.

EUROPOS SĄJUNGOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKA

1) ETT 1960 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Humblet*, C-6/60, Rink. p. 1093.

2) ETT 1963 m vasario mėn. 5 d. Sprendimas *Van Gend & Loos prieš Nederlandse administratie der belastingen*, C-26/62, Rink. p. I – 0001.

3) ETT 1964 m. liepos 15 d. Sprendimas *Flamino Costa prieš E.N.E.L.*, Rink. p. I - 01141.

4) ETT 1970 m. spalio 6 d. Sprendimas *Franz Grad prieš Finanzamt Traunstein*, C-9/70, Rink. p. I-0825.

5) ETT 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimas *Yvonne van Duyn prieš Home Office*, C-41/74, Rink. p. I -1337.

6) ETT 1976 m. gruodžio mėn. 16 d. Sprendimas *Comet prieš Produktschap voor Siergewassen*, C-45/76, Rink. p. I – 2043.

7) ETT 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Rewe-Zentralfinanz ir Rewe-Zentral prieš Landwirtschaftskammer für das Saarland,* 33/76, Rink. p. I – 1989.

8) ETT 1978 m. gegužės 25 d. Sprendimas *HNL ir kt. prieš Tarybą ir Komisiją*, C- 83/76, Rink. p. I - 1209, 5 ir 6 punktai.

9) ETT 1982 m. sausio 19 d. Sprendimas *Ursula Becker prieš Finanzamt Münster-Innenstadt*, C-8/81, Rink. p. I – 0053.

10) ETT 1983 m. rugsėjo 21 d. Sprendimas *Deutsche Milchkontor GmbH ir kt. prieš Vokietijos Federacinę Respubliką ir Verwaltungsgericht Frankfurt am Main – Vokietija*. Sujungtos bylos, C- 205/82 – 215/82, Rink. p.I - 2633.

11) ETT 1983 m. lapkričio 9 d. *Sprendimas San Giorgio*, C –199/82, Rink. p. I- 3595.

12) ETT 1986 m. vasario 26 d. Sprendimas *M. H. Marshall prieš Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching)*, C-152/84, Rink. p. I – 0723.

13) ETT 1991 m. liepos 25 d. Sprendimas *Emmott*, C-208/90, Rink. p. I-4269

14) ETT 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas *Francovich ir kiti prieš Italiją,* C-6/90 ir C-9/90, Rink. p. I – 5357.

15) ETT 1994 m. liepos 14 d. Sprendimas *Paola Faccini Dori prieš Recreb Srl*, C 91/92, Rink. p. I-3325.

16) ETT 1996 m. kovo 5 d. Sprendimas *Brasserie du Pêcheur SA prieš Vokietijos Federacinę Respubliką ir The Queen prieš Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ir kt.* Sujungtos bylos, C-46/93 ir C-48/9, Rink.p. I – 1029.

17) ETT 1996 m. gegužės 23 d. Sprendimas *The Queen prieš Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: Hedley Lomas (Ireland) Ltd,* C-5/94, Rink. p. I-2553.

18) ETT 1996 m. spalio 8 d. Sprendimas *Dillenkoffer prieš Vokietiją*. Sujungtos bylos C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 ir C-190/94, Rink. p. I- 4845.

19) ETT 1997 m. liepos 10 d. Sprendimas *Rosalba Palmisani prieš Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)*, C – 261/95, Rink. p. I - 4025.

20) ETT 1998 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas *Brinkmann Tabakfabriken GmbH prieš Skatteministeriet,* C-319/96, Rink. p. I-5255.

21) ETT 1998 m. spalio 15 d. Sprendimas *Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) prieš Ministero delle Finanze,* C- 231/96, Rink. p. I – 4951.

22) ETT 1998 m. lapkričio 17 d. Sprendimas *Akrile*, C-228/96, Rink. p. I-7141.

23) ETT 1999 m. birželio 1 d. Sprendimas *Klaus Konle prieš Austrijos Respubliką*, C-302/97, Rink.p. I-3099.

24) ETT 1999 m. birželio 15 d. Sprendimas *Rechberger ir kiti.*, C- 140/97, Rink. p. I-3499.

25) ETT 2000 m. vasario 3 d. Sprendimas *Charalampos Dounias prieš Ypourgio Oikonomikon*, C-228/98, Rink. p. I-577.

26) ETT 2000 m. liepos 4 d. Sprendimas *Salomone Haim prieš Kassenzahnärztliche Vereinigung Nordrhein*, C-424/97, Rink. p. I-5123.

27) ETT 2002 m. lapkričio 20 d. Sprendimas *Cofidis prieš Jean Louis Fredout*, C-473/00. Rink. p. I-10875.

28) ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas byloje *G. Köbler prieš Austrijos Respubliką*, C-244/01, Rink. p. I-10239.

29) ETT 2003 spalio 18 d. Sprendimas *Peter Pflücke prieš Bundesanstalt für Arbeit*, C-125/01, Rink. p. I – 09375.

30) ETT 2004 m. spalio 12 d. Sprendimas *Peter Paul ir kt. Prieš Vokietijos Federacinę Rrespubliką*, C -222/02, Rink. p. I – 09425.

31) ETT 2006 m. birželio 13 d. Sprendimas *Traghetti Mediterraneo Spa in Liquidation prieš Italijos Respubliką,* C-173/03, Rink. p. I – 1577.

32) ETT 2006 m. liepos 13 d. Sprendimas *Vincenzo Manfredi ir kt. Sujungtos bylos*, C- 295/04 ir C-298/04, Rink .p. I – 6619.

33) ETT 2006 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Test Claimants in the FII Group Litigation prieš Commissioners of Inland Revenue,* C – 446/04, Rink. p. I – 11753.

34) ETT 2007 m. sausio 25 d. Sprendimas *Carol Marilyn Robins ir kt., prieš Secretary of State for Work and Pensions,* C-278/05, Rink. p.I-2553.

35) ETT 2007 m. birželio 21 d. Sprendimas *Jonkman ir kt.*, C-231/06–C-233/06, Rink. p. I-5149.

36) ETT 2008 m. vasario 12 d., Sprendimas *Willy Kempter KG prieš Hauptzollamt Hamburg – Jonas,* C-2/06, Rink. p. I-00411.

37) ETT 2008 m. spalio 16 d. Sprendimas *Synthon BV prieš Licensing Authority of the Departament of Health,* C- 452/06, Rink. p. I -7681.

38) ETT 2009 m. kovo 24 d. Sprendimas *Danske Slagteier prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*, C – 445/06, Rink. p. I -02119.

39) ETT 2010 m. sausio 26 d. Sprendimas *Transportes Urbanos*, C-118/08, Rink. p. I – 0000.

40) ETT 2010 m. liepos 1 d. Sprendimas *Speranza*, C-35/09, Rink.p.I- 6581.

GENERALINIŲ ADVOKATŲ NUOMONĖS

1. Generalinio advokato Jacobs 1999 m. spalio 23 d. nuomonė byloje *Dounios*, C-228/98. [interaktyvus]. [žiūrėta2013-09-23].

   <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=44729&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1103163>;

2. Generalinio advokato Leger 2003 m. balandžio 8 d. nuomonė byloje C-224/01, *Gerhard Köbler prieš Austrijos Respubliką*, Rink. p. I-10239.

3. Generalinės advokatės Christine Stixl-Hackl 2003 m. lapkričio 23 d. nuomonė byloje C-222/02, *Peter Paul ir kt. prieš Vokietijos Federacinę Rrespubliką*, Rink. p. I – 09425.

INTERNETINIAI ŠALTINIAI

1. Recomendation No. R 84 (15) of the Committee of Ministers to Member States Relating to Public Liability. [interaktyvus].
   [žiūrėta 2013-07-12]. < https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=693711>.
2. 1984 m. rugsėjo 18 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijos Nr. (84) 15 „Dėl viešosios atsakomybės“ priedas „Taikymo sritis ir apibrėžimai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-12]. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=693711>.
3. Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht, Band 183. [interaktyvus]. 2005, 289-294. [žiūrėta 2013-10-13] <http://www.mpil.de/shared/data/pdf/beitr1831.pdf>.
4. Member State Liability vs. National Procedural Autonomy: What Rules for Judicial Breach of EU Law? [interaktyvus]. [žiūreta 2013-09-23]. <http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol11-No4/Vol_11_No_04_419438_Zingales.pdf>.
5. Evangelos Nikolaou. From *Francovich* to *Köbler* and beyond: The evolution of State liability regime for the European Community. [interaktyvus]. LL. M. Thesis. Helsinki: University of Helsinki, 2005.
   [žiūrėta2013-05-25]. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/oik/julki/pg/nikolaou/fromfran.pdf.>.

Mikalauskaitė L. Valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Europos Sąjungos teisę taikymas Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje/ Europos Sąjungos teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. J. Nasutavičienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2013. - 71 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas valstybės atsakomybės už žalą pažeidus ES teisę taikymas Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Lietuvai tapus Europos Sąjungos valstybe nare privatūs asmenys įgijo teisę kreiptis į nacionalinius teismus ir reikalauti iš Lietuvos valstybės žalos atlyginimo, kuri kilo pažeidus ES teisę. Kadangi asmens teisė į valstybės valdžios institucijų veiksmais ES teisės nuostatų pažeidimu sukeltos žalos atlyginimą priklauso nuo skirtingų nacionalinių teisinių sistemų, Lietuvos Respublika, kaip ir kitos ES valstybės narės turi pareigą užtikrinti, jog nacionalinės teisės normos atitiktų Teisingumo Teismo formuojamą praktiką. Todėl šio darbo pagrindinis tikslas – išanalizuoti Lietuvos teisėje įtvirtintą valstybės atsakomybės už žalą doktriną, siekiant nustatyti, ar nacionalinis teisinis reglamentavimas neriboja galimybės asmenims pasinaudoti teise į žalos atlyginimą ir yra suderinamas su ES teise.

Darbe analizuojama valstybės atsakomybės už žalą pažeidus Lietuvos teisę doktrina, įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.271 ir 6.272 straipsniuose, nagrinėjamas nacionalinių nuostatų atitikimas ES teisės reikalavimams. Kadangi Lietuvos įstatymų leidėjas aiškiai nenumato įstatymų leidžiamosios bei galutinės instancijos teismų atsakomybės, tačiau Lietuvos Respublikos teismai suteikia galimybę asmenims kreiptis į teismą dėl patirtos žalos atlyginimo, tiriama ar toks reglamentavimas gali riboti asmens teisę į žalos atlyginimą. Asmens teisė į ES teisės pažeidimu sukeltos žalos atlyginimą Lietuvoje taip pat gali būti ribojama taikant nacionalines valstybės atsakomybės už žalą kilimo sąlygas, kurios yra griežtesnės nei suformuluotos Teisingumo Teismo praktikoje. Kadangi Lietuvos teismai dar tik pradėjo formuoti praktiką valstybės atsakomybės už žalą bylose, nagrinėjamas Teisingumo Teismo nustatytų ir nacionalinėje teisėje įtvirtintų valstybės atsakomybės už žalą kilimo sąlygų santykis, tiriama kaip Lietuvos teismai turi jas taikyti. Visos paminėtos problemos, esančios Lietuvos Respublikos teisiniame reglamentavime gali riboti ir nepagrįstai apsunkinti asmens teisę į efektyvų ir veiksmingą sukeltos žalos atlyginimą.

Mikalauskaitė L. Liability of the State for Damages Caused as a Result of a Breach of the European Union Law within the Legal Framework of the Republic of Lithuania/ Master's work on European Union Law. Supervisor dr. Justina Nasutavičienė. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2013. – 71 p.

SUMMARY

The Master thesis examines the liability of the state for the damages caused as a result of a breach of the European Union legislation within the legal framework of the Republic of Lithuania. As Lithuania has become a full member of the European Union, private entities also have gained the right to apply to the national courts and request for indemnification of damages caused as a result of a breach of the EU law from the State of Lithuania. As the person's right to indemnification of damages caused as a result of a breach of the EU legal rules by the actions of public authorities depends on different national judicial systems, the Republic of Lithuania, just like other member states of the EU, is obliged to ensure that the national legal rules were in compliance with the case-law established by the Court of Justice. Therefore, the present thesis aims at analysing the concept of the state liability for damages established in the law of Lithuania with a view to determining if the national legal regulation does not restrict the possibility for the persons to exercise the right to indemnification and is compatible with the EU law.

The thesis analyses the concept of the liability of the state for damages in case of a breach of the Lithuanian law established in Articles 6.271 and 6.272 of the Civil Code of the Republic of Lithuania, elaborates compliance of the national provisions with the EU legal requirements. As the Lithuanian lawmaker has not explicitly provided for the legislative liability and liability of the courts of final instance, but the courts of the Republic of Lithuania entitle persons to apply to the court for indemnification of the incurred damage, the thesis examines if such regulation may be applied within the limits of the person's right to indemnification of damages. In Lithuania the person's right to indemnification of damages caused as a result of a breach of the EU law may also be restricted by applying the national conditions of arising of the liability of the state for damages which are more stringent than the conditions set out in the established case-law of the Court of Justice. As the courts of Lithuania have just started establishing the case-law in the cases of the liability of the state for damages, the thesis analyses the relationship between the conditions of arising of liability for damages established by the Court of Justice and embedded in the national law, examines application of such conditions by the courts of Lithuania. All afore-mentioned issues arising in the legal regulation of the Republic of Lithuania may restrict and unreasonably encumber the person's right to effective and efficient indemnification of damages caused.

Magistro baigiamąjį darbą parengė: Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto Europos Sąjungos magistratūros nuolatinių studijų studentė Loreta Mikalauskaitė, el. p. loreta.mikalauskaite@gmail.com